Hieronymus Magius
de tintinnabulis cum
notis Francisci Swertii
Amst. 1664.

Hieronymus Magius de
Equuleo cum notis Go-
thofredi Jungermanni
et appendice de Eculei
tormento ex Sigonii,
Gallonii et Turati
scriptis. Amst. 1664

MAGIVS
DE
TINTINNABVLIS
P. Philip. sculp.

HIERONYMI MAGII ANGLARENSIS.

DE TINTINNABULIS

Liber Postumus.

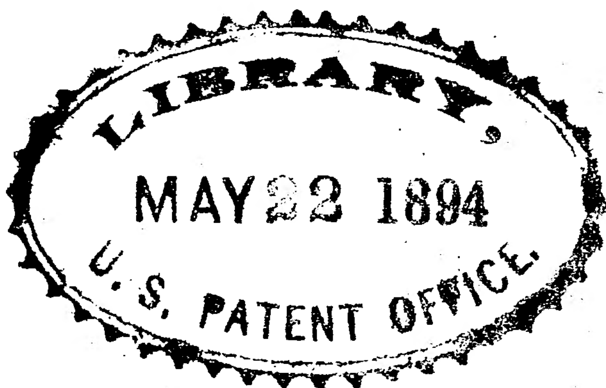
FRANCISCUS SWEERTIUS F. Antverp.

NOTIS *illustrabat.*

Editio novissima aucta, emendata, & figuris æneis exornata.

AMSTELODAMI,
Sumptibus ANDREÆ FRISII.
cIↄ Iↄ c LXIV.

LIBRARY.
MAY 22 1894
U.S. PATENT OFFICE.

Amplissimo, Spectatissimo, Doctissimoque Viro,

DOMINO
D. MATTHIÆ BODE,
Amico, Fautori, & Patrono suo æternùm colendo,

ANDREAS FRISIUS
S.

MAgna quidem literarum & eruditionis in omni fortunâ vis ac potestas est; sed longè maxima

 ma

ma in rebus adversis : nec quidquam usque adeò intolerabile & grave invenias, quod non æquo animo ferat bonis artibus probe munitum pectus. Exemplo nobis unus omnium instar MAGIUS erit, qui honesto apud suos loco natus, multisque defunctus honoribus, cùm expugnatâ RHODO in diram servitutem incidisset, & jam civiliter pro mortuo haberetur, à solis literarum studiis hujus tam adversæ fortunæ solatia mutuatus est, idque tantâ animi securitate

te & conſtantiâ, ut non ſervilibus miniſteriis diſtrictus, ſed in ipsâ arce literatorum conſtitutus, univerſæ antiquitatis arbitrum egiſſe, & vivam quandam Bibliothecam circumtuliſſe videri poſſit. Et hæc quidem cauſa eſt, cur hoc tanti viri opus poſthumum *Sweertius* doctiſſimis ſuis annotationibus, nos prælo, & novâ veſte digniſſimum judicaverimus. Ceterum cùm pro more quærendus eſſet, cui offerretur hoc quicquid eſt operis, tu primus occurrebas. *Vir Am-*

plißime, quem & Magius ſibi ſi viveret lectorem, & ego huic meæ editioni patronum deſignarem. Etenim id longo rerum uſu, & variis per *Germaniam*, *Gallias*, & *Italiam* peregrinationibus, aſſiduiſque ſtudiis conſecutus es, ut ſimul judicare de aliorum ſcriptis quàm optimè, & varios fortunæ caſus (quod verè ſapientis eſt) exigere ad rationis trutinam poſſis. Ac cæteras quidem dotes tuas, ne vel modeſtiæ tuæ gravis ſim, aut palpum tibi obtrudere velle videar,

nunc

nunc lubens mitto: id tantum mihi pace tuâ, & salvo pudore meo mihi dicere liceat, insignem tuam, quam toties expertus sum humanitatem, nullo non officiorum & honoris genere mihi dignissimam semper visam esse, cùm tamen per fortunæ meæ conditionem hactenus nihil quidquam suppetierit quo testari animum in officia propendentem potuerim, religioni mihi ducerem si hanc occasionem negligerẽ non solvendi, ut dicebam, sed agnoscendi debiti. Suscipe

igitur *Vir Amplißime* tabellam hanc obligatoriam tam benevolo, quàm beneficia tua præstitisti animo, & me quo cœpisti pede amare perge.

TYPOGRAPHUS LECTORI.

PRomiſſis ſtamus benignè lector, & Magi de *Tintinnabulis* libellum ſerius nonnihil, ſed cum aliquo tibi fœnore offerimus. Etenim præter *habitum Aaronis Sacerdotalem*, ac quæ huic appenſa fuere *Tintinnabula*, acceſſit & *Schema campanarum harmonicarum*, quarum frequens in Belgio uſus eſt: nec non *idea turris Piſanæ* ſimul & *Bononienſis*,

quarum utraque in tantum à perpendiculo declinat, ut præſentem ruinam minitari videatur. Hæc & talia ad majus operis ornamentum, & uberiorem elucidationem mentis authoris ſuo loco adjecta eſſe ſcias. Tu his utere, fruere, & nos, quod facturum te confidimus, favore tuo proſequere. Vale.

ELO-

ELOGIUM
HIERONYMI MAGII,
Potissimum è scriptis ejus.

HIERONYMUS MAGIUS *patriam habuit apud Insubres Anglariam ditionis Mediolanensis; quæ urbs & alios parentum memoriâ doctrinâ claros viros protulit, in his* PETRUM MARTYREM, *non Etruscum illum, sed rerum Hispanicarum ac novi orbis per decades scriptorem: magnum quoque illud sæculi decus tulit* ANGELUM CANINIUM *eruditis linguis ad miraculum eruditum:* Syriacam *enim* Grammaticam *dedit, ac* de Hel-

Hellenismis *aureum sanè opus, vertitque* Simplicium in Epicteti enchiridion. *Igitur* Magius *litteris non leviter ab adolescentiâ tinctus, atque adeò, ut erat excitato ingenio fidaque memoria, imbutus, ad legendum se dabat, librorum ut helluo videretur. Quemcunque librum semel arripuisset, nulla nec obscuritate terreri, nec novitatis illecebra adduci potuit, ut de manibus deponeret, priusquam pervenisset ad metam. Audivit attentè* Franciscum Robortellum *Utinensem Bononiæ Doctorem Eloquentiæ atque Historiæ,*

qui

qui cum CAROLO SIGONIO *de laude eruditionis ſic contendebat, ut hic ſcriptis longè anteiret, ille ſermone ſtupendus dicendique acrimoniâ omnium in ſe ora vultuſque converteret. Hinc ſitim affatim cùm litteris atque hiſtoria explevisſet, ad Iuriſprudentiam ſe, Græcis etiam litteris probè inſtructus, ſic contulit, ut decurſo demum ſpatio ſcriptis eandem in lucem evulgatis, illuſtrare non mediocriter (ni fata impediſſent) cogitaret. Multa enim id generis, ſolemni quorundam more, poſteros exſpectare jubet, ſed ſpem mors intempeſta eluſit.*

Edi-

Edidit autem superstes hæc ferè: Annotationes *uberes post Gybertum Longolium Belgam* in Æmilium Probum, de vitâ excellentium Græciæ Impp. *à quo multa Dionysius Lambinus audacter mutuatus, taciturnitate (ut ne nominare quidem sustineat) ingrati vix crimen effugit. Mox* de mundi exustione & die judicii, *ex Stoicorum veterumque sententiâ copiosè disseruit, ac Basileæ utrumque opus foras abire permisit. Adhæc Venetiis, ubi & Typographis operam navasse fertur,* Variarum lectionum, *seu* Miscellaneo-

rum

rum libros IV. *multæ sanê lectionis argumenta. Iudex hinc causarum militaris à Venetis in Cyprum missus, jus dixit. Obsessâ dein à Turcico exercitu Famagustâ, quæ Salamis quondam dicta, anno Virginei partus supra millesimum & quingentesimum primo & septuagesimo, ac vertente anno, die* V. *Augusti captâ, captivis contra fidem datam à perfidâ natione Christianis, & M. Antonio Bragadino urbis Præfecto (quod vel meminisse refugit animus) jussu Mustaphæ Bassæ, vivo excoriato,* MAGIUS *calamitatem non effugit, sed vivus*

in

in hostium potestatem veniens, in Asiam abductus, servitutem Iudex serviit. O casum tristem ac miserandum! Conscripsit è memoria ferreas gestans catenas de Tintinnabulis commentarium, *quibus Turciam carere animadverterat, quantus rerum thesaurus sit memoria, ostendens. Eum obtulit* D. CAROLO RYMIO, *nobili Gandavensi, qui Cæsaris Maximiliani Legatum Byzantii agebat, donavitque* PHILIBERTUS RYMIUS *Gandavensis Senator Soc.* JESU *Patribus, qui, ne labor funditus interiret,* NOTIS *nostris illustratum exire*

xire permiſerunt, ut hæc qualiacunque qui leget, humanarum rerum viciſſitudinem calamitatemque formidare aſſueſcat. Commentatus quoque erat paulò antè, quàm à barbaro Mahomete Baſſâ crudeliter ſtrangularetur, de Equuleo, *ejuſque quæſtionis formâ, à nemine hactenus rectè intellectâ, quem* Thomæ Segheto *Britanno* v. cl. *poſteritas feret acceptum. Atque hactenus quæ in lucem evulgata leguntur. Adjiciam quæ paſſim editurum ſe promiſerat, præſertim Notis ad Æmilium Probum, ſi fortè apud incurioſos heredes adhuc deliteſcerent.*

In

In Bucolica P. Virgilii Maronis.

De antiquorum prandiis & cœnis.

Annotationes in A. Gellium.

Hortorum libros.

De machinis *ex Heronis libro* περὶ πολεμικῶν ὀργάνων.

De urbium expugnatione, *Italicè*.

De urbium propugnatione, *Italicè*.

De urbium architecturâ.

Necrotaphologia *ſeu* de ſepulchris & ſepeliendi ritu lib. x.

Miſcellaneorum lib. IV.

Miſc.

Μισοπωγισίας lib. v.

Hæc ad Philologiam pertinent. ad Ius verò Civile:

Lexicon Iuris.

Annotationes in Institutiones Juris.

Ad L. Juliam de adult. L. Cùm vir nubit.

Apophyades ad Budæi annotationes in Pandectas.

Amicis usus est familiariter summis eruditione viris, ut ferè è studiorum morumque similitudine conjunctio firmaque nascitur amicitia, in his PETRO ANGELIO BARGEO, *principe ævi sui Poëtarum, qui doctos il-*

los

los Κυνηγετικῶν *post Oppianum libros lusit*; Franc. *item, ut diximus*, Robortello & Oberto Gifanio *Burano Belga I. C. ac Philologo insigni. Taceo ceteros.*

P. Ludovicus Medardus

In Libellum de

TINTINNABULIS.

C*Ompedibus vinctus dum* Tintinnabula *pulsat*
Magius, *æra quidem, muta sed æra ferit.*
Sweertius *hæc eadem calamo dum postuma tractat,*
Quid facit? æra prius muta, sonora facit.

IN-

INDEX CAPITUM

Libri de Tintinnabulis sive Campanis.

De

HIERONYMI MAGII
PRÆFATIO
In librum de Tintinnabulis *sive* Campanis,

Ad Illustrissimum, & Magnanimum
D. D. CAROLUM RYM, GANDAVENSEM,
Maximiliani *semper* Augusti Imp. Oratorem.

PLAUTUM *Latinæ linguæ auctorem nobilissimum, Christianorum Imperatoris semper Augusti Orator illustrissime, in pistrino è fabulis suis nonnullas scripsisse, mirum tibi fortasse aliquando visum est. Mira prorsus res modò tibi absque dubio videbitur, me captivum, & Turcæ hominis servum, in ergastulo, libris*

bris omnino, & memoriæ admi-niculis carentem (vix enim tunicatus è clade Cypricâ superfui) hunc de Tintinnabulis *libellum composuisse; ut Homerum omnigenæ alioqui virtutis parentem mendacii quis insimulet, quod Jovem servis dimidium mentis abstulisse, memoriæ prodiderit. Quanquam Philosophos, atque auctores non contemnendos, servos fuisse, Aulus Gellius, & Macrobius, ut alios omittam, attestantur. Verùm enimverò, Heros, atque here Illustrissime, illud te ignorare nolim,* DEUM *Opt. Maximum, qui me ex innumeris terræ, & maris periculis servavit, huc perducto etiam præsto adfuisse, videri facilè posse: siquidem ea ferè omnia mihi suggessit,*

sit, quæ per ocium olim litteris mandaveram, & Cyprum mecum detuleram, ut relegens aliquando ex animo graviores curas, & molestias depellerem. Quamobrem est quod eo etiam nomine ejus numini gratias agam immortales, præsertim cum te, D. Illustrissime, salutandi occasionem nactus sim. Est enim in more positum, ut qui litteris operam non pœnitendam navarunt, quos conscripserint libros, honoris ergò tui similibus principibus viris offerant, & hujusmodi muneribus eorum gratiam demereantur. Feci autem libens ut hunc tibi librum dicarem, cùm præter Deum *Optimum Max. in te uno hujus calamitatis meæ salubre*

remedium positum esse, & abs te uno salutem meam petendam esse intelligerem. Quandoquidem tu Christianorum Imperatoris, litteratorum hominum amatoris summi, Christianâ pietate, & virtutum omnium choro insignis Legatus, non sine divino numine in hanc urbem melioribus auspiciis quàm Roma fuerit (ut Iustiniani Imp. verbis utar) fundatam missus videris, & præter maximi ponderis legationem, oppressorum servitute Christianorum patrocinium susciperes, usque adeò, ut ad te tanquam ad flaminem Dialem, seu potius tanquam ad augustissimam Imperatoris statuam, quod olim miserorum hominum, præsertim servorum præsidium esse consuevit, captivi Christiani,

ni, qui huc frequentes è Christiano orbe devehuntur, ac protrahuntur, confugere, tuosque ad pedes provoluti auxilium exposcerent. Jure igitur, patrone optime, hoc ego quamvis exiguo munere salutandum, & colendum esse duxi, & ad te, tanquam ad MAXIMILIANI *Inclyti Imperatoris Imperatoriis omnibus virtutibus refertam imaginem, ac statuam confugio, jure tuos ad pedes, Heros maxime, supplex procumbo, opemque imploro, & mihi omnino persuadeo, nullo te pacto Christiano homini deesse velle, præsertim cùm is sim, qui scriptis meis pridem rem litterariam nonnihil promoverim, ac in futurum non parum promovere possim. Nam cùm in bonarum litterarum studiis*

diis ætatem consumpserim, *libros quinque* de Mundi exustione, & die Judicii *conscripsi*, *quos typis Basileæ Henricus Petri superioribus annis excudit* : *item* commentaria in Æmilium Probum, *ejusdem Henrici prælo repræsentata* : *præterea* Miscellaneorum, *seu* Variarum lectionum *libros quatuor*, *& alios* * *Italicâ linguâ non parvi momenti libros*, *quos Venetiis impressos*, *ac ubique venales te legisse*, *aut saltem apud Bibliopolas Viennæ Austriæ*, *aut Pragæ conspexisse arbitror. Quibus libris tanquam ingenuis*, *hic veluti verna à servo homine* (*proh dolor*) *in ergastulo genitus*, *editusque quo pacto*

* Ut de machinis Belgicis, de Urbium expugnatione.

pacto rectè ſociari poſſit, non ſatis perſpicio; niſi (quod fieri poſſe video, ac ſpero) tam proſperâ ille utatur fortunâ, ut me poſtliminij jure per te in priſtinum ſtatum facilè reducto, ingenuitatis beneficium adipiſcatur. Si verò me ſpes minimè fallat, & eam, quæ id præſtet, mihi citò diem illuceſcere videam; te mihi Deum fuiſſe, poſteritati prodere ac prædicare potero, ac dum vivam cum Virgilio de te ſemper loquar,

Namque erit ille mihi ſemper deus, illius aram
Sæpe tener noſtris ab ovilibus imbuet agnus.

Tibi vitam, tibi libertatem, quâ nihil mortalibus, ac etiam brutis, carius eſſe conſuevit, tibi fortunas omnes debebo.

 Variis

Variis periculorum fluctibus jactatus, jam prosperâ ac secundâ aurâ, Illustrissime D. in ædes tuas tanquam in portum me propelli, videre videor, jam limen saluto, jam postes, jam atrii pavimentum exosculor, & ab atriensibus servis excipior: jam raso capite, hoc est (ut rectè Eutropius ait) servitute detersâ, pileum Pannonicum (pileum olim signum fuisse libertatis, optimè nosti) tuis è manibus accipio: te Dominum meum, te Deum saluto: jam longarum ærumnarum, jam duri laboris, minarum herilium obliviscor. Sed jam tempus est ut ad propositam de Tintinnabulis *seu* Campanis *tractationem deveniamus.*

De

DE TINTINNABULI

Voce, & quàm verè

JOANNES TORTELLIUS,

atque alii *Tintinnabula* apud antiquos fuiſſe negaverint.

CAP. I.

INter multa, Orator Illuſtriſſime, quæ homines jure ſociati excogitarunt, non poſtremum ſibi locum vendicant TINTINNABULA: ſiquidem his commodè diei noctiſque horæ diſtinguuntur, magiſtratus, comitia minora, majoraque convocantur, ſacerdotes divinum ad cultum, & multi mortales ex urbe quamvis magnâ exci-

tantur, & sonitu crepituque non ingrato, ut in ecclesias frequentes conveniant, allici, & quasi rogari consueverunt: & quibus, cùm ad arma accersiri cives oportuerit, hominum corda, mentesque ad dimicandum accenduntur; ut multos nunc TINTINNABULORUM alios usus, de quibus infra scripturi sumus, omittam. De his, cùm neminem, qui ad hanc usque diem latè pertractaverit, repererim, scribere, & pro viribus posteritati prodere visum est. Ac quia omnis de TINTINNABULIS sermo futurus est, antea de *Tintinnabuli* voce aliqua protulisse par est.

Est igitur sciendum, sonorum

rum hoc instrumentum non simplici nomenclaturâ significari; siquidem *Tintinnabulum*, *Petasus*, *Codo*, *Nola*, & *Campana*, & *Lebes*, à scriptoribus dicitur.

Tintinnabulum à *tinnitu*, quem, dum pulsatur, edere solet, dici arbitror: tinnitus autem æris est; & ex ære primùm, mox ex ære, stanno, plumbo, argentoque nonnunquam admistis, fieri Tintinnabula consuevisse, nemini dubium est. *Æs* autem ab aëre, sine quo vox, sonusque fieri non possunt, ut è vocis definitione apud Aristotelem, Avicennam, atque alios patet, Galeotus Martius Narniensis, olim *Mathiæ Corvino* Pannoniæ

Regi in litteris præceptor, & in castris miles, testatur appellatum, in libro, quem *de doctrinâ promiscuâ* conscripsit; nullum namque ex metallis perinde ac æs sonorum esse dicit; nisi in argento ille mentiri videatur. Sed hoc alterius loci est. Illud autem *Bulum*, in voce *Tintinnabulum*, nihil omnino significat, sed est quædam vocabuli productio, ut in *prostibulo*, *mandibula*, *incitabulo*, *mendicabulo*, & aliis hujusmodi non paucis. Tinnitus autem, qui pulsato hoc instrumento fieri solet; voce hac optimè exprimitur, ut in voce *bovis*, *boatus*; etenim tintinnire æra solent, id est, *Tin*, *Tin*, pulsatä personare.

nare. A *tinnitu* igitur, sive à voce *Tin, Tin*, quæ cùm æs increpuit, editur, *Tintinnabulum* dici, tam apertum est, ut hujus rei gratiâ nullam Grammaticorum scholam nobis sit necessarium ingredi.

PETASUM dici majus tintinnabulum, à *petasi*, id est, galeri formâ & similitudine, nemini obscurum esse videtur. *Petasum* autem à Varrone in tholo hujusmodi instrumentum appellari (si memoriâ fideli, in deposito utor) aliquando animaverti: quanquam & in Laconico clypeus æreus; per cujus deductionem, & reductionem calor augeri, vel imminui consuevisset sic dicitur; ut apud Vitruvium,

vium, ubi de balneo agit, perſpicere licet. Quem clypeum in thermis ac balneis pulſari conſuevifſe, & à Martiale ſignificari, *libro* XIV. *Epigrammatum*, ubi ait, *ſonat æs thermarum*, ſunt qui non ſine errore affirment: ſiquidem verum tintinnabulum, ut infrà ſuo loco demonſtrabitur, pulſari in thermis conſuevit, ut homines lavatum atque unctum convenirent.

CODONES à Græcis Tintinnabula nuncupari, nemo eſt qui neſciat. *Codones* autem dici, eo quod dum moventur ſonum & quaſi cantum edere ſolent; Græcâ, ut par eſt, etymologiâ, teſtantur Johannes Grammaticus in Commenta-

riis

riis in libros Ariſtotolis de Animâ & Suidas in Lexico ſuo, ſive Collectaneis. tametſi à formâ & ſimilitudine capitum plantæ papaveris, quæ *Codonum* voce à Græcis ſignificantur, *codones* dici tintinnabula, aliquis non ſine ratione fortaſſe contendet.

NOLÆ etymologiam in obſcuro poſitam eſſe, affirmare auſim; etſi nonnulli, ut Polydorus Virgilius de Inventoribus rerum, *lib.* III. *cap.* XVIII. & alii tintinnabulum dici *Nolam* crediderint, à Nolâ Campaniæ urbe, cujus Epiſcopus Paulinus nolæ, ſive campanæ inventor fuerit: quâ in re halucinantur. nam ante Paulinum Epiſcopum Nolanum, de quo Gen-

Gennadius in additamentis ad D. Hieronymi librum de Viris illuſtribus ſcribens nihil tale profert, *Nolæ* mentionem fecit Quintilianus, qui Domitiani Imperatoris ætate floruit. Satis enim illud tritum eſt ſermone proverbium, *In cubiculo nola.*

CAMPANAM quoque à Campaniæ urbe prænotatâ dictam, opinantur, ab ære ſcilicet Campano, vel quod in urbe Campaniæ primùm reperta ſit. Sanè à Temeſa, Campaniæ urbe, in quâ æris vis ingens extiterit, quidam ab Ovidio in Faſtis libro v. *Temeſæa æra* dici autumant. Ego quod *Campanæ* vocabulum in antiquis ſcriptoribus minimè legatur

gatur

gatur (apud Divum Hieronymum duntaxat, qui nova, & parum Latina verba sæpius usurpat, *Campanæ* mentionem in Regulâ sanctimonialium reperio) Gotthicam vocem, vel ab artifice Campanarum præcellente, cùm frequens nolarum, sive tintinnabulorum majorum usus in ecclesiis esse & cœnobiis cœpisset, *Campanam* dictam fuisse censuerim. Suum tamen hac in re cuique judicium liberum esto.

DODONÆOS *lebetes*, qui in proverbium migraverint, in Jovis Dodonæi templo, ubi sacerdotibus responsa dabantur, sonora ex ære tintinnabula à quibusdam dici, & à similitudine lebetum sic vocitata, haud

haudquaquam ignoramus: quibus calculum nostrum libenter adderemus, si veterum non ambiguis auctoritatibus niterentur. Verùm si non campanæ fuerint Lebetes illi, eos tamen campanis non omnino absimiles extitisse, credendum est; ut maximè sonori in proverbium asciti sint.

Illud postremò, quod ad Tintinnabuli varia nomina attinet, minimè est silentio involvendum, Franciscum Petrarcham, hominem suæ ætatis non indoctum omninò, in vernaculis suis cantionibus, campanas, SQVILLAS appellasse, voce non quidem, ut ego arbitror, Italicâ Tuscâve, sed è Galliâ desumptâ.

Inde apud noſtrates verbum, *Squillare.*

Sed de *Tintinnabuli* nominibus, hæc dixiſſe ſufficiat. nunc ad reliqua pergamus.

Joannes Tortellius Aretinus, Laurentii Vallæ amicus, cujus lexicon omnino non contemnendum legimus, quòd Tintinnabuli, ſive Campanæ frequentem in auctoribus mentionem non obſervaſſet, campanas apud antiquos in uſu fuiſſe negavit: in cujus ſententiam & alii diſceſſerunt. Verùm Galeotus Martius in eo, quem ſuprà citavimus, libro, Tortellium eo nomine reprehendit non injuriâ, tametſi *miſerum, & ſomniorum ſcriptorem*, exulcerato animo, & iniquo

quo appellet. Quanquam fortaſſe Tortellius ſenſit de campanæ, quem ſuâ ætate conſpiciebat uſu, ſcilicet in templorum turribus. Quod ſi verum ſit, eum ego à Galeoti notâ defendendum puto: nam hujuſmodi turres tintinnabulis ſonoras veterum Chriſtianorum vel etiam Ethnicorum templa habuiſſe antiquitus, minimè legimus.

CAP. II.

De primo Tintinnabuli inventore.

UT rerum multarum, ita & Tintinnabuli inventorem ignorari ſæculorum culpâ certo ſcimus. Plinius, qui in libris

libris naturalis hiſtoriæ *libro* VII. *capite* LV. Tintinnabulorum, quæ ſepulchro Porſenæ Regis Tuſcorum imminerent mentionem facit, & caput unum ſatis prolixum rerum inventoribus dicavit, nihil omnino de Tintinnabuli inventore protulit. Paulino Epiſcopo Nolano, viro admodum ſancto, Tintinnabuli inventum nonnulli adſcribunt, quâ de re apud Polydorum Virgilium in libris de inventoribus rerum. Franciſcus Petrarcha, & alii, ac noviſſimè Panuinius, Sabinianum Pontificem Romanum in eum, quem hodie cernimus, uſum, templorum turribus campanas primum impoſuiſſe teſtantur. Divus Hie-

Hieronymus in Regulâ ſanctimonialium, campanellæ ſonitu in unum convocari jubet ſanctimoniales, & à *campanâ*, *campanilem*, ſeu potius *campanalem ſonitum* appellat. Ego ut parvorum Tintinnabulorum uſum in cœnobiis antiquitus extitiſſe affirmaverim, cùm & in privatis nobiliorum ædibus, ut infra patebit, agnoſcatur, ita audacter negaverim, Chriſtianos homines campanis, altioribus templorum pinnis, aut turribus impoſitis, antiquioribus ſæculis accerſiri conſueviſſe; cùm ſub iſta Chriſtianæ fidei initia, ac ſuccedentibus etiam temporibus, Chriſtianum nomen eſſet invidioſum; adeò ut

ut *Judaica superstitio*, fides nostra in Pandectis à Jureconsulto Ethnico (quod Andreas Alciatus *In Parergis.* optimè aliquando adnotavit) appelletur; ac oporteret clam in ecclesias convenire, non pulsatis tintinnabulis; quòd ea res amplioris securitatis, & auctoritatis non parùm præ se ferret. Sanè Plinius Cæcilius in epistolâ ad Trajanum Imperatorem, ubi de Christianis, & Christianorum conventu, & communione agit, cùm omnia, quæ facerent Christiani, exequatur diligentissimè, hujusmodi Tintinnabulorum nullam facit mentionem; alioqui, si fuissent in usu, cùm res esset momenti non parvi,

silentio

ſilentio non tranſmiſſurus. Quamobrem exiſtimaverim tunc Chriſtianos editis locis turribuſque Tintinnabula impoſuiſſe, atque ſuſpendiſſe, cùm Ethnicorum principum odia jam ſatis refrixiſſent, ac piorum Eccleſia caput Martyrum ſanctorum cruore non tam fœdatum quàm exornatum extollere cœpiſſet.

CAP. III.

De majoribus, publiciſque antiquorum Tintinnabulis.

NEMINI, qui in humanioribus litteris vel parum fuerit verſatus, obſcurum eſſe debet, antiquos non ſolum minora,

minora, ſed etiam majora tintinnabula uſurpaſſe. Notum ſatis eſt illud * Martialis,

— Sonat æs thermarum, ponite pilam.
Virgine vis ſola lotus abire domum?

Quanquam ſunt qui illud æs ad clypeum æreum referant, qui cathenâ pendebat ex orbiculari feneſtrâ fornicis Laconici, per cujus deductionem, ac reductionem, nunc augebatur, nunc imminuebatur calor; de quo clypeo mentionem facit Vitruvius. In Laconico tamen Piſano, qui integer adhuc è maximis thermis ad portam, qua itur Lucam,

* *Redde pilam, ſonat æs thermarum, ludere pergis?*

C ſpe-

ſpectatur, & de quo Robortellus meus libellum edidit (ut hoc obiter adnotemus) non ut in ceteris, orbicularis feneſtra in fornicis medio ſpectatur, ſed multilatera, & aliæ multæ circum quadrilateræ alterâ parte longiores, quas, pendente è media clypeo, ſpeculari lapide, aut velo, aliâve materiâ, quæ lucem tranſmitteret, claudi conſueviſſe, ne vapor ſtatim efflueret, facilè crediderim. Nunc ad rem noſtram redeamus. Qui id de clypeo illo exiſtimant, magno, ut mihi videtur, in errore verſantur; quod unius duntaxat ſcriptoris auctoritate apertum facio. Siquidem Ælius Spartianus ait, neſcio quem

quem Romanum Imperatorem è thermis *tintinnabulum* amovisse. Si verò aliquis *tintinnabulum* pro clypeo illo accipi contendat, erroris facilè convinci poterit. Nam amoto è thermis, id est Laconico, æreo clypeo, haud satis intelligo, quo pacto sudatorii ratio constaret. Adhæc si clypeum pulsari consuevisse dicamus, ut hoc pacto lavaturi convocarentur, non satis perspicio, quàm commodè id fieri posset, illo ex alto satis loco propendente. Altum namque Laconici Pisani fornicem esse unusquisque videre potest: locus enim Robortelli curâ, dum humaniores litteras in Pisano gymnasio profiteretur, optimè

fuit repurgatus. Quod si è superiore fornicis parte malleo, vel aliâ prædurâ materiâ clypeum tundi solitum, suspicetur aliquis; & hic videat quàm rectè id, & sine cathenæ deductione, ut calor exhalaret, ac sudatorium nonnihil refrigesceret, fieri potuerit. Accedat eo, quod cùm thermarum constructio latè pateret, usque adeò ut Romæ thermæ Diocletianæ, quantum hodie è ruinis cognoscere licet, municipii magnitudinem facilè æquarent, sonus ex ictu clypei intra fornicem illum, clausumque locum editus, ad omnes, qui in thermis agerent, & lavaturi convenissent, pervadere non poterat. Nec ad
rem

rem pertinet, ſi quis dicat, locum, in quo lavaturi pilâ prius exercebantur, fuiſſe Laconico proximum, ut vel à ſurdaſtris clypei ſonus audiretur: nam reſpondeo, tinnitum æris thermarum, hoc eſt tintinnabuli, quo de agimus, procul etiam audiri, & percipi conſueviſſe, ut non ſolùm qui pilâ exercerentur, & in thermas conveniſſent, ſed & qui à thermis longè abeſſent convocarentur lavatum: quod Ciceronis auctoritate probatur; ſiquidem in Tuſculanis (niſi me fallit in loci indicio memoria) ait, *ſimulatque increpuiſſet*, id eſt (ut ego interpretor) thermarum Tintinnabulum tinnitum edidiſſet, *Romanos*,

relictis Philosophis & præceptoribus, *unctum* (nam qui lavissent, ungebantur) *ire solitos*. Sed in re apertâ testibus utor non necessariis.

Tintinnabulorum majorum non solùm in thermis, sed etiam in aliis urbium partibus, si non apud Romanos, saltem apud alias nationes nonnullas, locum fuisse ad convocandos in mercatum homines, ex Strabone *libro* XIV. *Geographiæ* cognoscere est: rem enim non fictam, sed factam Jassi refert, scitu dignam, Citharœdum canentem eâ in urbe, homines non paucos circumstetisse; eos è re natâ universos, præter surdastrum, statim discessisse; cithatha-

tharœdum ad ſurdaſtrum converſum, illi gratias agere cœpiſſe eo nomine, quod cùm ad tintinnabuli ſonum reliqui omnes eum reliquiſſent, ſolus ille auditor perſtitiſſet; quâ re ſurdaſter cognitâ, vale homini dixerit, quòd ſonus ille jam vendi piſces indicaret. Credere autem par eſt, tintinnabulum illud Jaſſicum, & magnum fuiſſe, & edito loco ſuſpenſum, ut ab omnibus civibus illius poſſet ſonitus audiri. Alia de majoribus, publiciſque tintinnabulis à me hactenus non ſunt obſervata, quamobrem hic caput reprimo.

CAP. IV.

De Tintinnabulis Sepulchri Porsenæ Tuscorum Regis.

MARCUS ille Varro, qui quòd multa mandaverit litteris, Polygraphotatos dictus est, Porsenæ antiqui Tuscorum Regis sepulchrum graphicè appinxit, ut perspicere licet apud Plinium in libris naturalis historiæ: nam Varronis opera, præter pauca, quæ ad ætatem nostram pervenerunt, desiderantur. Huic sepulchro, quantum memoriâ assequi possum (nam libris omnino, ut patet, destitutus sum) quatuor erant pyramides

des adstructæ, supremæ pyramidum partes cathenis jungebantur, à quibus tintinnabula non pauca propendebant, quæ cùm flarent venti, concussa, sonitum, qui longè pervagaretur, edebant. Hæc autem tintinnabula non admodum magna fuisse, haud ægrè crediderim, siquidem maxima, aut saltem mediocria ventis agitari, aut permoveri nequeunt, ut tam manifestum est, quàm quod manifestissimum.

CAP. V.

Quis olim usus esset Tintinnabuli in privatis Romanorum ædibus.

LUCIANUS Samosatensis agens de his, quæ mercede conductis viris doctis Romæ solerent usu venire, inter cetera, quæ doctè admodum atque eleganter conscripsit, ait *in ditiorum ædibus familiam tintinnabuli sono excitari consuevisse.* Ædes enim cùm amplissimas haberent Romani, cujus rei nos adhuc admonent ruinæ; & servorum greges, quod hodie Turcæ faciunt, possiderent, domique, ut villi-

cos

cos omittamus, alerent; tintinnabulis (quemadmodum in monachorum cœnobiis eſt in more poſitum) familiam mane excitandam curare aliâ re ullâ, quàm tintinnabuli concrepatione, & tinnitu, non potuiſſe commodè, eſt omnino manifeſtum. Hodiè etiam Romæ videmus ampliores, quàm par ſit purpuratorum Flaminum ſive Cardinalium, & principum familias pranſum, cœnatumque tintinnabulis in ſuperioribus ædium partibus ſuſpenſis, convocari; adeò ut non ſolùm qui domi ſunt, ſed etiam qui domo abſunt ſonum audiant, & ſui quiſque domeſtici tintinnabuli tinnitum,

multis personantibus, agnoscat.

Cap. VI.

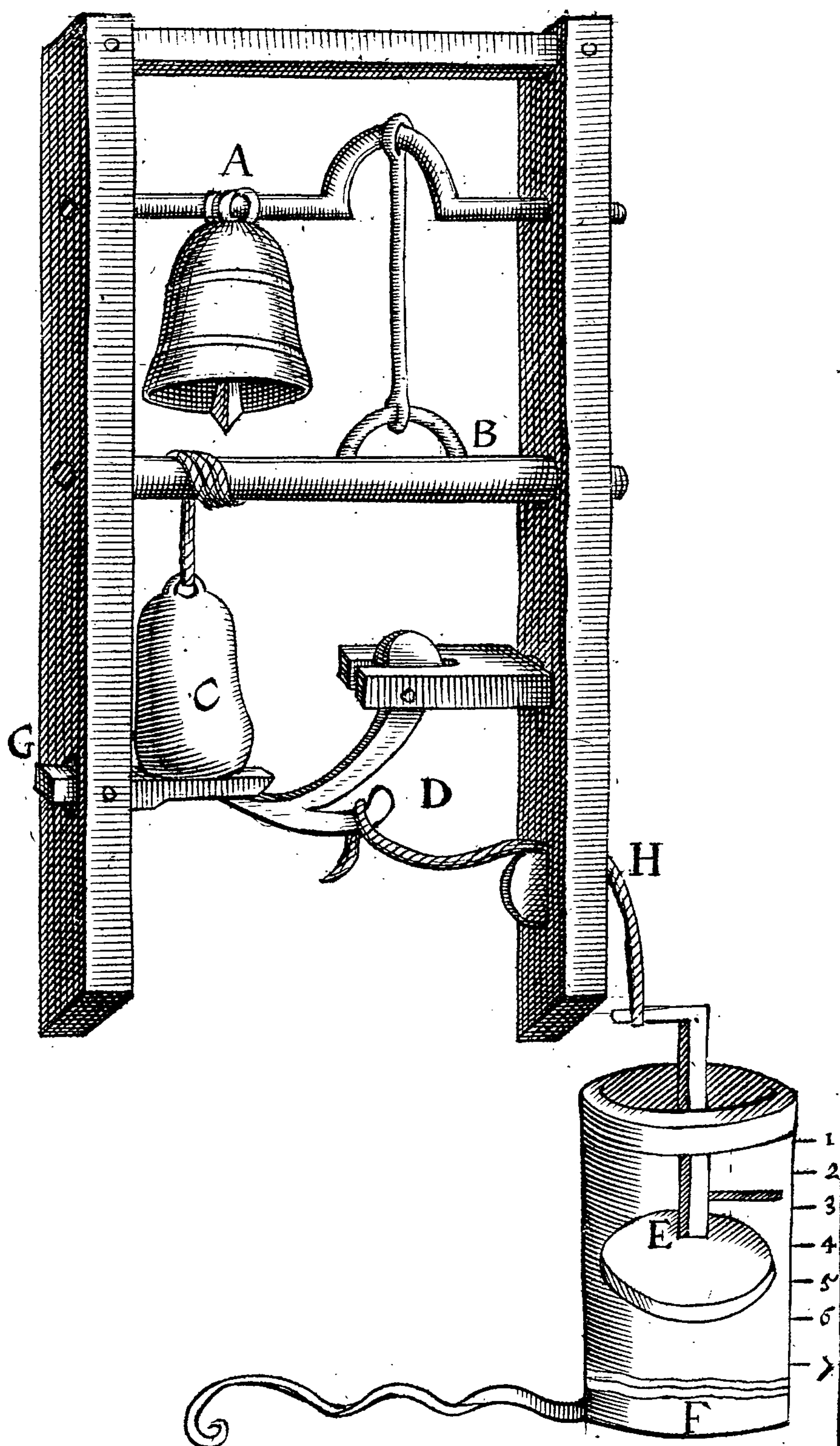
An apud antiquos horæ, ut hodie, tintinnabuli sono distinguerentur. Luciani locus antea obscurus, declaratus.

ADMONENT me superiora, ut Luciani locum antea obscurissimum, apertum, perspicuumque reddam. Existimant nonnulli, apud antiquos, diei, noctisque horas tintinnabuli majoris sono distingui & significari consuevisse, eâ solùm auctoritate innixi, quòd Lucianus litteris prodiderit, *horas per aquam & sonitum suâ ætate demonstratas.* in

in quorum ego aliquando ſententiam pedibus diſceſſi. Verùm poſtea factum eſt ut aliud ſentirem, quod eſſet abſque dubio probabilius. Primùm enim cœpi mecum addubitare, quod Plinius, qui res hujuſmodi multas exequitur, & Vitruvius, deſcriptis antiquorum ſolariis, id eſt horologiis, quæ in ſole, umbrâ horas (quod etiam hodie fieri videmus) diſtinguebant, ac tranſeuntibus demonſtrabant, nihil omnino de ſonoro horologio loquantur, nullâque ejuſmodi arte non vulgari inſtrumenti fabrefacti mentio apud antiquos ſcriptores reperiatur. Mox accidit ut Joannes Nicolaus Juſtus, affinis meus,

meus, ac vir doctus, libri veteris mihi copiam faceret, in quo, præter alia multa instrumenta horologium, quod per aquam & sonitum constaret, Luciani horologio non absimile, graphicè delineatum: cujus formam utcunque hîc apponendam esse duxi, ut quisque Luciani locum nullo negocio cognoscat.

A Tintinnabulum. B Axis, cui alligatur funis, à quo pondus aliquod pendeat. C Pondus. G Lignum in quo pondus quiescit. D Uncus continens pondus ad tempus; ne dilabatur. F Aqua paulatim subsidens. E Orbis è subere, continens ferrum adfixum,

A
B
C
G
D
H
E
F
1
2
3
4
5
6
7

fixum, horarum indicem, cujus pondere cùm aqua è parvo foramine vitreæ clepshydræ dilapſa paulatim, ſubſederit, uncus D funiculo H deſignato retrahitur: quare fit ut lignum G declinet, & eo declinante, pondereque dilabente, axis B volvatur, & axi A volvendi cauſam præbeat, unde tintinnabulum concutiatur, & increpet. Jam vides Luciani horologium clepshydrâ, & tintinnabulo conſtans.

CAP. VII.

Deæ Syriæ Sacerdotem uti consuevisse Tintinnabulo.

ANte quàm Lucianum dimitimus, illud nolim lectorem ignorare, Syriæ Deæ ſacerdotem, ut idem auctor litteris prodidit, tintinnabulo uti conſueviſſe. Ait namque, *ante Syriæ Deæ templum phallos duos miræ alitudinis fuiſſe ſtatutos: in hos ſacerdotem eâ ſolitum arte conſcendere, quâ Syri palmas altiores, nimirum fune caudici advoluto* (duplicem hunc eſſe oportuit, ut dum in altero pedes ejus, qui conſcendere vellet, conſiſterent,

rent, alter altius promoveretur) *ac paulatim ad superiores partes protracto. cùm verò ad summas phalli partes pervenisset, orare, sacra facere, ac inclamare consuevisse, atque interim tintinnabulo sonum edere, ut verbis tinnitus sociaretur.* Æs namque in sacris non modicam vim habere, existimabat antiquitas. Sunt præterea qui putent, Deæ ejusdem sacerdotes, qui stipem non modicam passim emendicantes, sive potius corradentes, colligerent (hos Cicero in libris de legibus, *domos exhaurire & urbem superstitione implere* dicit) tintinnabula usurpasse; visiturque inter antiquorum statuas, Romæ opinor,

nor, ſacerdos hujuſmodi cum pera, & tintinnabulo. More non abſimili apud Italos noſtros, qui Divi Antonii fratres nuncupantur, paſſim eleëmoſynas colligentes, ſtatim atque in pagos, & vicinias pervenerint, tintinnabula movent, quod tinnitus Religionem quandam præ ſe ferat (etenim Divum Antonium cum tintinnabulo appingi videmus) & eos, qui aliquid daturi ſint, accerſat. Eodem, cum iis, qui benignè fecerunt, piè ſalutem æternam à DEO expoſtulant, identidem perſonant. Quod & Iſiacos feciſſe arbitror.

Quæ modo dicta sunt à Magio nostro de Syriæ Deæ sacerdotibus, mirum in modum convenire mihi mihi videntur cum iis, quæ de certis quibusdam Religiosis apud Turcas narrat Nicolaus Nicolai, in libris *de moribus diversarum gentium*; siquidem refert inter Saracenos inveniri genus quoddam Religiosorum, vel potius Hypocritarum, quibus volupe sit, vitam aliquo modo solitariam agere inter feras, ut pote Lupos, Cervos, Ursos, Aquilas, & istius generis alia animalia, quæ quidem ideo domi suæ alunt, ut viri sanctitate præditi censeantur, re ipsâ tamen ut in solitudine quam minimè soli sint, hisce enim animalibus domitis, tempus & ocium fallunt. Cùm autem vivant ex eo quod ex prætereuntium liberalitate iis subministratur, quoties parcius sibi eleemosynas offerri vident, latebris relictis civitates petunt, Ursum vel Cervum manu ducentes, ex quorum collo pendeat Tintinnabulum quo populum, aut eos qui aliquid daturi sint convocent, in hanc formam.

CAP.

Cap. VIII.

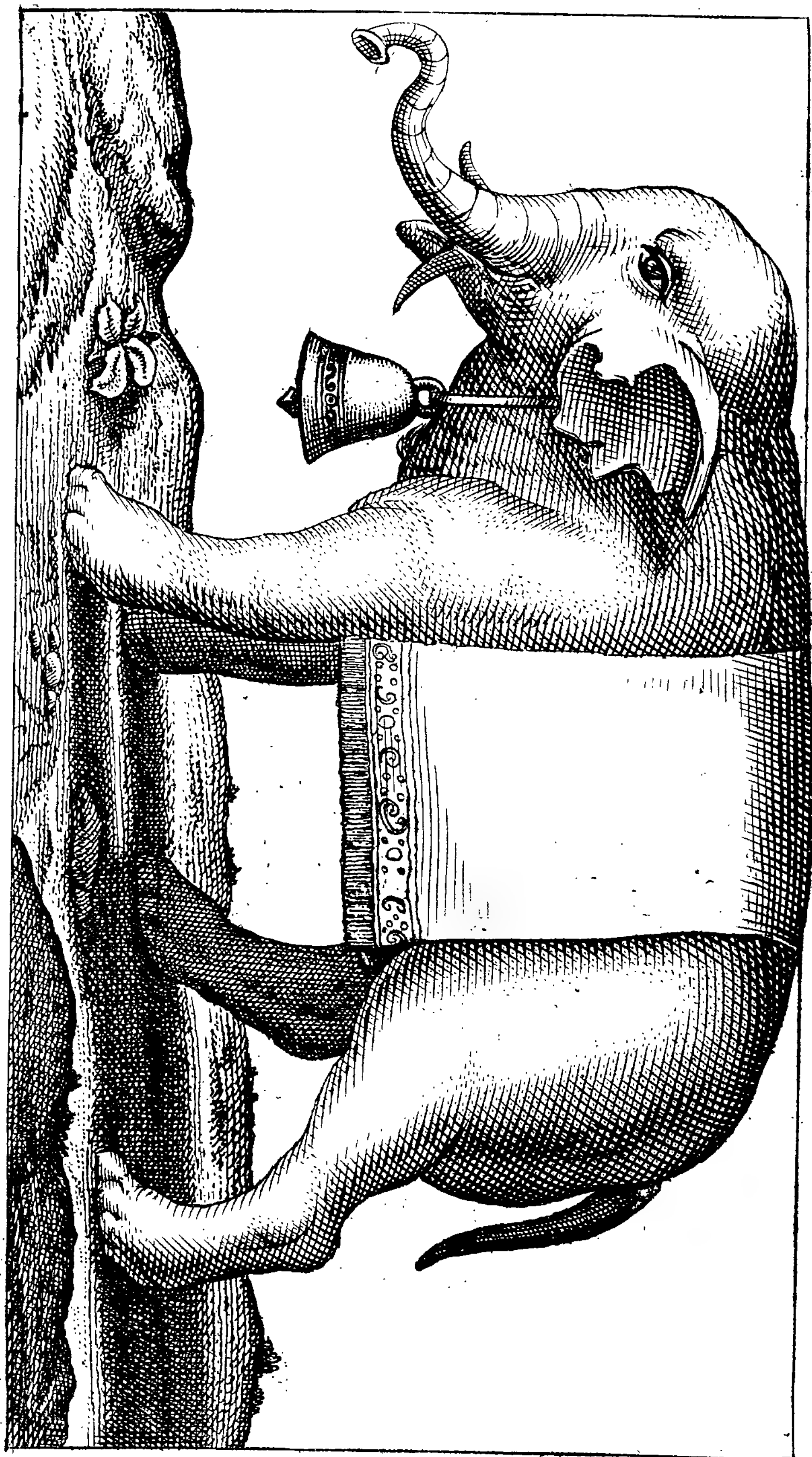
Bruta quoque tintinnabuli ab usu non excludi.

NOn solùm autem homines, sed etiam bruta, quæ sub hominis imperio degerent (hæc *pecudum* nomine appellari, Laurentius Valla in Elegantiis testatum reliquit) hominis tamen arte, olim tintinnabulis personabant. Strabo auctor est, pecudibus fuisse adalligata tintinnabula, ut tinnitu noxiæ feræ ab ipsis arcerentur. Hodie quoque pastores, more antiquo perdurante, ovium, caprarum, suum, boum, equorumque collo tintinnabu-

nabula aptare ſolent, non ad terrendas feras (nam & pecora, quæ tintinnabula geſtant, à feris impeti, & necari experimenta non ſemel docuerunt) ſed ad deprehendendum quibus in locis nemorum, montium, valliumque oberrent, atque hac ratione longæ inquiſitionis labor abſit. Præterea exiſtimant, tintinnabuli ſono pecora, perinde ac tibiæ, gaudere & pingueſcere: quamquam ea quod non ſint harmonicè compoſita, harmoniâ oblectari, negant Philoſophi; ſed quàm verè, ipſi viderint. Equidem in mari è navi ſępius perſpexi ſibilo Delphinos à nautis allici, & quaſi præ gaudio exultare, atque detineri.

tineri. Pastorum quoque fistulis cervos sisti, & quâdam quasi dulcedine capi, cognitum est; possumque ego testari, me Anglaræ cicurem carduelem spectasse non semel, qui, fidibus canente citharœdo, mirum in modum exultaret, & per mille vocum discrimina (ut Ovidii verbis utar) cantum ederet; citharœdo quiescente, & ille quoque quiesceret, ac sileret: ut quisque facilè intelligere posset, aviculam à vi musicâ in hominis morem permoveri.

Olim oblectamenti, atque ornatûs gratiâ muliones, atque agasones equis, mulisque tintinnabula alligabant, quod & hodie passim fieri videmus. Quamobrem Lucianum

num primum, mox Apulejum aſinis illis ſuis egregiis tintinnabula ſuſpendiſſe videmus. Romæ quoque in antiquis marmoribus, & ſculpturis, viſuntur elephanti, è quorum collo propendent tintinnabula; quam rem & in vetuſto numiſmate me olim obſervaſſe memini hac formâ.

Hodie in multiplici tintinnabulorum uſu non ſolùm quadrupedibus ſed etiam avibus tintinnabula alligantur: ſiquidem hieracarii, quos *Accipitrarios* Latinè vocamus, aquilis, maioribus, minoribusque accipitribus tintinnabula alii ærea, alii argentea coriaceis compedibus aſſuunt eâ de

de causâ, ut cùm evolaverint, atque inter arbores fruticesque consederint, nec veniant in conspectum, facilè possint inveniri.

CAP. IX.

De Tintinnabulis Hebræi Sacerdotis.

NON sine piaculo sacerdotis Hebræi tintinnabula, cum omnia, vel minima quæque antiquorum persequamur, hic omitti posse videntur. Quamobrem & de his mentionem faciendam esse duximus, præsertim cùm & Plutarchus in Symposiacis suis quæstionibus, ta-

tametsi à fide nostrâ multum alienus, de his scriptum aliquid reliquerit. Neminem, qui vel à limine *sacras litteras salutaverit, latet, Hebræorum multæ, ut par erat, existimationis sacerdotem, in extremâ vestimenti orâ, tintinnabula multa sonora, messpila, ac mala punica identidem sonora, utpote quæ metallica essent, & vacua, pilulasque ferreas, aut æreas ad edendum tinnitum continerent introrsum, cùm in sancta sanctorum ingrederetur, gestare consuevisse, ut dum graderetur, sonitus multiplex ab

**Exod. 39. Josephus lib. 3. antiq. Origenes in Exod. cap. 35. Polyd. Virg. lib. VI. cap. XII.*

his, qui in templum convenissent, facilè posset audiri. Quorum symbolicam, atque arcanam significationem Divus Hieronymus pluribus docet, referens ea ad elementa, & tonitrua. cujus verba, quòd libris in ergastulo omnino (quod alias diximus) caream, non adscribo; quod in multis aliis auctorum, quæ à nobis advocantur, testimoniis facere cogimur, ut etiam eâ de de causâ veniam ab humano lectore impetraturi simus, si sæpius, quàm in aliis quæ in vulgus edidimus scriptionibus, hîc memoriæ vitio erraverimus.

CAP. X.

Quis minorum Tintinnabulorum publicè olim apud antiquos usus esset.

TINTINNABULORUM majorum quis usus esset publicè, apud antiquos, satis, opinor, supra fuit à nobis demonstratum. Nunc est de minoribus agendum: quanquam & huc spectant Hebraica tintinnabula, quorum superiore capite facta est mentio. Parva namque erant, utpote quæ vestis oræ, sive limbo assuerentur ab eâ pendere possent, & à sacerdote non magno labore gestarentur: ac non solùm parva,

ſed publicum in uſum, ut patet, aſcita.

Ariſtophanes in Avibus, ubi de ridiculâ illâ civitate agit, jubet Codonophorum, hoc eſt, *tintinnabuli geſtatorem*, circumcurrere: inquit enim κωδωνοφορῶν περίτρεχε. ad quæ verba Scholiaſtes Græcus, vir doctus, ſcriptum reliquit, eos, qui circumibant urbem, & phylacas, id eſt *excubias* ac *vigiles*, geſtare conſueviſſe tintinnabula, ut num vigiles verè vigiles eſſent, deprehendere poſſent, quod ipſum & ab Heſychio V. Κωδωνοφορῶν ſcriptum me Fammochuſtæ Cypri ſuperiore anno legiſſe memini. Deprehendendi verò modus tintinnabulo quis eſſet, non produnt.

dunt. Quamquam conjecturæ locus eſt, Codonophorum circumcurrentem (eos hodie, qui id muneris obeunt, *Rondam* vocari vulgò, ſatis eſt notum) tintinnabulo perſonare ſolitum; cui ſi non ſtatim vigiles occurriſſent, vel aſſurrexiſſent, eos minimè vigilaſſe, ſed tinnitu è ſomno excitatos fuiſſe, apertum erat. Morem hunc tintinnabulo circumeundi vigilias in urbibus, apud antiquos Græcos duntaxat extitiſſe cenſuerim; ſiquidem maximè antiquum, & antiquæ comœdiæ ſcriptorem Ariſtophanem fuiſſe ſcimus; & nihil tale hiſtorici, ſive Græcos ſive Latinos quæras, in urbibus factum eſſe dicunt. Romanos,

dum vigiles mutarent, buccinâ canere, non tintinnabulo uti consuevisse, constat; quod * Lucanus significat, dum ait:

Et jam quarta canit venturam buccina lucem.

Germani verò nostrâ ætate, cùm vigiles mutant, tympanum pulsant, & tibiâ canunt.

Præter Codonophoros, qui phylacas circumirent, erant & alii Codonophori, qui atrati funus præcedebant, de quibus Suidas, & post Suidam Gulielmus Budæus. Funeri autem adhiberi consuevisse arbitror, tum ut ad spectandam funebrem pompam homines ac-

* *Propertius.*

cer-

cerſerentur, tum ut Flaminem Dialem admonerent funeris, ne ille ex improviſo funeri occurreret, & funebribus tibiis auditis pollueretur. Funebres namque tibias Flamini Diali audire non licuit, quamvis funus exequi poterat; ut eſt ab Aulo Gellio, *libro* x. *Noct. Attic. capito* xv. obſervatum.

CAP. XI.

De Tintinnabulo eorum, qui ad ſupplicium ducerentur, & triumphantis Imperatoris.

ZONARAS *libro* II, Græcus hiſtoricus non omnino contemnendus, (cujus ſcripta

ſuperioribus annis carie obſita, in Græciâ reperta ſunt) auctor eſt, conſueviſſe, è ſontium collo tintinnabulum ſuſpendi dum ad ſupplicium ducerentur, ne ex eorum improviſo contactu aliquis pollueretur: ſiquidem tintinnabuli ſono audito eos vitare unicuique integrum fuit. Ex hac conſuetudine factum eſt, ſi eidem Zonaræ credimus, ut triumphantis Imperatoris currui tintinnabulum cum ſcutica, ſive flagro adalligaretur, quibus inſtrumentis, quorum uſus plectendis hominibus eſſet, in magnæ felicitatis cumulo Imperator admoneretur, ne plus quàm par eſſet efferri ac ſuperbire vellet, ſed humanæ

manæ miseriæ recordaretur: quam rem à nullo alio proditam scriptore Græco, aut Latino, mirari subit. Sanè Plutarchus in Scipione Æmiliano omnem triumphi pompam optimè explicans, nihil tale scriptum reliquit, ut suspicer quod est à Zonarâ litteris mandatum, non antiquitus, sed sub recentioribus Imperatoribus fieri consuevisse, nimirum temporibus seculisve Zonaræ proximis. Etsi Obertus Gifanius vir eruditissimus, & amicus mihi longè carissimus, eâ de causâ hac in re fidem adhiberi posse Zonaræ mihi Venetiis aliquando affirmaverit, quòd Cornelius Tacitus Zonaræ fidem adiuvet in eo, quod

quod de verbis Imperatori triumphanti à neſcio quo inclamari ſolitis, ſcribit, ſcilicet ne gaudio nimio efferretur: viderique Zonaram, recentem præ Cornelio Hiſtoricum, ex antiquo aliquo ſcriptore, quæ ſupra retulimus, deſumpſiſſe. Quod ad ſontes, qui ad ſupplicium cum tintinnabulo ducerentur, attinet, haudquaquam eſt ignorandum, Plautum * parte aliquâ Zonaræ adſtipulari, dum quodam loco egreſſuri extra portam Metiam ſervi cum patibulo, de laniis duobus, & Tintinnabulis, meminit. ſiquidem apud Plautum legendum videtur, *cum tintinna-*

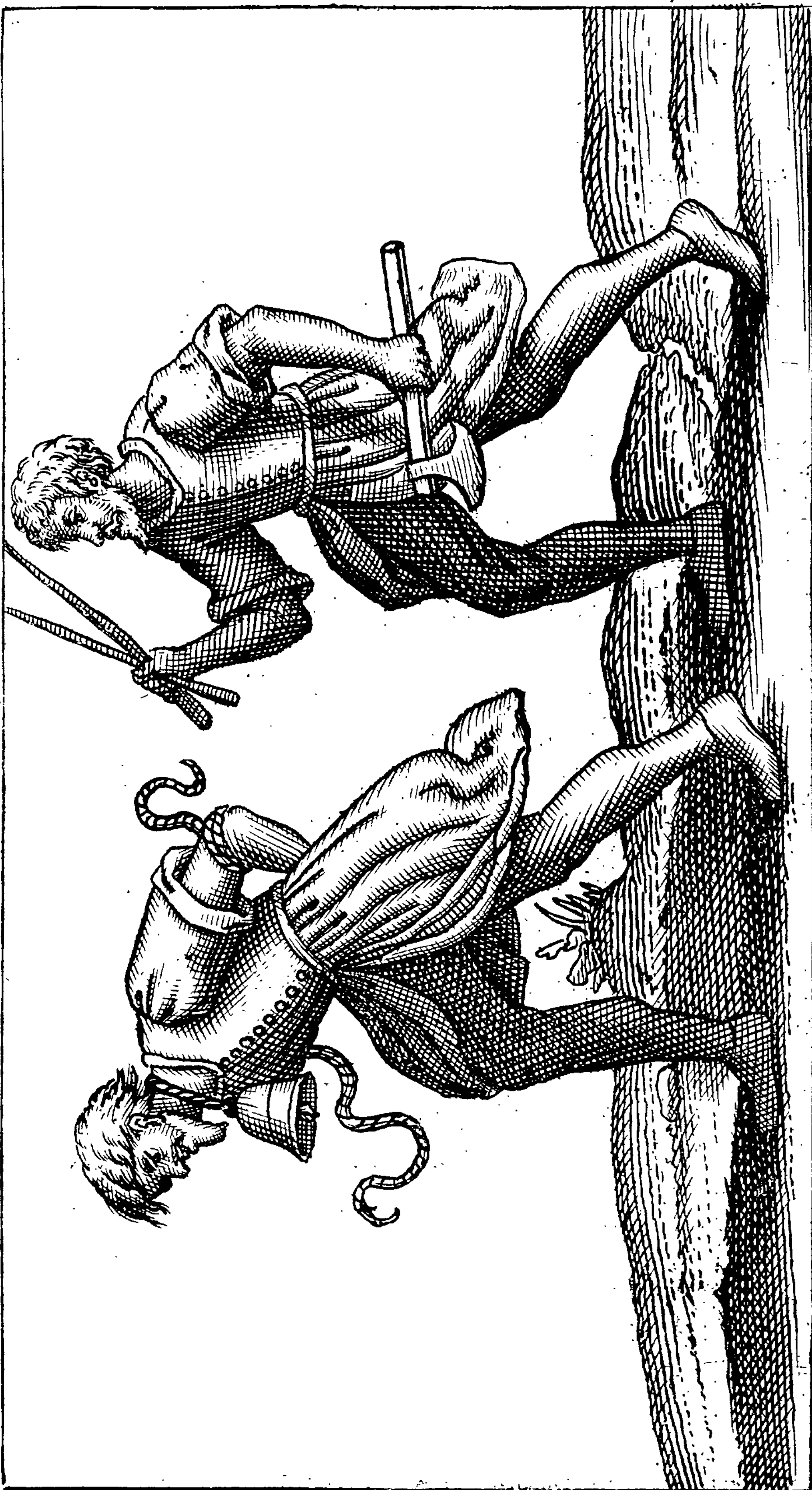
* *In Pſeudolo.*

bulis,

bulis, non autem, *cum tintinnaculis*, ut habent exemplaria vulgata: qui locus malè à quibuſdam explicatur, dum *tintinnacula* pro virgis accipiunt.

Quamquam *tintinnacula* pro Tintinnabulis antiquà voce à Plauto dici ſuſpicari poſſimus.

Figu-

Figuram ejus, qui ad supplicium duceretur cum tintinnabulo, apponere libuit, ut humanus lector rem melius percipiat, & veluti præsens, antiquitatem aliquâ cum voluptate intueri, & quasi contrectare possit.

CAP. XII.

De Antiquorum Tympano, quod tintinnabula multa contineret.

UT nihil antiquitatis penitus ignoretur, sciendum est, antiquitus cognitum esse TYMPANORUM usum, ut apud Strabonem atque alios me adnotasse memini. Suidas quoque si non admodum antiquus au-

auctor, antiquitatum tamen collector non aspernandus, tympana usurpasse antiquos demonstrat, describitque tympanum quoddam, cui introrsum multa appensa essent tintinnabula, ut dum pulsaretur, mirum ederet sonum. crepitu namque tympani, & quasi boatu graviore, acuto tintinnabulorum tinnitui, ac concentui permisto, mirus sonus edebatur. Huic non absimile tympanum ratione musica fabrefactum, se aliquando Venetiis conspexisse, mihi narravit Josephus Zarlinus Clodianus, nostræ ætatis musicorum facilè princeps, & amicus mihi optimus, atque gratissimus.

Visuntur quoque antiquorum CROTALA marmore expressa, quæ tintinnabula affixa continent. Turcarum Crotala superioribus diebus Galatæ Constantinopoleos vidimus, quæ è bractea ærea orbes continerent tintinnabulorum vicem exhibentes; sonum non ingratum edentia. Similia etiam cum tintinnabulis sunt nostris cognita. Vidi non semel in patriâ Nicolaum Leccium tonsorem, ac scurram crotali hujusmodi sonum ita citharæ sôciantem, ut musicus concentus non ingratus ederetur. Turcæ autem tibiarum sonum crotalis jungunt, & humanis vocibus, mehercule optimè.

CAP. XIII.

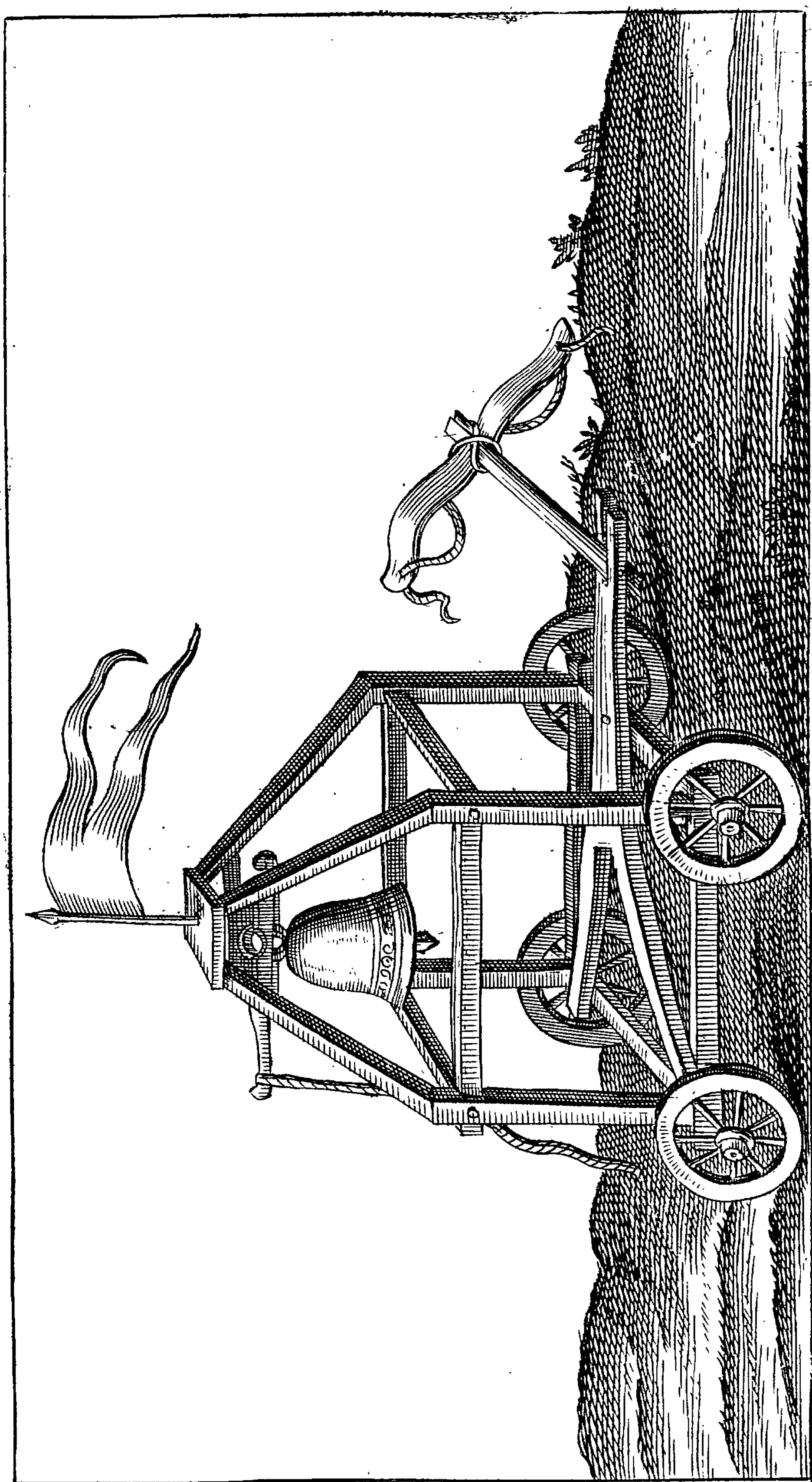
De ſuperiorum ſeculorum caſtrenſi Campanâ. Accurſii locus declaratus.

TINTINNABULI caſtrenſis me ſonus à Tympanis, & Crotalis avocat. Eſt igitur ſciendum, ſuperioribus ſeculis, nec admodum vetuſtis temporibus exercituum Imperatores, jam tintinnabulorum majorum in Chriſtiana templa uſu recepto, in caſtris, quaſi in quâdam civitate ambulatoria, & turricula campanaria è ligno identidem ambulatoria uti conſueviſſe, è quâ tintinnabulum admodum magnum penderet, *Carrocium* voce

voce Italâ, quaſi *currum magnum* dicas, appellabant, currus enim altioris formam parte aliquâ exprimebat. Poſitis caſtris, prope Imperatoris tentorium Carrocium locabant, & princeps ſignum militare mutum in ſupremâ parte figebant. Sole occidente, & mane ante lucem, ut fit in Chriſtianorum templis, tintinnabulum miles aliquis pulſabat, DEUM Opt. Maximum oratione Dominicâ, & Deiparam Virginem ſalutatione Angelicâ venerandi ſignum perſpicuum præbens. Cùm bellicum canere oporteret, eodem tintinnabulo milites ad arma vocabantur. Cùm in hoſtem progrediendum acieque confligendum

dum esset, Carrocium in mediâ acie cum signo prænotato, & tintinnabulo sistebant, & tanquam Imperatorem illud circumvallatum custodibus, ab hoste, ne caperetur, tuebantur; tantumque erat tuendi ac defendendi studium, tantus militum ardor, ut quem locum quisque vivens occupasset, eum amissâ animâ, corpore tegeret. Maximi enim dedecoris loco Carrocium amisisse, habebatur. Quamobrem Accursius, qui multos annos Bononiæ versatus est, in quodam suo glossemate ait, *regulæ* cuidam *inhærendum, tanquam solent Bononienses Carrocio*; quæ verba mox apud nostros Jureconsultos in pro-

proverbium venerunt, cujus meminit Alciatus in libris de Verborum significatione. De hoc Carrocio scriptum reperies in Chronicis Villanii Florentini, qui Florentinorum Carrocium à Senensibus captum fuisse, memoriæ prodidit, &, si rectè memini, *Martinozum* vocat. An aliæ nationes, præter Italos, hujusmodi curru in castris uterentur, mihi adhuc est incognitum. Nunc Carrocii figuram cum tintinnabulo & vexillo delineemus.

Cap. XIV.

De virtute tinnitus: æris & Tintinnabulorum, juxta quorundam quamvis non ab omnibus approbatam opinionionem.

ÆRis vim esse non modicam, putavit antiquitas. Ideo sacerdotes æreis cultris utebantur, ut est à me apud Nonium Marcellum atque apud alios observatum. Eâ etiam de causâ Ovidius in Metamorphosi Medeæ falcem æneam tribuit. Idem in Fastis, æris tinnitu inferorum umbras in sacris Lemuralibus ab anu expelli dixit. Alexander quoque Aphrodisæus in suis Proble-

matibus, ait æris ſono malos ſpiritus depelli, eamque ob rem in lunæ defectu æra moveri, fuiſſe in more poſitum. Livius etiam, Ovidius, [a] Lucanus, atque alii deficiente, & quaſi laborante lunâ æra concuti, ſcriptum reliquere, quod & à [b] Cœlio Rhodigino in libris Antiquarum lectionum fuit adnotatum. Eſt etiam à Polydoro Virgilio in libris de inventoribus rerum [c] litteris mandatum, Tintinnabulorum, ſive Campanarum ſono dæmones fugari: ideo cum ventorum, aut grandinis injuriam timent Chriſtiani (ab his enim dæmonum operâ vineis, arboribus, frugibuſque calamitas

a *Faſtor.l.*V. b *lib.*XIX.*c.*X. c *lib.*VI.*c.*12.

mitas invehitur) campanas pulſari jubent. Sanè Divus Auguſtinus à malis ſpiritibus dæmonibuſque tempeſtates cieri affirmat. Cur autem campanarum tinnitu dæmones terreantur, longiuſque fugentur, haudquaquam eſt in obſcuro poſitum. ſunt enim campanæ divino cultui ſacratæ, & ſacerdotis benedictione auguſtæ religioſæque. Quinetiam cũ benedictione ac religione, recentes quaſi luſtrica die, nomina accipere ſolent. Cùm eſſem Fammochuſtæ, vidi in Divi Nicolai tẽplo cãpanas duas non vulgaris magnitudinis, quas quidã Epiſcopus, nomine Gulielmus, faciundas curavit, & à nomine ſuo *Gulielminas* ap-

pellari voluit; ſic enim litteris in ambabus teſtatum reliquit. Campanæ ſono Deo Opt. Max. honorem exhiberi, & orationes quaſi in altum preceſque ſuſtolli, efferrique Chriſtiani opinantur. memini quoque me aliquando legere in Gloſſâ, quam ordinariam theologi vocant, ad Hymnos Davidis, in parentalibus pulſari campanam, ut preces, quæ pro mortuis funduntur ad Deum, campanæ ſono, tanquam flatu quodam devehantur, & quaſi manu ducantur.

Illud non eſt omittendum, quod ad ea, quæ de tempeſtatibus ſuprà dicebamus, pertinet, Philoſophos, qui ſæpè

à

à Christianâ fide ad naturæ rationes divertunt, existimare, campanarum sono tempestatum, ventorum, grandinumque depelli injuriam, quòd tinnitus ille æris aërem maximè diverberet, scindat, & confringat; quod apertum sit eo, quod usuvenit apibus, cùm facto examine, avolare cœperint; quandoquidem non magno æris tinnitu subsidere coguntur, aëre nimirum discisso, distractoque, & volatum ægrè recipiente. Quanquam existimabit fortasse aliquis, id apibus, moto aëre, usuvenire, quod tinnitu alliciantur. quod an verum sit, aliis dijudicandum relinquo.

Paulus Grillandus non infimæ claſſis Jureconſultus, in libro de Strigibus ſiue Lamiis hiſtoriam refert planè admiratione dignam. Ait enim mulierem quandam, quæ, dæmone devehente, in ludos illos nocturnos Dianæ, ſive Herodiadis, profecta, apperente iam luce, domum reverteba-tur, in agro repentè fuiſſe à dæmone nudam derelictam, quòd antelucanus campanæ tinnitus eſſet ab illo exauditus. eam verò mulierem ab homine quodam fuiſſe repertam domumque in ſuam perductam, id ſibi verè contigiſſe, affirmare auſam. Quanquam credere par iſt itum illum & reditum ad Dianæ vel Hero-diadis

diadis ludos, dæmonis esse illusiones, qui somno sopitis mulierculis, in earum mentes illabatur, & ea omnia secundum quietem ipsis appingat, quæ mox à somno, in quo demersæ jacebant, excitatis fuisse vera videantur. Sed de Strigibus sive Lamijs an verè in ludos proficiscantur, & in varias feras mutentur, consulas Ioannis Wieri Graviani libros de Præstigiis Dæmonum.

Cap. XV.

Tintinnabulis, Turcarum, & Græcorum templa carere. De Symandro & Agiosydiro.

CUM æris vim non modicam existere antiqui opinarentur, æreorumque Tintinnabulorum usus sit longè utilissimus, cùm ad cives statim, quamvis procul per urbem dissitos, in unum congregandos, tum ad singulas diei, noctisque horas indicandas: mirum fortasse alicui videbitur Turcarum, & Græcorum templa his careant. Sane Turcæ juxta templa quemadmodum & nos consuevimus, altas turres multilateras construunt;

ſtruunt; quarum faſtigia in pyramides exeunt ligneas, ut in pluribus, plumbeis laminis contectas, ad imbrium vim arcendam: ut ſi procul ſpectes, turres campanarias Chriſtianorum eſſe credas; & his urbes exornari affirmes. Non longè à pyramidis initio ita conſtructæ ſunt, ut circumire quis facilè poſſit. huc ſcalâ cochlide, quemadmodum Romæ in Trajani columnam (habent hæ turres & cum hac non parvam ſimilitudinem: cùm non latæ ſed ſuccinctæ ſint, & tenues, ut mirum ſit cur non à ventis aliquando dejiciantur) aſcenditur. Pyramide nonnullas carere vidimus, ut Rhodo, & Coo in-

 ſula.

ſula. Oſtiolâ in ſcalæ ſummitate, quibus egreſſus eſt, in circulare podium omnia in orientem ſolem ſpectare obſervavimus. Ex his turribus podiiſque ſacerdotes ſtatis diei, & noctis horis, omnipotentis Dei nomen voce quaſi Stentoriâ inclamant, hominesque ad templa, ut nos campanis ſolemus, convocant.

Græc i verò campanarmu loco SYMANDRUM habent, & AGIOSYDIRUM. *Symandrum* Græcâ etymologiâ à convocandis hominibus, ſeu potius coadunandis, appellant: [a] *Agioſydirum*, quòd ſacrum ſit ferrum illud, de quo infra dicturi ſumus. *Symandri*

[a] *Scrib. ergo potius Hagioſiderum.*

mandri usum inde mihi sacerdores nonnulli Fammochustani invectum in ecclesias dixerunt, quòd Noha in arcâ instrumentum non absimile ad convocanda bruta usurpaverit. Verum id sit nec ne, prorsus ignoro. Si coniecturas sequi detur, existimaverim factum esse, ut Græci *Symandro* & *Agiosydiro* uterentur, quia ab initio constructis monachorum sacerdotumq; cœnobiis, Ethnicisque Principibus Græciæ imperium obtinentibus, æreis tintinnabulis, quod eorum sonus & nimiæ securitatis, & auctoritatis indicium esset, abstinuisse, & *Symandri* usum excogitasse, quem succedentia Christia-

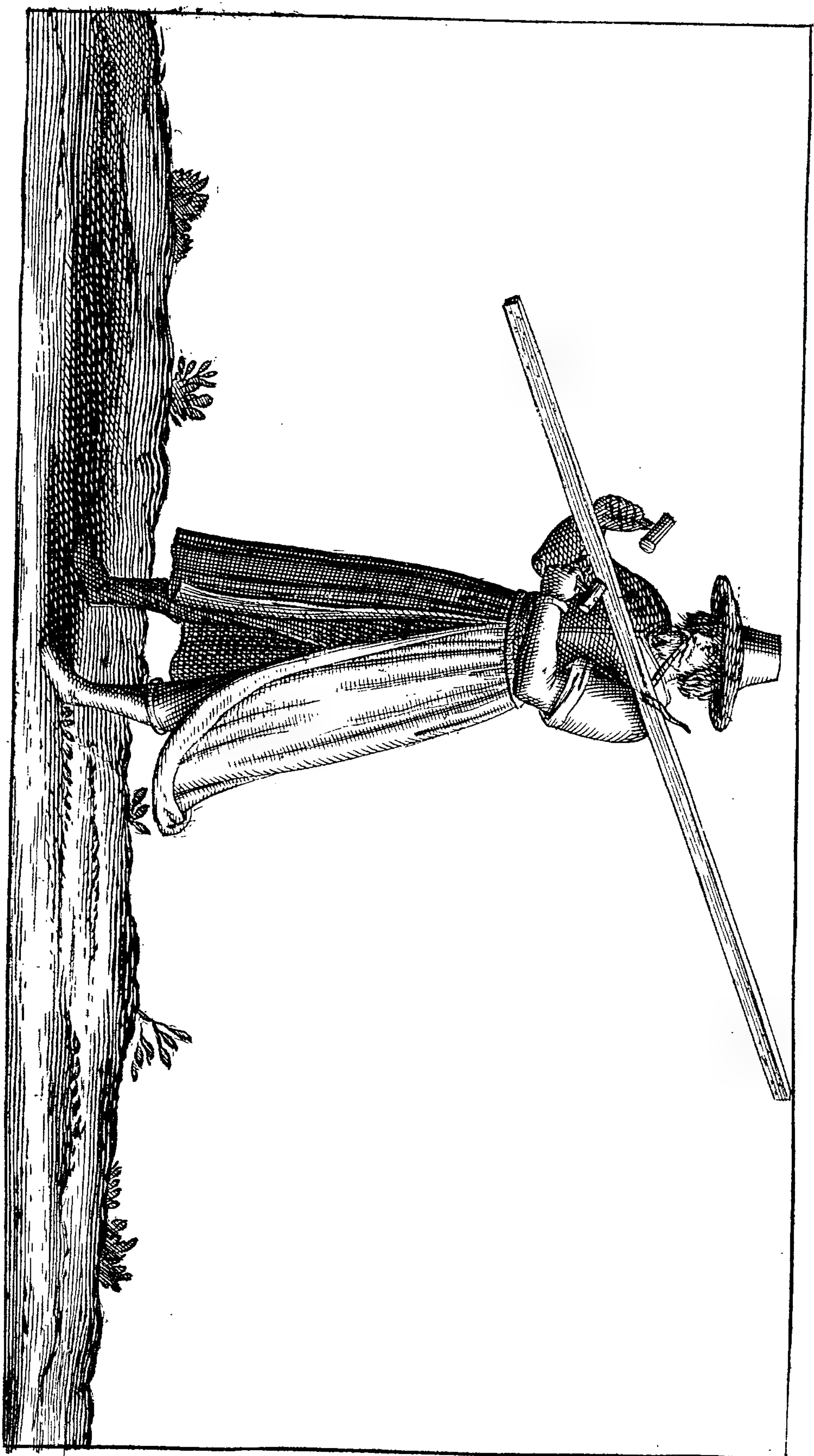
norum Principum tempora non excusserunt. quandoquidem ex consuetudine voluptatem conciliari scimus, & Græci non facilè à majorum traditionibus, majoribusque recedunt. Quamobrem campanis novissimè in multa Græcorum templa invectis (de templis, quæ in orbe Christiano sunt, loquor, nam reliqua campanis Turcæ carere jubent) & *Symandris* locus est.

Symandrum autem esse scias ligneam tabulam latitudine digitorum plus minus quinque, crassitudine sesquidigiti, longitudine ferè pedum quatuordecim. non è quolibet ligno fit, sed è præduro, & quan-

tum lignea materia patitur, ſonoro. Capita foramina habent nonnulla non magna admodum, ſed pennæ anſerinæ, calamove ſcriptorio pervia. In medio tenuem funiculum continet. Qui populum ad templum eſt convocaturus, & Campanarii (ut ita cum vulgo dicam) nocturnis & antelucanis horis munus obiturus, ante fores templi, vel edito loco tabulam prçnotatam malleis duobus ligneis pulſat, non ſine aliquâ ratione muſicâ, atque interim in gyrum ſenſim volvitur, quâ re fit ut gravior cum non ingratâ raucedine ſonus emittatur. Tabula non quà latior, ſed quà arctior eſt, quaſi libræ ſcapus, in ſiniſtro
Cam-

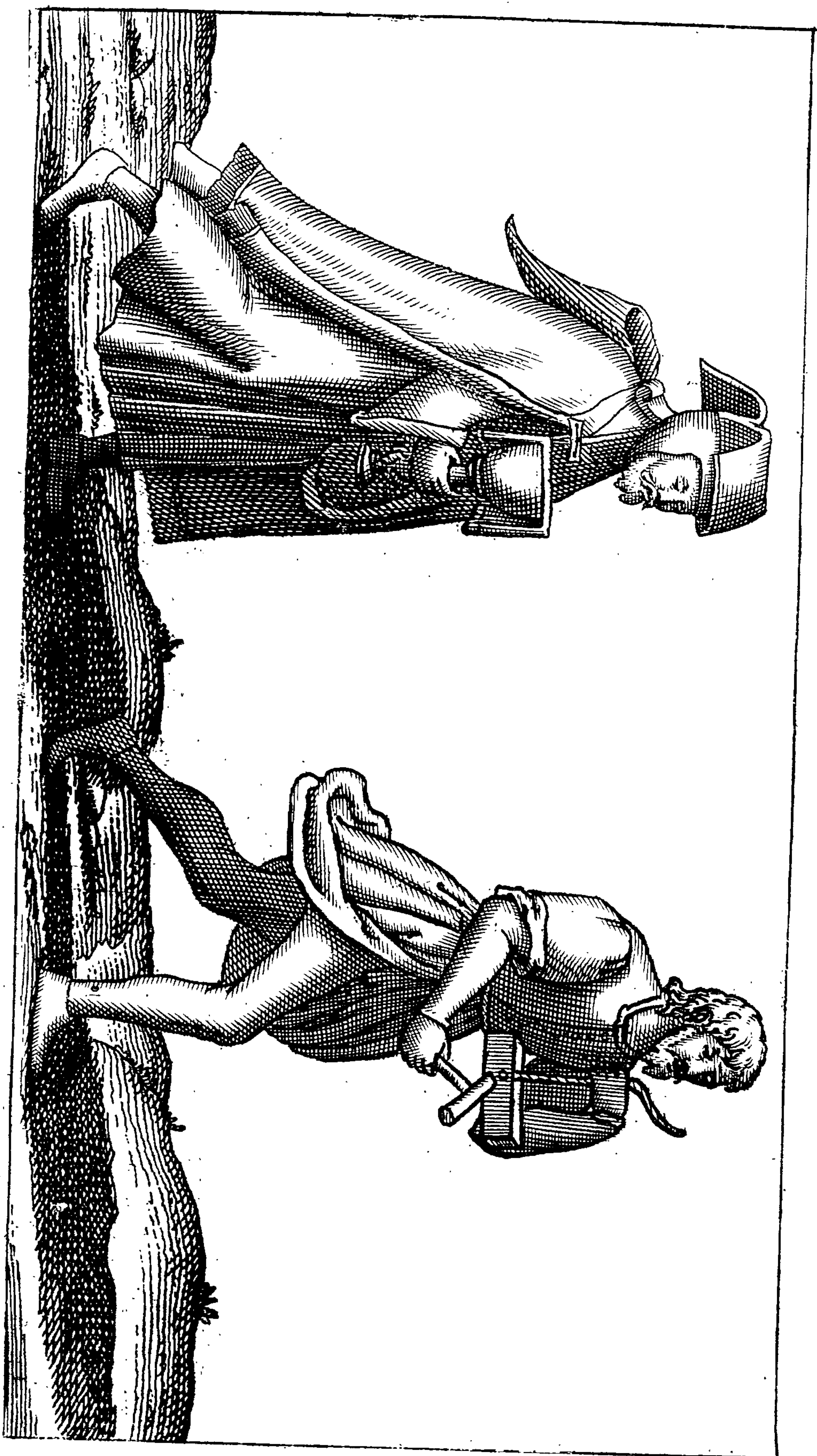
Campanarii, & pulſantis humero quieſcit; ac ne pulſando dilabatur, funiculo prædicto mordicus apprehenſo retinetur; manibus enim non licet, tum quod, ea apprehenſa, ſono non parum decedit; tum quia utraque manus malleo impeditur. Ambabus enim manibus pulſatur hinc inde, ut nunc quædam frequentamenta, nunc quaſdam quaſi pauſas audias.

Agioſydirum hac formâ vidimus: Ferrea erat lamina quatuor digitorum latitudine, ſexdecim verò longitudine, funiculo in medio librata. hæc ferreo malleolo ternis interpolatis vicibus ab homine pulſari ſolet, qui ſacerdotem

rem euchariſtiam ad ægrotos lectoque decumbentes deferentem ſolet præcedere, ut inter tranſeundum quiſque rei admoneatur. Sed jam Campanarium cum Symandro appingamus utcunque.

Eſt & *Agioſydiro* locus hîc tribuendus; ut hi quibus Græcorum regiones videre non contigit (utinam & mihi id contigiſſet, non enim tantam rei domeſticæ, ſcriptorum, & libertatis jacturam paſſus eſſem) quod à me dictum eſt de hoc inſtrumento, faciliùs percipiant, & Græcorum mores cognoſcant.

Cap. XVI.

De Turribus quæ Tintinnabulis dicantur.

MAGNI refert quo Campanæ loco suspendantur, tinnitumque edant. Si in planitie, cognitum est longius earum sonum pervadere, quàm si in montibus pendeant. Si verò in valle, longius quàm in apertâ planitie, quòd sonus non in orbem, sed in longum progrediatur. siquidem apertum satis est, id aëri voce, vel sono diverberato, usu-

usuvenire, quod aquis stagnantibus, si in eas lapis, vel quid aliud simile projiciatur. orbes enim initio parvos, mox magnos, demum maximos, & qui quam longissimè progrediantur, explicari animadvertimus, longius verò produci si in longum, quàm si in orbem aquæ stagnaverint, ac constiterint. De voce autem & sono, sint corpus necne, hic non habeo dicere, quod in Annotationibus in Aulum Gellium [a] eâ de re satis pertractaverim. Est etiam in soni progressu discriminis non nihil, si hic in nemora, & loca fruticibus condensa, aliubi in nuda

a *Libro* V. *cap.* XV.

nuda ſcopulisque aut alia re-
duriora, vel denſa frangatur,
ac quaſi redundet; ſi in ob-
jecta ædificia, obſtructaque
loca urbis incidat. Vitruvius
auctor eſt, olim in Theatro-
rum gradibus vaſa quædam
ampliora conſueviſſe locari,
ut voces in ea incidentes, re-
fractu, & quaſi repercuſſu au-
gerentur. Quæ res facit ut
credam contectis turribus
campanariis campanas lon-
gius perſonare quàm in aper-
tis, ſiquidem ſonus non in al-
tum atque in immenſum ſpar-
gitur (faciliùs autem in altio-
res partes quàm in humiliores
proſilit, quia ibi tenuior exi-
ſtit aër, à vaporibusque &
terræ aquarumque ſuffitu de-
fæca-

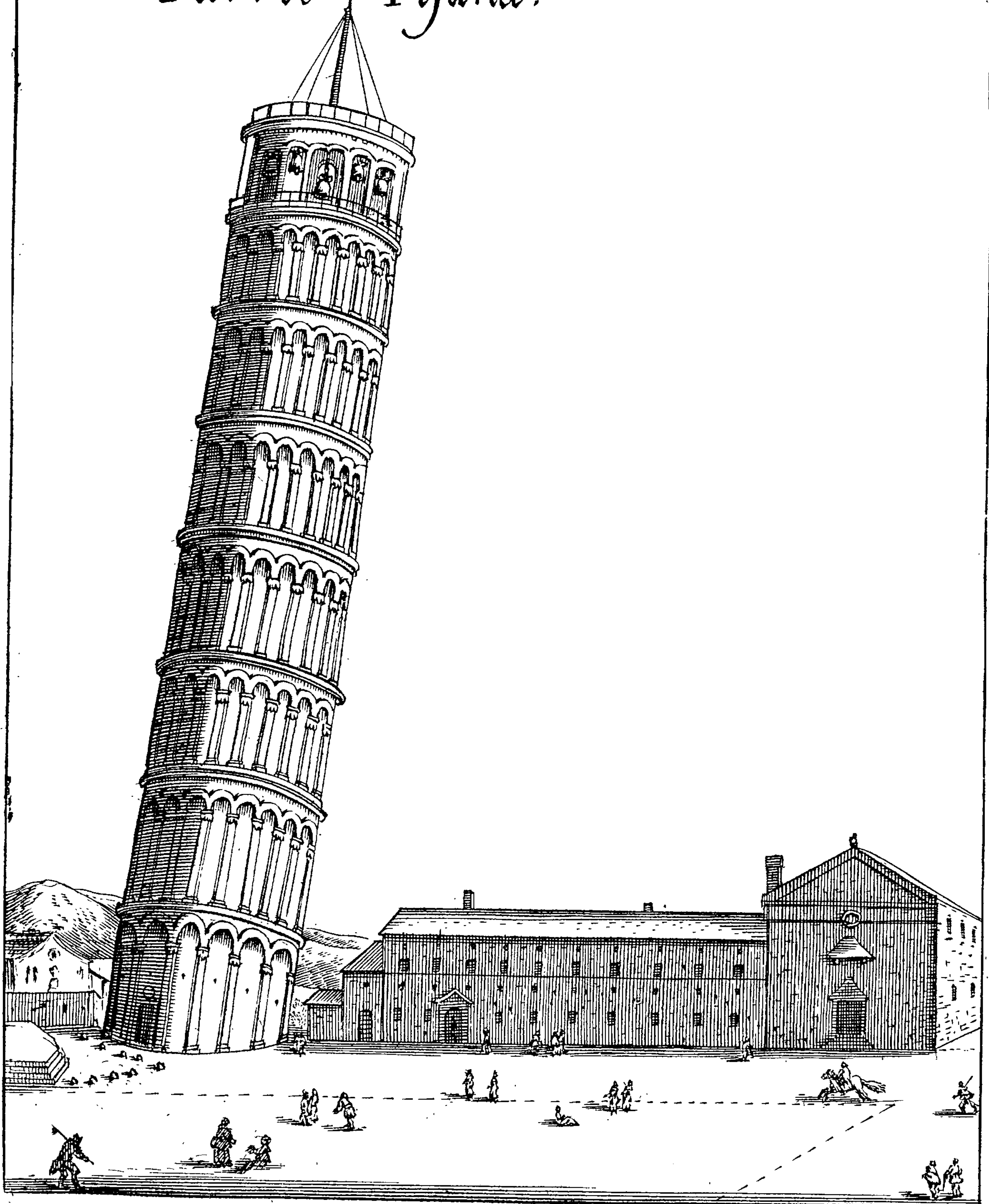
fæcatior, quamobrem faciliùs permovetur, ac ſcinditur) non in immenſum inquam ſpargitur, ſed inferiores partes propellitur. Teguntur verò turres hujuſmodi non ut fit in privatis ædibus, ſed vacuis quibuſdam pyramidibus, & metis latericiis, aut marmoreis conſtructis & quaſi ſuperimpoſitis; in quas propulſus ſonus augetur & tanquam è latiſſimo tintinnabulo non parum adauctus proſilit deorſum. Quod de aëris tenuitate diximus, nos admonet, ut exiſtimemus, tempeſtates aëriſque varias conſtitutiones in ſoni magnitudine, vel parvitate aliqua habere momenta ſcilicet, ut Virgilii verbis non ſine

ſine philoſophicâ ratione prolatis utamur,

> —— *cum Jupiter humidus auſtris*
> *Denſat, erant quæ rara modo, & quæ denſa, relaxat.*

Ventorum quoque vis non modicum ad avertendum alióque rapiendum ſonum, aut ad longiùs provehendum conducit, ut omnino eſt unicuique apertum.

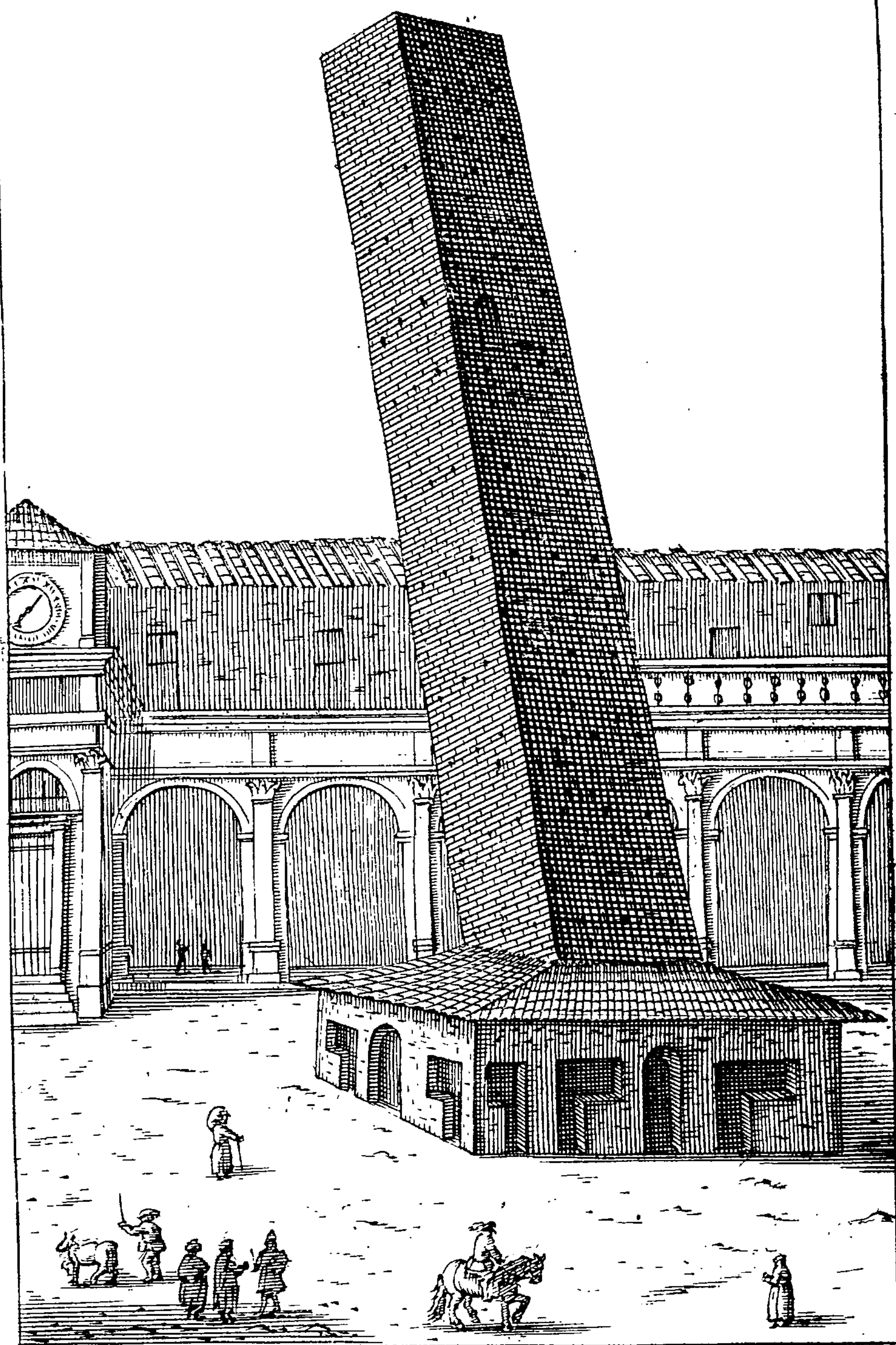
Illud hic minimè ſilentio involvendum eſt, non parum ſtudii atque induſtriæ Architectos in hujuſmodi turribus conſtruendis, atque exornandis ponere conſueviſſe. Hinc ut alias non paucas nobiliorum

Turris Pisana.
pag. 87.

rum urbium turres omittam, visitur Florentiæ ad Divæ Reparatæ turris campanaria numeris omnibus absoluta, & pulcherrimis sculpturis, quæ transeuntes remorentur, exornata. Nonnulli anxiâ & à discrimine non modicum abhorrente curâ intantum lusere, & lascivire ad captandam vulgi auram voluerunt, ut turres non ad perpendiculum, ut sit, sed maximè proclinatas, ruinam minitantes, & jam jam casuras construxerint. E quibus unam conspexi Pisis marmoream, teretem, columnisque clavicularum in morem circumplexam, in quam cùm ascenderis, mirum in modum timore afficiaris,

ne

Turris Garisenda
Vulgo
La torre Asinella

ne illa prolabatur, teque opprimat ruinâ: ut nunc Asinellorum turrim Bononiæ non solùm hoc nomine, sed etiam proceritatis ratione visendam omittamus, quamquam hæc non in eum usum, in quem Pisana illa constructa est. Sed sunt nonnulli, qui existiment, turres hujusmodi non eo, quo nunc cernuntur, habitu fuisse ædificatas, sed terræmotuum injuriâ aliquando nutasse, & à perpendiculi statu esse non parum dimotas, & inclinatas. Quos tamen mendacii arguunt fenestrarum, ostiorumque limina, & ea foramina, quibus tigilla tabulatorum, dum construerentur, quiescebant, & sustinebantur: plana enim
 sunt,

sunt, non devexa, sed ad libellam consistunt.

Cap. XVII.

Tintinnabulorum, sive Campanarum tinnitu hodie è templorum turribus quibusdam in urbibus musicos concentus magnâ cum voluptate exprimi.

Artes singulas in dies magis magisque excoli, & quâdam quasi alluvione adaugeri satis est notum; quamobrem haud quaquam admirari convenit, si id in campanis conficiendis pulsandisque usuvenerit. Vidimus olim Bononiæ in Æde Episcopali, antiqua tria tintinnabula argentea,

tea, eâ arte facta, ut cùm à sacerdotibus musices non ignaris ad sonum edendum moverentur, musicos concentus emitterent. Hodie quoque apud Menapios, Sicambros, & * alias Christianas nationes tintinnabula majora in templorum turribus visuntur (quod primùm ab Oberto Gifanio Burensi audivi, & mox in libris Hieronymi Cardani, de varietate rerum, adnotatum legi) à musices non ignaris efformata, delecta, suspensaque, & à musicis pulsata, è quibus tanquam è nauliis, quæ *organa* vulgo dicimus, musici con-

* *Potissimum Antverpiæ atque Insulis Flandrorum ac Tongris tinnitus musicus cum audientium stupore auditur.*

centus, & harmonici eduntur, ut maximè hujuſmodi rei inventori nationes illæ debeant, ſiquidem non modo in eccleſiis, ſed domi, in ſtratis, paſſimque ea quæ à muſicis organis proficiſci ſolet, voluptate fruuntur. Ideo cùm campanæ pulſantur, non ſolùm in domibus, ſed etiam in triviis egregiè, & magnâ cum hilaritate ſaltantes homines, & tripudiantes conſpicias: quis nomos, & cujus muſici cantio pulſetur, facilè agnoſcas; ut mirum ſit, cur ea ars & ad noſtrates, ut in multis aliis factum eſt, non pervenerit.

***

Quandoquidem in hoc capite actum eſt de illo concentus genere, quod mediantibus diverſæ magnitudinis campanis efficitur, haud incongruè facturi videmur, ſi ideam iſtiuſmodi ſyſtematis campanarii hic ſubjecerimus, quale viſum à ſe Antverpiæ in turri DIVÆ MARIÆ. *Merſennus* refert. Ac totum quidem illud opus campanis triginta tribus conſtat, quæ ut magnitudine & ſono inter ſeſe differunt, ita ſuos ſingulæ funes, ſuum ſingulæ malleolum habent. Quo, per funes diverſimodè commoto, concentus etiam alius atque alius redditur: nec eſt ferè quidquam, in quo, ſi reliqua ſpectes, hæc machina ab *Organis* vel *Clavicymbalis* vulgaribus differat, niſi quod hîc palmulæ pugnis, illic digitis pulſentur: quod tamen abſolutè neceſſarium non eſt, ſed eâdem utrobique facilitate & modo, ſi ingenium accedat perfici poſſet. Atque hæc quidem rudi Minervâ ad exemplar illius operis quod Antverpiæ extat dicta ſunto. Cui verò ſpecimen artis, & certantis cum naturâ ingenii vim videre & audire placuerit, is

adeat quas insignis in arte fusoriâ magister FRANCISCUS HEMONIUS jussu Illustrissimi, & Amplissimi AMSTELODAMENSIUM senatus, passim in urbe omnium celeberrimâ adornavit machinas, audiatque pulsantem hæc organa Ingeniosissimum SALOMONEM VERBEECQUIUM, & mecum lubens fatebitur, nec majus in illo operis genere artificium, nec majorem in illo genere Musices artificem extitisse unquam.

A.B.C. Diversæ magnitudinis campanæ, quarum quæ major sonum reddit graviorem.

D. Malleus, qui monstrat quâ ratione ceteri funibus alligentur.

E E. Foramen, per quod transeuntes funes suis quique palmulis alligantur, & ad abaci palmulas descendunt.

F. Abacus cum palmulis, & pulsante palmulas artifice, reliqua in proclivi sunt.

B

A

C

E E E E

pag. 94.

Cap. XVIII.

De minorum tintinnabulorum uſu apud Principes viros, & magiſtratus civitatum.

UT non ſalum ætatis noſtræ, ſed poſteritatis quoque ratio habeatur (utinam & antiquis ſcriptoribus labor huiuſmodi non fuiſſet ingratus, nam rerum multarum præſertim veſtium inſtrumentorumque cognitione minimè careremus, & in magnâ aliquarum rerum ignoratione non verſaremur) ſciendum eſt, principes viros, præſertim Cardinales, atque Epiſcopos, cùm domi, atque in cubilibus degunt,

ut linguæ & lateribus parcant, tintinnabulis minoribus famulos accersire consuevisse; quamobrem & cum huiusmodi tintinnabulis aliquos in picturâ ad vivun expressos nonnunquam vidimus. Magistratus præterea, & publicam personam gerentes, & in causarum cognitione sedentes, tintinnabulis litigantes accersunt in auditorium, & iis silentium imponunt. Movet hoc manu tenens qui *Præpositus* vocatur, quod uni eidemque homini non semper contigit. Spectavimus hoc sæpe Florentiæ, cùm in iuniori ætate legati munere fungeremur.

Cap. XIX.

De Tintinnabulis quæ ædium foribus alligantur.

ILlud quoque ratione prædictâ dignum adnotatione existimavi, quod in multis Italiæ locis, præsertim Venetiis spectavimus, ædium foribus introrsum Tintinnabula appendi consuevisse, ut cùm aliquis ingreditur, egrediturq; sonitum edant, & eos qui domi sunt & ab ostio absunt, egressus ingressusq́; huius illiusve admoneant, ut non solùm furium, sed & domesticorum præsertim servorum fraudes eludantur. Vidimus quoque in eâdem urbe quendam

hanc movendorum tintinnabulornm rationem instituisse. Axi plura tintinnabula affixerat, illumque ita foribus introrsum aptaverat, ut circumagi facilè posset: mox funem addiderat, funique sacculum arenâ expletum adalligaverat, eâ ratione, ut cùm fores aperirentur, funis axem illum tintinnabulis perstrepentem circumvolveret. Est & alius tintinnabulorum usus in privatorum ædibus quæ plura tabulata continent, vel quæ ampliores sunt. Nam è superioribus tabulatis suspenduntur tintinnabula, quæ fune per scalas procedente, ac per fores transmisso ab his, qui ingredi voluerint, si fo-

ſi fores occluſæ ſint, moveri ſolent. Monachorum etiam ſanctimonialiumque in cœnobiis, cavædia, & andronitides non procul ab oſtio ſuſpenſa tintinnabula habent, quæ fune ab his, qui exterius fuerint, moveri poſſint, ut atrienſes facilè advocari poſſint.

Antiqui annulo ferreo, vel æneo, aut re non abſimili exterius affixâ, ut hodie etiam fit, & pendula (*Corvum*, ſive *Cornicem*, ut Iulius Pollux teſtatur, ne alios commemorem, appellabant) uti conſueverunt, quam rem me apud Plautum obſervaſſe memini. Credere etiam par eſt, huiuſmodi annulos conſuevisſe appendi introrſus eorum

civium foribus, quibus privatâ lege concessum erat, ut fores, ostiis aperiendis, exterius atque in viam explicarentur, quâ de re apud Plutarchum in Publicolâ, & apud Aristotelem in magnis Oeconomicis. Priscorum ædes non absimiles fores habuerunt, unde apud Terentium non semel legas, egrediente aliquâ personâ ex ædibus, *fores obstrepuisse*, antequam enim aperirentur pulsabantur interius, ut qui ante fores in viâ constitissent, aut illac pertransirent, sibi caverent: quod à * doctis viris observatum est, quanquam cardinibus æneis, qui aperiendis foribus stridebant, juxta illud

poëtæ,

* *M. Ant. Mureto in var.* lib. I. c. XVII.

poëtæ, *Cardo ſtridebat ahenus*, ſtrepitus ille fortaſſe adſcribi poteſt; in quâ re non magnopere laboro.

CAP. XX.

De Campanarum Conficiendarum & ſuſpendarum arte, & quâ ratione ſtatere non magno earum pondus deprehendi poſſit.

PROPOSITÆ tractationis ratio exigere videtur, ut aliquid de conflandorum Tintinnabulorum arte loquamur; quanquam ea vulgo cognita eſt, ac videre quiſque in officinis poteſt, Venetiis præſertim, quo pacto conficiantur. At ſi cui in officinas ingredi non

non ſit integrum, Vannocii Beringucii Senenſis, campanarum artificis egregii *Pyrotechniam* conſulat: in illâ enim & perſcriptum Italico ſermone & delineatum reperiet, quicquid ad eam artem ediſcendam conducit; uſque adeò, ut & quo pacto campanæ in turribus conſtituantur, ac moveantur, edoceat, optimèque figuris delineatis commonſtret. Nos tamen eam rem hîc ſilentio parte aliquâ minimè tranſmittamus.

Campanæ non ſolùm materiam, ſed & formam plurimùm ad ſoni magnitudinem, & ſuavitatem conducere certò ſcimus. Si humiliores latioreſque petaſi, ſeu galeri,
aut

aut lebetis figurâ efformentur, ſonum non admodum magnum & ingratum auribus edunt. Si verò longiores craſſioreſque quàm artis ratio patitur, obtuſum nec latè dimanantem emittunt. Artis præſcripto campanæ altitudo duplici oris diametro conſtat, aut paulò breviore menſurâ, formâ pyri longioris effigiem æmulatur, atque exprimit. Antiquorum tintinnabula magis ad galeri, quàm ad hujuſmodi pomi formam accedebant, erantque tenuiora, quamobrem & rauca, & minus quàm noſtra ſint ſonora. Materia conſtat æris, ſtanni, plumbique miſtione ſecundum varia opificum conſilia,
nam

nam ſi gravem ſonum quæſiverint, ſtanni plumbique non parum æri admiſcent: ſi acutum, ſtanno, plumboque plus parcunt. Quanquam & amplitudo maior ad eam rem vim non parvam obtinet. Seculis ſuperioribus, cùm minus principum avaritia ſæviret, & argentum multum admiſcebant opifices, unde in quibuſdam argenti ſonus nonnihil exprimitur, ut in unâ atque alterâ templi Divi Bartholomæi apud Anglarenſes meos: in quo utinam mihi citò è ſervitute redempto, Deo Opt. Maximo gratias agere detur. Sed jam tempus eſt ut receptui canam. Antequam tamen id facio, non eſt ignorandum ſtatere
non

non magno maximarum campanarum pondus examinari, ac facilè deprehendi. Quâ arte hoc præſtari poſſit, apud Ioannem Buteonem Delphinatem perſpicies in eâ pertractatione, quam *de ſtatere & librâ* ſuperioribus annis edidit. Locùm enim indicaſſe, mihi arctius ſervitute oppreſſo, ocioque litterario, & libris carenti, ſatis eſſe videtur.

PERORATIO.

HABES, Generosissime, atque Illustrissime, Domine, munus à Hieronymo Magio asperrimâ durissimâque servitute dejecto oppressoque, non quidem quale amplitudini tuæ conveniat, sed quod tenuitas mea in ergastulo inter Domini semper minitantia verba, inter multiplices ac libero homine aliquando & bajulo indignos labores, inter conservorum strepitus probraque præstare potuit. Quamobrem tibi & eruditissimo viro JOANNI SAMBUCO, Bibliothecæ

thecæ Imperatoriæ Præfecto, ſi in ejus aliquando manus, te ſoſpite quod Deus faxit, in Chriſtianum orbem reverſo, deſcendat, tibi inquam, illique haudquaquam mirum videbitur, ſi hîc jejunus, ibi incultus ac claudicans, alibi ruſticus fortaſſe fuero. Eam ob rem abs te lectoribuſque humanis, veniam me ſpero nullo negotio impetraturum, ſatis autem fuerit hoc meo opuſculo utcunque ſtudium in te meum præ me ferre, & poſteritati teſtamentum relinquere. Si autem tuæ benignitatis munere, ut amiſſam libertatem propediem adipiſcar, efficiatur, mihique apud Chriſtianos

ſtianos verſari aliquando concedatur, ſed & alia in tuo nomine & MAXIMILIANI Imperatoris ſemper Augusti apparebunt.

FINIS.

FRANCISCI SWEERTI F.

NOTÆ

In Librum

HIERONYMI MAGII,

DE

TINTINNABULIS.

FRANCISCI SWEERTI F. Antverp.

NOTÆ,

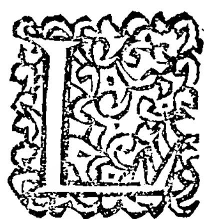
In Librum

HIERONYMI MAGII

DE

TINTINNABULIS.

CAP. I. Pag. 2.

Atè pertractaverit] Ingentis certè memoriæ & lectionis MAGIUM, nullus adjutum libris, fuisse, hic liber, quem damus ostendit. Necessarium maximè est vitæ hominum *Memoria*, unicus (teste Fabio) Eloquentiæ thesaurus. Miranda & & vix credenda quæ de Cyro Persarum Rege tradunt Plinius & Solinus. Cæsarem verò scribere & legere

gere ſimul, dictare & audire, (idem etiam, teſte Spartiano, Hadrianus Imperator facere conſuevit) ſolitum accepimus. Magnis his viris MAGIUS noſter cur non annumerandus? qui ferreas geſtans catenas ſub jugo Turcico, animum ad ſcribendum appulit, omni librorum ope deſtitutus.

Pag. 3. *Matthiæ Corvino*] Fuit hic Hungariæ Rex, de quo multa apud Hiſtoriographos. Joachimus Camerarius ita in peculiari libello: *Patrum noſtrorum memoriâ Regem fuiſſe optimum atque fortiſſimum accepimus* MATTHIAM HUNIADEM, *qui quum Pannoniam ſolam teneret, formidabilis tamen &* ASIÆ & EUROPÆ *Imperatoribus fuit. Idem mirifico ardore flagravit bonarum litterarum atque artium, quarum Profeſſores magnis præmiis affecit, & libros undique grandi pecuniâ conquiri juſſit, quorum ſpectabilis copia ad Turcicam irruptionem*

nem usque duravit. Eum igitur hoc nequaquam fugit, vix esse aditum atque accessionem Veritati & Libertati in Regum atque Principum domos. Itaque quum haberet circum se non tam belli, quàm pacis artium peritos, solitum tamen traditur sæpe illum datâ operâ à comitatu in venationibus suo sese abducere, atque in solitariis rusticorum, vel aliquo pago pernoctare, colligentem famam & rumores de Rege & administratione Reipublicæ. Ita illum nihil ferè vitiorum, vel quibus ipse, vel quibus sui laborarent, neque ulla peccata administrationis, fugisse. Hæc ille. Consule Iovium, Franciscum Rosinum, & Joannem Alexandrum Brassicanum I.C. eruditum, Præfatione in D. Salvianum Massiliensem Episcopum. Quantus fuerit, testatur vel Epitaphium, quod hîc in gratiam lectoris damus:

CORVINI *brevis hæc urna est: quem magna fatentur.*

Facta fuisse Deum, fata fuisse hominem.

Pag. 5. *Petasum*] *Petasus* capitis tegmen, à πετάννυμι, id est, *extendo*, galero persimile, sive ipse galerus, seu pileus viatorius solem arcens. Plautus Prologo Amphitr:

Ego has habebo hic usque in petaso pinnulas,
Tum meo patri autem torulus inerit aureus
Sub petaso.—

Per tralationem dicitur *Petasus*, quod in galeri formam ædificiis superpositum, extensum & explicatum est, in metæ formam se trahens. Vide Plinium libro XXXVI. cap. XIII, Naturalis historiæ.

Pag. 6. *Codones*] Sunt tintinnabula, & quos propriè *sonalios* vocabimus phaleris equorum appensos. Suidas, κώδων· παρὰ τὸ ἐν τῷ κινεῖν ᾄδειν. Hinc κωδωνεών. ἐν ᾧ οἱ κώδωνες auctor. idem

Sui-

Suidas. Vide interpretem Sophoclis in Ajace. *Tintinnabula* verò Latini à verbo *tintinnire* derivant. Nonius Marcellus : Tintinnire *dicitur sonare, unde &* tintinnabula *sunt appellata.*

P.7. *Nolæ etymologiam*] Paulinus Episcopus Nolanus (olim *Sidicinum*) auctor Plinius libro III. cap. V., D. Hieronymi æqualis, vir vitæ sanctimoniâ spectabilis, primus in suam Ecclesiam Campanæ usum invexit: correxit vir sanctissimus abusum gentilium sacrorum, & ad pia munia transtulit, ut nimirum ejus strepitu exciri possent semotiùs habitantes ad conciones precationesque. Atque hinc fortasse tenuit consuetudo, ut Nolæ vocabulo censerentur tintinnabula ab hac Campaniæ Nolâ, cujus apud Polybium Liviumque fit mentio.

P.8. *Campanam quoque à Campaniæ ur-*

be] Ubi primum vaſa illa fabricata fuêre, vide Walfred. Strabonem libro v. de rebus Eccleſiaſticis. *Campanarum* meminit Beda libro IV. Hiſtoriæ Anglicanæ. Ad tubas quas Deus Numeri capite 10. fieri juſſerat multi *Campanarum* originem referunt, ibi: *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles*, quarum uſus erat ad vocandum cœtum, ac dum caſtra movebantur. Formam tubæ exprimit Iudaicus ſcriptor libro III. Antiquitatum cap. XI. εὗρε δὲ καὶ βυκάνης τρόπον ἐξ ἀργυρίου ποιησάμενος. ἔστι δὲ τοιαύτη. μῆκος μὲν ἔχει πηχυαῖον ὀλίγῳ λεῖπον. στενὴ δ' ἐστὶ σύριγξ αὐλοῦ βραχὺ παχυτέρα. παρέχουσα δὲ εὖρος ἀρκοῦν ἐπὶ τῷ στόματι, πρὸς ὑποδοχὴν πνεύματος, εἰς κώδωνα ταῖς σάλπιγξι παραπλησίως τελοῦν. Ἀσώσερα καλεῖται κατὰ τὴν Ἑβραίων γλῶσσαν. γίνονται δὲ δύο. καὶ τῇ μὲν ἑτέρᾳ πρὸς παρακέλευσιν καὶ συλλογὴν ἐχρῶντο τοῦ πλήθους πρὸς τὰς ἐκκλησίας. ὅτε μίαν μὲν ἀποσημάναντος ἔδει τὰς ἀρχὰς συνελθεῖν, σκεψομένας περὶ τῶν οἰκείων.

κείων. ἀμφοτέροις δ' σιωῆγε τὸ πλῆθος. Id eſt, *Invenit autem & buccinæ ſpeciem ex argento factæ talem: Canna erat tibia paulò craſſior, longitudine paulò minùs cubitali, cujus os tantum patebat, quantum ad inflandum ſufficeret, deſinebatque in extremitatem campanulæ ſimilem, quemadmodum tuba.* Aſoſra *vocatur hoc genus apud Hebræos. Duas tales fecit, quarum unâ plebs ad concionem vocabatur, alterâ Principes ad conſultandum de Republicâ exciebantur: utriſque verò clangentibus univerſus populus convocabatur*, &c. Quo autem tempore cœptum fuerit *Campanis* uti in Eccleſiâ Catholicâ, incertum. Illud conſtat Anaſtaſii Monachi Perſæ Martyris ſæculo nondum fuiſſe *Campanarum* & *Nolarum* uſum. Invenio in VII Synodo Act. IV. ex lib. miraculorum S. Anaſtaſii Martyris, quòd cùm Cæſareæ civitati reliquiæ S. AnaſtasI approquinquarent, cives omnes lætitiâ magnâ perfuſi

ſurgentes ſubitò, lignaque ſacra pulſantes obviam facti ſunt, in venerandæ Deiparæ virginis æde. ECCE ligna ſacra pulſabantur in ſupplicationibus.

Ibid. *Temeſa Campaniæ urbe*] *Temeſam* antiquum Cypri oppidum tradunt ſcriptores, ubi æris fodinarum locus oſtenditur. Lege Strabonem lib. v. & Eraſmum in proverb. *Temeſæus genius*. Eſt & *Temeſa* agri Brutii oppidum, æris fodinis olim nobilitatum, quod Auſonii condiderunt, & poſtea litteræ unius mutatione *Tempſum* appellarunt. Plinius libro III. cap. v. Ovidius xv. Metamorph. hinc *Temeſæa æra*. Ovidius libro v. Faſtorum:

Rurſus aquam tangit, Temeſæaque concrepat æra.
Et rogat, ut tectis exeat umbra ſuis.

Sanè crepitus fit ad finem ſacrificii, ut volens umbra diſcedat: unde ſunt abacta

abacta silentia. Nobilia sunt & *Temesæa æra* in succurrendo laboranti Lunæ. Hadrianus Junius Animadvers. libro III. capite XI.

Pag 9. *Dodonæos lebetes*] *Dodona* urbs in Chaonia, Epiri regione, juxta quam insigne nemus, ubi *Iovis Dodonæi* templum fuisse narratur, in quo oraculum omnium, quæ apud Græcos sunt, vetustissimum. Lege Herodotum libro II. Philoxenum & Stephanum de urbibus, cum Eustathio. Hinc *Iuppiter Dodonæus*. Item *Dodonæum æs*, cymbalum aut tintinnabulum diu noctuque continuò crepitans. In hominem dici consuevit improbæ atque importunæ loquacitatis. Zenobius ἐν παροιμιῶν ἐπιτομῇ tradit in Dodona duas fuisse sublimes columnas, in alterâ positam pelvim æream, in alterâ pueri simulacrum flagellum æreum manu tollentis. Quoties autem ventus flaverit, fieri, ut scutica im-

pulſa crebrius lebetem feriat, iſque percuſſus tinnitum reddat, ad multum etiam temporis reſonantem. Iuvenalis ad adagium alluſiſſe videtur, cùm ait:

Tot pariter pelves, tot tintinnabula credas
Pulſari.——

Muliebrem taxans garrulitatem. Item apud Auſonium:

Nec Dodonæi ceſſat tinnitus aheni.

Aliam hujus adagii interpretationem adfert Suidas, quem conſulat lector.

P. 10. FRANCISCUM PETRARCHAM] Fuit Hetruſcus natione, vir doctiſſimus, Philoſophus, Rhetor & Poëta celeberrimus: litteras velut intermortuas quaſi ab inferis revocavit. Multa opera tam Latinâ, quàm vernaculâ conſcripſit linguâ. Anno Chriſtianæ ſalutis cIↃ.CCCXLI. Id. April. ſolenniter Romæ in Capitolio, maximâ tam Romanorum quàm

quàm advenarum procerum, aliorumque adſtantium frequentiâ, laureâ coronâ inſignitus eſt, quod illi primò contingit

Romani poſt imperii linguæque ruinam.

Moritur eodem ſęculo cIↃ.CCCLXXIV XIX. Iulii, ætatis ſuæ LXXIV. Viſitur adhuc hodie ejus Epitaphium in collibus Euganeis ſub dio in ſepulcro rubri marmoris, cui inciſum:

Frigida Franciſci *lapis hic tegit oſſa* Petrarchæ.
Suſcipe virgo parens animam, ſate virgine parce,
Feſſaque jam terris cæli requieſcat in arce.

Ad ejus etiam tumulum Cl. Vir. IANUS LERNUTIUS noſtri ſæculi Poëtarum princeps, mihique amiciſſimus, ita luſit:

Dii tenuem tibi terram, & in urna perpetuum ver:
Ardoris noſtri, magne Poëta, jaces.

Hujus vitam ſatis eleganter deſcri-

psit Hieronymus Squarzaficus Alexandrinus, ad Petrum Contarenum.

CAP. II. & IV.

Pag. 13. & 24. *Sepulcro Porsenæ*] Plinius libro XXXVI. capite XIII. Naturalis historiæ: *Namque & Italicum* (de Labyrinthis loquitur) *dici convenit, quem fecit sibi Porsena Rex Hetruriæ sepulcri caussa, simul ut externorum Regum vanitas quoque ab Italis superaretur. Sed cùm excedat omnia fabulositas, utemur ipsius M. Varronis in expositione ejus verbis: Sepultus est, inquit, sub urbe Clusio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: singula latera pedum lata tricenûm, alta quinquagenûm: inque basi quadrata intus labyrinthum inextricabilem, quò si quis improperet sine glomere lini, exitum invenire nequeat. Supra id quadratum pyramides stant quinque, IV. in angulis, in medio una; in imo latæ pedum septuagenûm quinûm,*

nûm, altæ centum quinquagenûm: ita fastigiatæ, ut in summo orbis æneus & petasus unus omnibus impositus, ex quo pendeant excepta catenis tintinnabula, quæ vento agitata, longè sonitus referant, ut Dodonæ olim factum. Supra quem orbem IV. *pyramides insuper singulæ extant altæ pedum centenûm. Supra quas uno solo quinque pyramides, quarum altitudinem Varronem puduit adjicere, &c.*

P. 13. *Polydorum Virgilium*] libro de Inventoribus rerum VI. capite XIII. hæc de Tintinnabulis: *Quod Tintinnabulorum sono populus invitatur vocaturque ad sacra audienda statis diei horis, Sabiniani qui Gregorio successit, hoc decretum est. Aliud inde Ioannis* XXII. *Romani Pontificis præscriptum manavit ad posteros: is enim instituit, ut ter in singulos dies, tintinnabula ad vesperum pulsarentur, ac tum unisquisque ter salutationem angelicam D. Virgini sacram recitaret.*

Inſtitutum ita manſit, ut hodie ubique gentium ſit in uſu, atque audito tintinnabuli ſono, cuncti confeſtim genua flectant atque orent. Hactenus ille. Lege & Martinum Polonum in Sabiniano Pontifice.

CAP. III.

P. 20. *Thermæ Diocletianæ*] Harum reliquias adhuc hodie non abſque admiratione conſpicimus. Incredibile quantâ mole & ſumptu conſtructæ. Præter *Agrippinas*, *Neronianas*, *Veſpaſiani & Titi*, celebrantur *Domitianæ*, *Alexandrinæ*, *Severianæ* & *Conſtantinianæ*. M. Agrippa ut populo placeret, CLXX. balnea ſeu lacus in provinciarum formam, Romæ gratuita præbuit. Vide Ammianum Marcellinum, Alexandrum ab Alexandro lib. IIII. cap. XX. Georgium Fabricium in Româ ſuâ, Ioannem Roſinum libro I. Romanarum Antiquitatum.

Ni-

Nicolaum Sipontinum. Omnium diligentissimè nostrâ ætate de Thermis scripsit Andreas Baccius Elxidianus Med. libr. VII. eorum quos de Thermis edidit. Huic adjunge BelgI ocellum IUSTUM LIPSIUM lib. III. De magnitudine Romanâ.

Pag. 22. *Ex Strabone*] libro XIV. usos veteres nolâ ad venditionem piscium significandam patet. *κιθαρῳδοῦ γὰρ ἐπιδεικνυμένου, τέως μὲν ἀκροᾶσθαι πάντας, ὡς δ' ὁ κώδων ὁ κατὰ τὴν ὀψοπωλίαν ἐψόφησε, καταλιπόντας ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸ ὄψον.* Id est, *Cùm Citharœdus quidam artem suam publicè ostentaret, tantisper ab omnibus fuisse auditum, dum tintinnabulum signum venditionis piscium daret: eo audito universos ad piscium negotiationem discessisse.* Item è Plutarcho libro IIII. Symposiacon capite IV. *ἀλλὰ τοὺς περὶ τὴν ἰχθυοπωλίαν ἀναδιδόντας, καὶ τοῦ κώδωνος ὀξέως ἀκούοντας.* Id est, *Sed qui subinde in foro piscario versantur, & tintinnabulum celeri-*

ter

ter exaudiunt. Simile illud apud eundem Strabonem lib. xv. Geographiæ apud Indos fuiſſe ædiles, qui fructus maturos ſigno dato vendi curarent. Notavit hoc poſt Cœlium Rhodiginum libro xix. capite x. Antiquarum Lectionum Ioannes Langius in Medicinalibus epiſtolis, Iſaacus Caſaubonus Galliæ lumen, ad librum xiiii. Strabonis, & Medicorum princeps Hieronymus Mercurialis libro i. Variarum lectionum capite xxv. Adhuc hodie Antverpiæ eſt in uſu venditiones *tintinnabuli* ſigno indicare plateatim.

CAP. V.

Pag. 26. *Familiam tintinnabuli ſono excitari*] Ita Lucianus Tractatu de iis qui mercede conducti, in divitum familiis vivunt: ἕωθέν τε ὑπὸ κώδωνι ἐξαναστὰς ἀποσεισάμενος τοῦ ὕπνου τὸ ἥδιστον συμπεριθεῖς ἄνω καὶ κάτω, ἔτι τὸ χθιζὸν πηλὸν ἔχων ἐπὶ τοῖν σκελοῖν.

Id

Id eſt, *Deinde manè ad tintinnabulum expergefactus, diſcuſſâ ab oculis dulciſſimâ ſomni parte, una ſurſum ac deorſum circuncurſas, heſterno luto etiamdum tibiis adhærente, &c.*

CAP. VII.

Pag. 33. *Syriæ Deæ ſacerdotem*] Plutarchus in vitâ M. Craſſi de prodigiis agens, quæ ipſi acciderunt in Syriâ, hanc deſcribit. Mentio item hujus apud Tertullianum in Apolog. M. T. Ciceronem, III. de Nat. deorum, Euſebium de præparatione Evangelicâ cap. II. alioſque, præcipuè autem apud Lucianum, quem lector audi: πολλοὶ δὲ ἀπικνεόμενοι χρυσόν τε καὶ ἄργυρον, οἱ δὲ χαλκὸν κομίζουσι, εἶτ' ἀφέντες ἐκείνου πρόσθε κείμενα, ἀπιᾶσι, λέγοντες τὰ οὐνόματα. παρεστεὼς δὲ ἄλλος, ἄνω, ἀγγέλλει. ὁ δὲ δεξάμενος τοὔνομα, εὐχωλὴν ἐς ἕκαστον ποιέεται. ἅμα δὲ εὐχόμενος κροτέει ποίημα χάλκεον, τὸ ἀείδει μέγα καὶ τρηχύ. &c.

Id

Id eſt, *Multi autem venientes, aurumque & argentum, quidam etiam æs afferunt, deinde ante illum appoſitis atque ibi relictis illis abeunt, unuſquiſque nomen ſuum edentes. Aſtans autem alius quidam, ſurſum renunciat. Ille igitur accepto nomine, preces pro unoquoque facit, precando autem pariter & æreum quoddam tintinnabulum pulſat, quod motum, graviter atque aſperè ſonat, &c.*

Pag. 35. *D. Antonii fratres*] Majores noſtri memorias Sanctorum inviſentes, libenter pro ſe conferebant parvam Sancti imaginem, ſic etiam pro pecoribus ſuis, collo alligandam nolam ex memoria S. Antonii conferebant, proteſtantes hac ratione, quod meritis S. Confeſſoris petebant, & confidebant animalia ſua præſervatum iri à peſte. Quod indicat Ambroſius Novidius à Romanis obſervari. Agens enim de porco grunniente, qui S. Antonio appingitur,

tur, ſubdit:

—— collo mea concutit æra.

Noſcere quo poſſis ne noceatur, ait:

Æſque meum geſtat, baculo quod cernis in iſto,

Quodque rogans æger, collaque multa gerunt.

CAP. VIII.

Pag. 38. *Ovium, caprarum, ſuum*] Iuſtinianus Imperator in legibus ruſticis Titulo ſecundo, §. 2. interprete doctiſſimo Franciſco Balduino, ita ſanxit: *Si quis crepitaculum ſive tintinnabulum bovis aut ovis aut alterius cujuſvis animalis ſuſtulerit, convictus flagellator ut fur. Et ſi animal deperditum fuerit, & id damnum ſarcito, quod ejus crepitaculum ſuſtulit.* Sidonius Apollinaris lib. 11. epiſtol. 11. ad Domitium *greges tintinnabulatos* vocat, vel *tinnibulatos*, ut eſt in veteribus libris. Fortunatus libro 11. de S. Medardo:

Tin-

Tintinnum rapit alter inops, magis improbus ille,
Qui jumentorum colla tenere solet.

Meminit & lex Burgundiorum titulo 4. §. 5. Item Gothorum lib. 7. tit. 2. 11. Antiq. denique Bojariorum cap. 8. tit. 11. § 1.

Pag. 39. *Delphinos*] Plinius Naturalis historiæ libro XI. cap. XXXVII. in hunc modum: *Delphinum audire manifestum est. Nam & cantu mulcetur & capitur attonitus sono. Quonam modo audiat, &c.* Balenas & monstra marina tintinnabulis à navibus arceri mihi auctor Cornelius Kilianus Dufflæus noster in poëmatibus suis:

Navita Erythræum pavidus qui navigat æquor,
In proræ & puppis summo resonantia pendet
Tintinnabula: eo sonitu prægrandia Cete,
Balenas & monstra marina à navibus arcet.

Pag.40. *Muliones*] Assiduo compertum est mulos valde delectari tintinnabulorum sonitu: quapropter muliones multijuga tintinnabula ad illorum colla suspendere solent, quo facilius sarcinarum labores perferant, ut Ovidius alibi canit. De equis simile tradit Suidas in κωδωνίσαι quos tintinnabulis pulsandis veteres explorabant; & num tumultu pugnæ percellerentur, quod hodie tympano factitamus vel bombardis. Vide eundem in dict. Διακωδωνίσω.

P.42. *Elephanti*] lege 1. Centuriam Epistolarum Iusti Lipsi Epistolâ L. ad Ianum Hautenum, illic certè mira recenset: miriora quæ Augerius Busbequius Belgicæ nostræ sidus se vidisse scribit Epistolâ 1. legationis Turcicæ. Hæc ejus verba: *Vidi etiam elephantem plane juvenem mirè lepidum, ut qui saltaret & pila luderet, hic credo vix temperabis risu, elephantem, inquies, ludentem pilâ & saltantem? cùm saltare juberetur,*

tur, movebat ita alternis pedes toto corpore coruſcans ut non obſcurè tripudiare velle videretur, pilâ vero palmariâ ita ludebat, ut pilam in ſe conjectam proboſcide ſcitè exciperet, longèque repercuteret, quod nos palmâ facimus, &c.

CAP. IX.

Pag. 43. *Hebræi tintinnabula*] Ita Origenes ſuper Exod. *Habeat etiam Pontifex per indumenti circuitum tintinnabula, ut egrediens Sancta det ſonitum, & non intret cum ſilentio. Et hæc tintinnabula quæ ſemper ſonare debent, in extremo veſtimento ſunt poſita, idcirco credo, ut de extremis temporibus & fine mundi nunquam ſileas, ſed inde ſemper ſones, inde diſputes & loquaris, ſecundum eum qui dixit: Memor eſto noviſſimorum tuorum, & non peccabis. Ad hunc ergo modum, homo noſter interior Deo pontifex adornetur, ut introire poſſit, non ſolùm in ſancta ſed in ſancta ſanctorum, &c.* Flavius Jo-

Iosephus diligentissimus rerum Iudaicarum scriptor libro III. capite VIII. Antiquitatum ex versione Sigismundi Gelenii, hæc de Tintinnabulis: *Pontifex verò utitur quidem etiam hoc, nihil eorum quæ enumeravimus omittens, sed superinduitur hyacinthinam tunicam talarem, quam nostrates Methir nominant, astringitque eam zona coloribus supradictæ simili, nisi quod auro intertexta: ceterum ima vestis ornabatur limbo effigie malorum punicorum distincto, à quo tintinnabula aurea sic dependebant, ut medium esset quodque malum punicum inter duo tintinnabula situm, & tintinnabulum inter duo mala punica,* &c. Adscribo & Græca verba, si quis ea potius desiderabit: ὁ δ' ἀρχιερεὺς, κοσμεῖται μὲν καὶ ταύτῃ παραλιπὼν οὐδὲν τῶν, προειρημένων. ἐπενδυσάμενος δ' ἐξ ὑακίνθου πεποιημένον χιτῶνα, ποδήρης δ' ἐστὶ καὶ οὗτος, Μεθείρ καλεῖται κατὰ τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν. ζώνῃ περισφίγγεται βάμμασιν οἷς ἡ πρότερον ἤνθει διαπεποικιλμένῃ χρυσοῦ συνυ-

συνυφασμένους. καὶ πέζαν δ' αὐτῷ περιεῤῥαμμένοι θύσανοι ῥοῶν τρόπον ἐκ βαφῆς μεμιμημένοι ἀπήρτηντο, καὶ κώδωνες χρύσεοι κατὰ πολλὴν ἐπιτήδειαν τῆς εὐπρεπείας, ὥστε μέσον ἀπολαμβάνεσθαι δυοῖν τε κωδώνοιν ῥοΐσκον καὶ ῥοῶν κωδώνιον.

CAP. X.

Pag. 49. *Morem hunc tintinnabulo*] Excubitores nocturnis Vigiliis Nolam antiquitus pulſabant, ad cujus pulſum reſpondendum erat illico, ut Suidas refert dict. κωδωνεφορῶν, ex Ariſtoph. interprete ἐν ὄρνισι. ἐρχόμενοι, inquit, ἐπὶ τοὺς φύλακας κώδωνας εἶχον, καὶ τούτους ἐψόφουν πειράζοντες τοὺς καθεύδοντας, καὶ ἵνα οἱ φυλάσσοντες ἀντιφθέγγωνται. Qui mos etiamnum apud Iccium portum (*Caletum* hodie vocant) aliiſque locis præſidiariis obſervatur. Similiter ſi quà vis ingrueret, Campani æris tinnitu indicium ejus rei dabatur olim, quemadmodum & hodie per univerſam ferè Belgicam noſtram hoc

hoc civili bello, unde Thebaidos VI Papinius Statius eleganter cecinit:

—procul auxiliantia gentes
Æra crepant. —

P. 50. *Funeri autem adhiberi*] Olim siquis è vita excessisset, æra campanæve pulsabantur, ut pervetus Theocriti scholiastes annotat (qui mos in hunc usque diem apud nos perdurat) quòd is sonus credebatur esse καθαρὸς, & ἀπελαστικὸς τῶν μιασμάτων, hoc est, *avertere spectra & dæmonum ludibria.* Atq; hinc receptum arbitror, cur tonante cælo campanarum boatu perstrepatur. Non sum tamen nescius subesse & aliam caussam, nimirum ut illarum complósu aërem longè latèque diverberante, vis tonitrui infringatur. Appollodorus in libro, quem De Diis inscripsit, Hierophantam, hoc est, Proserpinæ sacerdotem, tintinnabulum siue nolam, ἠχεῖον nominat, pulsare Athenis consuevisse scribit. Pulsantur

tur etiam Campanæ, teſte Alberto Pighio ad finem libri VII. in exequiis & juſtis defunctorum, ut excitentur & præmoneantur nedum neceſſarii ſed & ceteri cives ad præſtanda officia defunctis, eorum opem implorantibus, ac ſi dicerent: *Miſeremini mei, ſaltem vos amici mei.*

P. 51. *Flamini Diali*] Vide Agellium libro X. capite XV. qui ceremonias Flamini Diali impoſitas, ſatis copiosè recenſet.

CAP. XI.

Pag. 54. *Apud Plautum legendum*] In Pſeudolo:

—*verum extra portam Metiam currendum eſt prius.*
A. *Quid eo?* PS. *lanios inde accerſam duos cum tintinnabulis.*

Turnebus libro XXIII. capite XI. Romanos, cùm ſupplicium de ſervis ſumebant, tintinnabula ad plebem con-

convocandam, vel arcendam, ne contaminaretur, adhibuisse coniicit ex dicto Plauti loco. Etsi incomparabilis ille Scaliger *tintinnabulum* ibi vehiculorum genus esse putet.

CAP. XIII.

Pag. 60. *Carrocium voce Italâ*] Hujus descriptionem accuratam nobis dedit Antonius Campus pictor & Eques Cremonensis in descriptione urbis Cremonæ vernaculâ linguâ, quam Latinè ita vertit Philippus Rubenius amicus mihi singularis, in quo quid laudes potissimum nescias, ingeniumne omni honesta & liberali doctrina cultum & perpolitum, cum acri & limato judicio conjunctũ, an mores suavissimos prorsusque ad humanitatem factos, quibus se summis pariter & imis commendare solet: *Anno Christi* M. LXXXI. *Cremonenses* CARROCIUM *instituerunt, quodque ejus usum unà cum libertate gratia Ber-*

tæ Augustæ ab Henrico Imperatore impetrassent, BERTAM aut BERTACCIOLAM *dixerunt.* CARROCIUM *erat currus amplior his atque sublimior qui communi in usu. Invenêre Longobardi, primique omnium, secundum aliquos, Mediolanenses usurparunt. Ornabatur id à quibusdam panno rubro, ab aliis albo; à Cremonensibus verò mixtim rubro & albo, denique pro colore, quo cujusque civitatis insigne. Sed & seni boves, à quibus trahebatur, simili panno tecti. In medio autem erat antenna cum vexillo sive labaro, præter crucem rubram cetera albo, cujusmodi in supplicationibus hodieque nonnullis in locis gestantur: & ab eâdem antennâ dependuli funes, quos validi robustique juvenes manibus attinebant, inque ejus summo campana appellata Nola. Nefas autem educere, nisi publico decreto, nec minus mille quingentis ad custodiam ejus militibus strenuis & panoplia ac bipennibus egregiè munitis. Propè etiam Duces omnes ac mi-*

militiæ præfecti; at ponè tibicines VIII. *multique ad rem divinam ſacerdotes. Præcipua tamen currus hujus cura dabatur viro virtute & peritiâ rei militaris inſigni, quóque loci ille ſtatueretur, eo tum jus dici, tum conſilium haberi de ſumma belli ſolebat. Eodem & ſauciis receptus atque confugium, eisque qui vel pugnando defeſſi, vel à multitudine hoſtium premerentur.*

CAP. XIV.

Pag. 67. *Campanarum tinnitu dæmones*] Petrus Meſſias Hiſpalenſis libro II. diverſarum lectionum, capite IX. hæc copiosè tractat, ad quem Lectorem remitto.

Pag. 71. *Ioannis Wieri Graviani*] Potius P. Martini Delrii Antverpiani amici optimi, qui hunc ſatis egregiè refutat in libro Magicarum diſquiſitionum.

CAP. XV.

Pag. 74. *Voce quasi Stentoria*] Proverbialis hyperbole, *Stentore clamosior.* Sumptum à fabulâ Stentoris, cujus meminit Poëtarum Princeps Iliad. Σ. eique *ferream*, hoc est invictam vocem attribuit: æquabat enim quinquaginta alios clamore. Ita Homerus:

> Στέντορι εἰσαμένη μεγαλήτορι χαλκεοφώνῳ.
> Ὃς τόσον αὐδήσασκ᾽ ὅσον ἄλλοι πεντήκοντα.

Augerius Busbequius epistolâ I. legationis Turcicæ, idem confirmat his verbis: *Talismannos habent hominum genus templorum ministerio dicatum. Hi mensuris utuntur ex aquâ, quibus postquam adventare auroram cognoverint, clamorem tollunt è celsâ turri, in eum usum constructâ, quo homines ad venerandum Deum hortantur*

tur & arcessunt. Idem faciunt medio tempore inter exortum solis & meridiem; & item inter meridiem & occasum: postremò, sole occidente, voce utuntur acutissimâ, eam non injucundâ modulatione vibrantes; quæ longius, quam credi possit, exauditur, &c.

CAP. XVII.

Pag. 90. *Musicos concentus*] Stupendæ altitudinis ex candido marmore turrim templo D. MARIÆ cælestis curiæ Reginæ impositam, nemo est qui ignorat; hinc patria nostra,

—tantum caput extulit urbes,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

In hac ferè quotidie *Campanarum* insignis musicus concentus, tantâ arte & harmoniâ, ut non *Campanas* sed organum aliquod audire videaaris, exteris omnibus stupentibus.

Pag. 91. *Hieronymi Cardani*] Ita

enim ille libro XII. De rerum Varietate. *Revocavit hæc narratio memoriam ejus, quod Bruxellæ in Belgicâ vidi. Nolæ plurimæ in circuitu positæ super turri, ut fieri solet, vocum musicarum sonis proportionem obtinent: adeunt gnari artis, & tangentes singulas pro notis descriptis, cantilenam pulsant, admiratione potius dignam, quàm jucundam auditu: nam nolæ non retinent vocem, sed cum ictu statim desinit. Idem Lovanii, Antverpiæque fit. Transferri etiam potest ad urceos aliaque vasa. Si dicas, quis usus harum nolarum? Ut tota civitas audiat Musicam*, &c. Utinam Cardanus hodie, *Campanarum* musicam Antverpiæ audiret, secus judicaret, nempe & admiratione dignam, & auditu jucundam.

CAP. XX.

Pag. 102. *Campanæ non solum materiam.*] Fiunt ex metallo æris. Æs metal-

metallum eſt durabile & ſonorum, habetque *Campana* interius plectrum ferreum quo tunditur, ut audiatur. Significat novi Teſtamenti prædicatorum ora, quæ plus durant quam tubæ veteris Teſtamenti, altiuſque reſonant. Natus erat tantum in Judæâ Deus, tempore Judæorum, at nunc in omni terrâ. Ænigma de *Campanâ* circumfertur ſatis elegans, quod hic adjiciam in gratiam curioſi lectoris, adjuncto altero magis brevi, cujus auctor Nicolaus Reuſnerus.

Eſt intra cælos, eſt intra manſio terras,
Non cælum tango, non quoque tango ſolum.
Conſtringor vinclis, concludor robore duro,
Vt nulla mutem conditione locum.
Os mihi ſemper hiat, petulanter & exero linguam,
Nec, niſi cùm cogunt verbera multa, loquor.

Cùm loquor aſſiduis repleo clamoribus aures,
Verbera cùm ceſſant, tunc quoque ceſſo loqui.
Non ulli noceo clamoribus, hortor iniquos,
Contrito quærant corde ſalutis iter.

Nicolaus. Reuſnerus.

Os mihi ſemper hians, & pendens ferrea lingua eſt,
Vox eſt nulla, niſi prodita verberibus.

Baptizantur ſeu benedicuntur quoque *Campanæ* ex ſententiâ patrum Concilii Colon. capite XIV. ut ſint tubæ Eccleſiæ militantis, quibus vocetur populus ad audiendum verbum Dei. Item ut Dæmones Campanarum tinnitu, Chriſtianos ad preces concitantium, terreantur, ut ſuprà dictum. Formula benedicendi antiqua eſt. Alcuinus mentionem facit,

facit, dicens: *Neque novum videri debet, campanas benedicere & ungere, eisque nomen imponere. nam & Gen.* XXVIII. *Iacob memor visus scalæ ad cælum usque pertingentis, tulit lapidem, quem capiti suo supposuit, & erexit in titulum, fundendo oleum desuper, appellavitque nomen urbis* BETHEL, *quæ prius Luza dicebatur.*

Pag. 105. *Campanarum pondus.*] Rothomagi (vulgo *Rouen*) templum est D. MARIÆ Christi matri dicatum, altissimâque turri spectabile, in quâ *Campanam* totius Galliæ maximam ferunt, XL millium nempe librarum, quod indicant hi vernaculi versus quibus ipsa est inscripta:

Ie suis nommée George d'Amboise,
Qui plus que trente six mil poise:
Et si qui bien me poysera,
Quarante mil y trouvera.

Fuit hic *Georgius* hujus urbis Archiepiscopus, circa annum millesimum

quingentesimum, qui dum considéraret hanc suam diœcesim adeò olei penuriâ laborare, ut vix sufficeret tempori Quadragesimali, hujus loco eis butyri usum concessit, eâ tamen conditione, ut singuli penderent obolos VI Turonenses, ex quâ collatâ pecuniâ exstrui curavit dictam turrim, quæ inde *Butyri turris* (sive *la tour de beure*) hactenus vulgo nuncupatur.

Hoc demum coronidis vice addam. Locus est elegans de Tintinnabulis apud Suetonium in Augusto capite XCI. quem miror MAGIUM non observasse. *Cùm dedicatam* (inquit) *in Capitolio ædem Tonanti Iovi assiduè frequentaret, somniavit queri Capitolinum Iovem cultores sibi abduci, seque respondisse, Tonantem pro janitore ei appositum. Ideoque mox tintinnabulis fastigium ædis redimivit, quod ea ferè januis dependebant*, &c. Dio simpliciter κώδωνα αὐτῷ περιῆψε, nempe *Iovi Capitolino* ait doctissimus Casau-

Caſaubonus in Animadverſionibus ad Suetonium, imò *Iovi Tonanti*, ut clarè Suetonius, & res ipſa exigit. Nam ſi *Iuppiter Tonans* eſt janitor Capitolini, & tintinnabula januis ferè dependebant, æſtimata eſt ædes *Tonantis* januæ loco, reſpectu *Capitolini*. In ædibus magnatum amplis & ſpatioſis tintinnabulorum quoque uſus fuit. Dio ait illis uſos *τὰς τὰς συνοικίας νύκτωρ φυλάττοντας*, hoc eſt *cuſtodes inſularum & vaſtarum ædium*, quas habuerunt Romani proceres. Suprà diximus ex Luciano de mercede conductis, familiæ ſignum dari ſolitum ad evigilandum, hujus quoque mentio apud Senecam epiſtola xcv. *Tranſeo piſtorum turbam, tranſeo miniſtratorum, per quos ſigno dato ad inferendam cenam diſcurritur.* Idem de brevitate vitæ: *Quantâ celeritate ſigno dato glabri ad miniſteria decurrunt?* Quanquam hic locus capi poteſt de digitorum crepatione. Sed modus eſto & finis. Tu, candide Le-

ctor, laborem hunc noſtrum, boni conſule & VALE.

FINIS NOTARUM FRANC. SWEERTI F.

Ad-

Addenda Notis

FRANC. SWEERTII.

Surius in Vita S. Lupi Episcopi, Tomo S. & Card. Baronius Tom. VIII. Annal. Eccles.

M*Ortuo Theodorico Principe Rex Clotharius in Burgundiam veniens, hostili manu armatum Blidebodem ducem misit in Senones. Illo ergo tela atrociter in oppidum vibrante, S. Episcopus* Lupus *in Domino fidens, ad protomartyris Stephani ædem se contulit. Cumque ad convocandum populum signum ecclesiæ tangeret, viribus hostes destituti, tantoque sunt terrore correpti, ut nullam sibi salutis opem superesse putarent, nisi fugâ sibi consulerent.*

Ita

Ita vir sanctissimus, dum instar Moysi ad cælum tollit manus, hostes profligat, &c. Post multa hæc ibidem: *Clotharius Rex ubi comperit signum vel campanam S. Stephani sonum edere gratissimum, jussit eam Parisios transferri, ut ejus tinnitu sæpius delectaretur. Displicuit ea res B. Episcopo. Itaque mox ut ablata est à Senonibus, omnem soni gratiam amisit. Id Rex intelligens, ocyus jubet suo illam loco restitui. Ubi autem ad pontem Senonicum ventum est, rediit illi pristinus sonus, & ob Sancti viri merita* VII. *milliario auditum est.* Hæc de campanâ Senonensi: quibus declaratur, jam hoc tempore in usu frequenti eas esse receptas. In Orien-

Oriente autem adhuc consuetudo illa perseverabat pulsandi ligna ad populum convocandum.

Baronius Tomo x. Annalium Ecclasiasticorum anno Christiano DCCC LXV.

Adhunc quoque annum referunt scriptores prosequuti Venetas, ærea instrumenta, quæ Campanas dicimus, usui esse cœpisse Græcis, missis ipsis à Duce Venetiarum URSO PATRICIACO *ad Michaëlem Imperatorem.*

Nomina Scriptorum

QUI AB

HIERONYMO MAGIO

ET

FRANCISCO SWEERTIO

Citantur.

A.

ACcursius.
Ælius Spartianus.
Albertus Pighius.
Alciatus.
Alcuinus.
Alexander ab Alexandro.
Alexander Aphrodisæus.
Ammianus Marcellinus.
Andreas Baccius.
Antonius Campus.
Apollodorus.
Aristoteles.
Aristophanes.
Aristophanis Scholiastes.
S. Augustinus.
Aulus Gellius. *sive* Agellius.
Ausonius.
Avicenna.

B.

BEda.
Busbequius (Augerius.)

C.

CArolus Sigonius.
Cicero.
Cœlius Rhodiginus.
Corn. Kilianus Dufflæus.

Delrio

Lau-

L.

LAurentius Valla.

Lipſius.

Livius.

Lucanus.

Lucianus.

M.

MAcrobius.

Martialis.

Martinus Polonus.

N.

NIcolaus Reuſnerus.

Nicolaus Sipontinus.

Nonius Marcellus.

O.

OBertus Gifanius.

Onufrius Panuinus.

Origenes.

Ovidius.

P.

PAulus Grillandus.

Paulus Iovius.

Petrus Meſſias Hiſpalenſis.

Philippus Rubenius.

Philoxenus.

Plautus.

Plinius Secundus.

Plinius Iunior.

Plutarchus.

Polybius.

Polydorus Virgilius.

Q.

QUintilanus.

R.

ROſinus (Ioannes.)

Roſinus (Franciſcus.)

S.

SCholiaſtes Theocriti.

Seneca.

Sidonius Apollinaris.

Solinus.

Spartianus.

Statius.

Ste-

INDEX

Tam Rerum memorabilium, quam auctorum qui in libro de TINTINNABULIS & NOTIS *laudantur vel explicantur, ad paginas accommodatus.*

s Notas Fr. Sweertii significat.

Anto-

Carolus

Eu-

H.

Pi-

FINIS.

HIERONYMI MAGII
ANGLARENSIS
DE EQUULEO
Liber Postumus.

CUM NOTIS
GOTH. JUNGERMANNI

Accedit
APPENDIX
Virorum illustrium, idem argumentum pertractantium.

Editio novissima aucta, emendata, & figuris æneis exornata.

OPTIMI CONSVLTORES MORTVI.

AMSTELODAMI,
Sumptibus ANDREÆ FRISII,
CIↃ IↃ C LXIV.

Amplißimo, Spectatißimo, Doctissimoque Viro,

DOMINO,

D. GERARDO BODE,

Amico, Fautori, & Patrono suo plurimum colendo.

ANDREAS FRISIUS S.

Um per hos dies *Magii* de TINTINNABULIS tractatum fratri tuo inscripsissem, non diu de-

 libe-

liberandum mihi fuit, cui hunc ejuſdem auctoris de EQUULEO diſcurſum dedicarem. Nimirum ut de reverentiâ & affectu, quo univerſam domum, familiamque veſtram complector jam nihil dicam, ipſa mihi naturalis ratio poſtulare videtur, ut inter fratres eodem apud me loco ſit is, cujus eadem animi virtus, litterarum peritia, atque adeo in me idem affectus eſt. Quanquam ſi nihil iſtiuſmodi ſubeſſet, illo tamen ſeculo vivimus, quo bonarum artium ſtudia,

quæ

quæ omni tempore maximorum virorum propria fuerunt, non alibi felicius locum, dignitatemque suam tuentur, quam apud illos, qui felicibus auspiciis MERCURIUM MINERVÆ junxerunt; ut mirum non sit, ad te, tuique similes recurrere quotquot propagandis his artibus studium operamque suam dicarunt. Accipe igitur, *Vir Amplissime*, munusculum hoc quâ offertur animi propensione & benevolentiâ, atque opus ipsum non ex mole suâ, sed ex af-

fectu offerentis, ipsiusque auctoris conditione & fortunâ æstima, & nihil causæ erit cur me, meaque tibi operosius commendem. Vale.

TY-

TYPOGRAPHUS LECTORI.

A*Bsoluto* Magii *de* TINTINNABULIS *discursu, succedit promissi nostri pars altera, ejusdem videlicet auctoris de* EQUULEO *libellus, prioris germanus, inque eodem ergastulo educari cœptus: in quo adornando id speciatim egimus, ut quæ Clar.* Thomas Seghetus *de Equuleo Mirandulano, adfert, & lectorem in duas sententias distrahere possent, geminâ figurâ Illustraremus. Porro ne quid intactum relinqueremus quod prodesse rebus tuis posset, in collectaneis* Gallonii, *adjecimus omnes illas figuras, quibus vir ille Illustris simul Martyrum*

 cru-

cruciatus, eosque torquendi modos, formamque instrumentorum adumbrare conatus est. Præmissum insuper videbis huic nostræ editioni elogium Magii, *contextum à Doctissimo* Raphaële du Fresne, *in opere de* Rerum Italicarum Scriptoribus, *ubi contra* Sweertium & alios *abunde probare videtur.* Magium *fuisse* Etruscum, *non ditionis* Mediolanensis, *ut* Sweertius *opinatus est. In reliquis sequuti sumus partim editionem Parisiensem, partim Hanoviensem: eâ fide atque integritate, quam exposcere nobis videbatur res omnium oculis exponenda.*

HIE-

HIERONYMI MAGII ELOGIUM,

Ex opere

RAPHAELIS TRICHETI du FRESNE

De rerum Italicarum Scriptoribus.

ANGLARA, vulgò *Anghiari* dictum oppidum in Etruſco ſolo poſitum eſt, inter Aretinam urbem & Tiberim, à quo tribus tantùm paſſuum millibus diſtat. Sed Angleria, vulgò *Angera*, ad Lepontios pertinet, eſtque ceteris ad Verbanum lacum urbibus antiquior & celebrior. Fecit autem nominum ſimilitudo, ut Auguſtus Thuanus *libro* 49. Franciſcus Sweertius, *in libello Magii de Tintinnabulis ab eo edito.*

Aubertus Miræus, *In opere de Scriptoribus Ecclesiasticis pag.* 87. & alii, Hieronymi Magii elogium contexentes, pro Anglarensi, Anglerienſem finxerint, & pro Etruſco Gallum in Mediolanensi ditione natum. Antonius Maria Gratianus ex propinqua Sepulcro-Burgensi civitate ortus illum certè Etruſcum novit, dum elegantes ſuas de Cyprio bello historias conderet: *Hieronymus Magius*, inquit ille, *lib*. 3. *pag*. 181. *ab Anglario Etruriæ oppido erat, bellicis operibus machiniſque inveniendis ſolerti ingenio vir*. Sed quid alieno teſte opus eſt, si ipſemet Magius in libro quem de muniendis civitatibus reliquit, *lib*. 1. *cap*. 2. ita ſcribit: *Pietro de Medici*

dici fù tanto ritenuto dalle espugnationi del Borgo Sansepolcro, & d'Anghiari mia patria, qual prese à patti, che i Fiorentini hebber tempo di provedersi. Et miscellaneorum suorum libro 4. capite 9. *peste, quæ Thusciam Anglarensesque nostros invasit, ego infans correptus sum.* Inter cives affinésque suos præter [a] Angelum Caninium, Grammaticæ Syriacæ auctorem, & Joannem Nicolaum Justum Jurisconsultum, virum elegantem, quem commentariis Ariosti satyras illustrasse ait, numerat etiam *l.* 3. *miscell. cap.* 3. Ioannem Andream Angelerium, quem aliquando

a *Lib.* 1. *miscellaneorum cap.* 2. *In præfatione ad librum de equuleo.*

in exercitu Joannis Medicæi jus dixisse refert. Fratrem habuit Bartholomæum Magium *Miscell. lib. 4. c.* 1. cui ipse à bonarum artium studiis laudem tribuit, Præceptore usus est Petro Antonio Ghetio, qui eum non solùm humanioribus literis, sed & primis Iurisprudentiæ elementis informavit. In publicis deinde gymnasiis commissa ingenio eruditionis semina feliciter excoluit, ac præsertim Bononiæ, ubi docentem audivit * Franciscum Robortellum, quem inclytum suum præceptorem vocat. Si quid porro ea ætas doctum protulit & literatum, hoc sibi amicum fecit, Obertum Gifanium, Melchiorem Guilandinum,

* *Miscell. lib. 3. cap. 5.*

num, Benedictum Varchium, Natalem Comitem, Joannem Michaëlem Brutum, Joannem Zarium Zamoſchium, Joſephum Zarlinum, Joannem Gallum, Giraldum, ſed magis ceteris Petrum Angelium Bargæum poëtam ſuo ſeculo celeberrimum. Nec vitam ſemper duxit umbratilem & privatam, publicis etiam rebus adhibitus eſt, juveniſque apud Florentinos * legati munus cum laude ſuſtinuit. Et cùm muniendarum arcium ac civitatum artem calleret, Turcis Cyprum invadentibus egregiam Reipublicæ Venetæ operam navavit, ac in Famaguſtana obſidione novis quotidie inventis multa hoſtibus de-

* *Magius de Tintinnabulis, cap.* 18.

detrimenta attulit, & magnos sæpe eorum conatus, ac multorum dierum labores parvo ipse momento delusit. [a] Sed capta tandem urbe anno supra millesimum & quingentesimum septuagesimoprimo, Christianisque contra fidem datam in servitutem addictis, infelix Magius, talíque fato indignus, servus cuidam Turcicæ navis præfecto traditus est Constantinopoli, à quo immaniter habitus, miseram, cum reliqua mancipiorum turba, vitam ducebat. Tolerandæ sortis suæ conditioni musas sæpius in subsidium vocavit, nec solùm meditando, sed & lucubrando laboriosæ servitutis acer-

a *Antonius Maria Gratianus belli Cyprii libr. 3.*

acerbitatem demulſit. Erat autem tenacis adeò memoriæ, ut omni prorſus librorum auxilio deſtitutus, nocturnis horis, cùm ceteri quieti indulgerent, duos *a* libros variis auctorum opinionibus & citationibus refertos compoſuerit, unum de Tintinnabulis ad Carolum Rymium, de Equuleo alterum ad Franciſcum de Noailles Epiſcopum Aquenſem, hunc Gallorum Regis, illum Maximiliani Imperatoris oratorem Byzantii; quorum ope & liberalitate malis quibus urgebatur eripi poſſe ſperaverat: Turcæ etenim Famaguſtanæ obſidionis memores, homini,

a *Editos anno* 1609. *Hanoviæ, de Equuleo cum notis Gothofredi Iungermanni, Ioachimi Camerarii ex filia nepotis, De tintinnabulis cum notis Franciſci Sweertii.*

homini, per quem tot clades aceperant, extrema quæque minabantur: ſed fuit ea fati inclementia & atrocitas, ut legati (dictu pudendum) ejus precibus ſurdi fuerint, barbarique immiſſo in collum laqueo eum in carcere ſtrangulaverint. Exitum viri de literis optimè meriti ex ephemeridibus Arnoldi Manlii Gandenſis Cæſarei oratoris medici, cui vivens Magius ſuum de Equuleo commentarium reliquerat, ita accipe 1572. 27. *Martij nocte diei Jovis necatur in carcere Hieronymus Magius eques doctiſſimus, tormentarius magiſter* (ingegnero) *Famaguſtæ captus, ac imprudenti ambitione in noſtram Carvaſſaram ductus. Poſtridie oſten-*

ostenditur cadaver ejus Dominico Dragomanno, (sed non sine colli notis) ac sepelitur in sepulcreto Schiavorum Mahometis Bassæ. Et alibi: *Hieronymus Magius ..... Eques, Venetorum Architectus bellicus Famagustæ in Cypro, Constantinopoli intempestivè liberatus, strangulari à Mahomete Bassa in carcere jussus.* Illius autem memoriam inter hosce scriptores recoluimus, ob editum ab eo libellum de veteri Etruriæ situ, dignum certè ejus ingenio argumentum, sed in quo meliùs se gessisset, si nunquam in Pseudo-Berosum aliosque Annianos auctores impegisset. Opusculum suum dicavit amicissimo sibi viro Petro Angelio Bargæo an. 1556. cujus

cujus exemplar propria, ut videbatur, auctoris manu descriptum legimus Stocholmiæ, cùm ibi anno 1652. regiæ bibliothecæ post Naudæum præfecti essemus. Reliqua quæ scripsit, hîc subjicimus.

De mundi exitio per exustionem libri quinque, Basileæ 1562. apud Henricum Petri. fol.

Commentaria in quatuor institutionum civilium libros, Lugduni 8.

Vitæ illustrium virorum auctore Æmilio Probo cum commentariis Hieronymi Magii, Basileæ apud Henricum Petri, fol. ex quibus multa Dionysius Lambinus audacter mutuatus est, ut notat Sweertius.

Della

Della fortificatione delle città di M. Girolamo Magi, e del Capitan Jacomo Castriotto ingegnero del Christianiss. Rè di Francia libri III. dicati Francisco Turriano cùm esset Cæsareus Legatus Venetiis ab anno 1557. ad 1559. sed Magii opus non prodiit in lucem ante annum 1584. *Venetiis. fol.*

Miscellanea, sive variæ lectiones. Venetiis apud Jordanum Zilettum 1564. 8. Scripta post annum 1560. meminit enim *Misc. lib. 2. c. ult.* Caroli Caraffæ Cardinalis, qui eo * anno carnificis manu in Ælia arce strangulatus fuit, & tamen *miscell. lib. 4. cap.* 2. jam inde ab anno 1552. li-

* *Nocte quæ præcessat nonas Martii.*

literis consignata, & editioni parata fuisse refert.

De tintinnabulis liber posthumus cum Francisci Sweertij filÿ Antverpiensis notis. Hanoviæ 1608. 8.

De equuleo liber posthumus cum notis Gothofredi Jungermanni. Hanoviæ 1609. 8.

Reliqua, quæ enumerat Sweertius in Magii elogio, præfixo libello de tintinnabulis, *edita non fuere.*

JUN-

JUNGERMANNO suo SEGHETUS.

S.

IAm putabis, mi Iungermanne, te litteras à me è mediâ Britanniâ vel ſaltem è Belgio accipere. Ego vero è viciniâ ſcribo, ex Ubiis. Miraberis. ſed deſines mirari, cùm ſcies Rheno hactenus per aſperrimam hyemem clauſo, intutum undique terreſtre iter à graſſatoribus, quos ego tamen non fuiſſem moratus, niſi amici diſſuaſiſſent. Moræ tamen, quamquam (ſi conſilia mea ſpectes) damnoſæ, non pœnitet. Nam & cum viris doctis, qui hic multi ſunt, ſed parum noti, amicitiam contraxi, & memorabilia quædam vidi, & in manuſcriptos quoſdam Græcos incidi. Quorum aliquando ad te indicem mittam, niſi forte ab Ampliſſimo *Lingelshemio*

no-

nostro mavis petere, quicum superiore hebdomade communicavi. Inter cetera venit in manus meas *Hieronymi Magii* meliore fortunâ digni viri DE EQUULEO liber. Eum ad te mitto à me descriptum, ut, si tantum supererit temporis ad nundinas, excudatur cum altero qui est DE TINTINNABULIS, quem doctissimus *Schottus* subministravit. Spero ab optimo Marnio (ad quem hac eadem de re scripsi) impetratum iri. & sanè libellus est exiguâ mole, hujusmodi tamen qui ad alterius molem aliquid conferat. Avebas scire quo fato deinceps *Magius* usus fuerit. Gemens dicam; imò alium patiar dicere. Is est *Arnoldus Manlius Gandensis* vir doctus & diligens, qui eodem tempore Byzantii in Oratoris Cæsarei contubernio medicinam faciebat. In limine Magii libelli hæc Manlii manu adscripta sunt: *Hunc librum mihi reliquit D. Hieronymus Magius paucis post diebus ab*

impio

impio Mahomete Bassa strangulatus. Const. 1573. In ejusdem ephemeridibus hæc sunt: 1572. 27. *Martii nocte diei Iovis necatur in carcere* Hieronymus Magius *Eques, doctissimus, tormentarius Magister* (ingegnero) *Famagustæ captus, ac imprudenti ambitione in nostram* [a] *Caravassaram ductus. Postridie ostenditur cadaver ejus Dominico* [b] *Dragomanno (sed non sine colli notis) ac sepelitur in sepulchreto* [c] *Schiavorum Mahometis Bassæ.*

Hic fuit exitus memorabilis Viri, Utinam viveret *Manlius!* plura & certiora eruerem. Illum verò septuagenario majorem ante quadrimestre plus minus pestis sustulit. Sed mittamus funesta hæc, & vindicemus à morte *Magium*, quem aliis à servitute vindicare grave fortasse visum. Quærant alii & habeant famam suis laboribus, mihi satis est alienis

[a] *Diversorium.* [b] *Interpreti.* [c] *Servorum.*

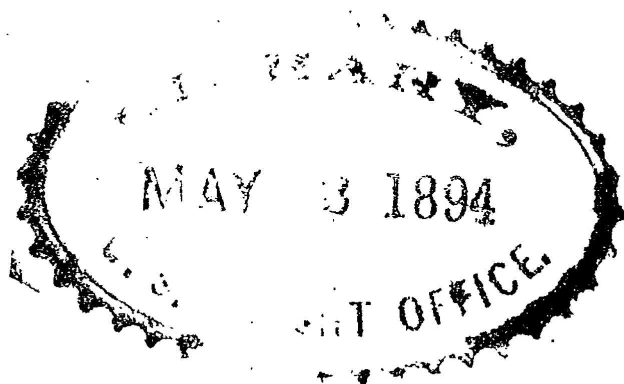
alienis de hoc & postero ævo benè
merereri. Vale mi Iungermanne, &
quicquid isthic est communium a-
micorum à me saluta. Ex A-
grippinensi Coloniâ VIII
Id. Martii cIↃ IↃ CVIII.
Gregor.

HIE-

HIERONYMI MAGII
DE
EQUULEO

Hactenus incognito Liber,

Ad Illustriss. & Magnanimum D. Christianissimi Gallorum Regis Oratorem Byzantii.

HIERONYMI MAGII
DE EQUULEO,

Hactenus incognito
Liber

Ad Illustristriss. & Magnanimum D. Christianissimi Gallorum Regis Oratorem Byzantii.

PRÆFATIO.

QUI *carcere detinentur, aut durissimo servitutis jugo premuntur*, Christianissimi Gallorum Regis Orator amplissime, atque heros illustrissime, *nihil mente frequentiùs agitare solent; nihil secundùm quietem sæpius intueri, quàm vincula, compedes, flagra, tormenta, secures, mortisque*

tisque

tisque genera sævissima. Cùm enim hæc ipsis semper immineant, facile fit ut ea mente continuò volvant; & quando eos somnus amplexus fuerit, videre sibi persuadeant. Hoc & mihi è clade Cyprica superstiti, atque asperrima servitute oppresso usuvenire nullo negotio existimare poteris: ut mirum sit, cùm antea in bonarum litterarum studiis enutritus, aliquid tale nedum perpeti, sed ne quidem intueri solitus fuerim, me jam dolore & mentis vexatione confectum apud mortales esse non desiisse. Non solùm autem quæ hodie sunt in usu tormenta, & mortis genera menti obversantur, méque anxium nocte ac die perterrent, sed & quæ antiquis olim cognita jam aut omnino aut

partim in desuetudinem abierunt. Ex his mentem sæpius subit & oculis quasi sese offert instrumentum illud tortorium, cui nomen est Equuleo, *de quo crebrò est in auctoribus mentio, præsertim in his qui nostrorum Martyrum vitas litterarum monimentis mandarunt. Quamobrem mirari subit, cur ad hanc usque diem nedum vulgo, sed & eruditissimis viris incognitum delituerit. Id ne ætati nostræ ac posteritati accidat, magnopere mihi elaborandum esse duxi. Nocturnis igitur horis, quas dominus Turca quieti indulgere solet, (diurnis quominus quidquam libero homine dignum præstare possim, variis gravissimisque laboribus impedior) in ergastulo utcunque hac de re com-*

commentari ac ſcribere cœpi, ac tandem favente Deo factum eſt, ut librum abſolverim, non eum quidem qui in conſpectum tuum inque tuas manus, Vir Generoſiſſime, *jure deſcendat (maxima ſiquidem maximis tuique ſimilibus viris, non ut hæc noſtra exilia minimaque, offerri ſolent) ſed eum tamen quem legiſſe haudquaquam pœniteat; nos enim, etſi libris omnino deſtitutos, & in calamitate non vulgari vix mentis compotes, inſtrumento ut ſæviſſimo, ita obſcuriſſimis tenebris antea demerſo, lucem attuliſſe facilè animadvertes. Interim verò dum leges, vernam hunc noſtrum venientem, omni prorſus ornatu deſtitutum, à parente, ut à matre Judæum (Martialis*

tialis verbis utar) rogare do-ctum, amplitudinem tuam obse-crare & obtestari scias, ut mihi aliquo pacto opem feras, meum-que hoc infortunium depellas. Hominem alicujus existimatio-nis, ut qui in litteris ætatem consumpsit rémque litterariam multis jam editis libris, nonni-hil promovit, ne destituas ro-gat, ne in uno multos (quod sine arrogantia dictum sit) & multa perire sinas. Illud quo-que tibi in mentem revoca Gal-los (quod à Gulielmo Budæo eruditissimo viro adnotatum fuit) vel antiquissimis tempori-bus Philosophiæ, ac litterarum bonarum fuisse amatores: bonas litteras in Gallia maximè flore-re; Gallorum Principes, ac tui simillimos viros, litteratos homi-

homines fovere consuevisse: è quibus unum minimè silentio involvam. Hic est Episcopus Claromontanus, cujus liberalitate Angelus Caninius civis affinisque meus (ut est ab eo in præfatione in librum Introductionis in linguam Syriacam & Punicam testatum) aliquando in Gallia auctus est atque exornatus: cui tantum ille tribuebat, quantum nemini. Atque utinam Italorum principes Galliæ Principum ac Dynastarum hac in re multisq; aliis similes essent! non enim linguæ latinæ candor non bonarum litterarum notitia aliò commigrassent. Verùm, Heros amplissime, ac Patrone optime, *hæc non eo spectare scias, ut Græcos Philosophos imitari velim: hos Cic. ait, stipē emendicare solitos,*

 La-

Latinos non item. Longè à patria atque amicis dissitus, mutuis quibus redimar è servitute pecuniis non multis indigeo. Non sum erro, non decoctor, nullius crumenam exhaurire velim. Sed jam tempus est ut tibi Equuleum spectandum proponam.

DE EQUULEO

Hactenus incognito
Liber

HIERONYMI MAGII,

Ad Illuſtriſſimum Chriſtianiſſimi Gallorum Regis Oratorem Byzantij.

CAPUT I.

Inſtrumentum de quo agitur, cur Equuleus *nuncupetur.*

ÆPENUMERO naturam ad cenſuram vocari, & eo nomine accuſari animadverti, ORATOR AMPLISSIME, quòd homini non ſolùm brevem vitæ curſum præſcripſerit, ſed ejuſmodi corpus adſtruxerit quod innumeris morbo-

rum cruciatibus & tormentis vexari consueverit; ut non in vitam, sed potiùs in quandam carnificinam produxisse videatur. His ego haud facilè assentior, quin rerum omnium parentem clementissimam naturam & admiror & laudibus prosequor, quia cùm moriendi sit nobis non injuriâ conciliata necessitas, ex immensa ærumnarum congerie citam vitæ brevitatem fugam præstiterit, angorésque & dolores accedere passa sit, ut his quibusdam quasi condimentis quod ultimum omnium terribilium dixit Philosophus, libentius exciperemus. Hinc in dies usuvenit, ut qui doloribus non vulgaribus morbo

affecti excruciantur, mortem quasi præsentaneum remedium ac pharmacum ultro accersant, & cum Plinio affirment, homini nihil vitæ brevitate melius esse à natura tributum. Qui naturam, quæ nobis morbos corporis tortores sævissimos adjunxerit, accusant, videant ne homines nonnullos potiùs accusare & maledictis proscindere oporteat, qui in magno humani corporis dolorum & veluti carnificum proventu, varia excogitarunt organa, multiplicesque adinvenerunt artes, quibus homines torquerent, excarnificarent, & per summos cruciatus enecarent. Horum omnium longè sævissimum illud esse

inſtrumentum conjecturâ ducti exiſtimamus, quod *Equulei* nomine ſcriptores appellarunt, & de quo præſentem inſtituimus tractationem. Eam ob rem equuleo ſæpe Martyres ſanctos conſtat eſſe vexatos, & ſæviſſimos Tyrannos equuleos uſurpaſſe. Cur autem dicatur *Equuleus*, nemini (opinor) eſt notum. Ego ea de cauſa hoc nomine ſignificatum exiſtimaverim, quòd parvi equi, ſeu pulli equini effigiem repræſentaret. *Equuleos* autem equinos pullos nuncupari, nemini eſt obſcurum, & qui infrà à nobis hujus inſtrumenti * delineatam formam intuebitur, nobis haud ægrè aſſentietur. Ratione non abſimili Ita-

* *Non exſtat.*

lorum

lorum vulgus lectorum fulcra, quæ quaternis pedibus innituntur, *cavallettos* dicit, quasi Latinè voces *equuleos*: eodemque nomine appellat scamna illa quibus insident, & in quibus versantur minora tormenta ignivoma. Poterat & condignè *scamnum* appellari, exemplo Hippocratis medici, qui non diversum admodum ab equuleo nostro organum à se excogitatum *scamnum* vocavit, cujus etiam * formam inferiùs suo loco appingemus. *Equuleum* autem cum litera Q & duplici V, ex recepta consuetudine, cui assentiri par est, non autem cum littera C, & simplici V, scribimus. Quamquam non me latet antiquos

* *Non exstat.*

Ecu-

Eculeum dixiſſe, quemadmodum & *Ecum* pro *Equo*, *Cocum* pro *Coquo*, & reliqua ſimilia,: ut apud Lucretium, & in antiquorum, quæ hodie ſuperſunt, monumentis fuit à nobis aliquando obſervatum. Quo fit ut non facilè aſſentiar Jodoco Badio non infimæ claſſis Grammatico, qui in Commentariis ſuis in Horatium, *Equuleum* rectè, *Eculeum* barbarè ſcribi affirmat. Si enim *Eculeum* dixerimus, quod nonnulli fecerunt, non barbarè ſed antiquorum more loquemur. Sed hæc ſatis aperta ſunt. Nunc quid homines docti, & ſuperiorum ſæculorum ſcriptores, de hoc inſtrumento ſenſerint, & in quanta erroris

roris caligine verſati ſint, deſpiciamus.

Cap. II.

Laurentii Vallæ de Equuleo ſententia.

Laurentius Valla homo doctus, qui primus Latinam linguam barbarie Gotica demerſam fœdatamque repurgare, & primævo candori reſtituere aggreſſus eſt, ut eſt elegantium verborum conſectator egregius, ita nonnunquam antiquitatum explicatione hariolus mendax. Quàm turpiter de Regionibus urbis Romæ mentiatur, antiqui lapidis Capitolini monumentis, aliàs demonſtravi; ut qui cenſor prædurus in omnes auctores extitit, & mortuus humum

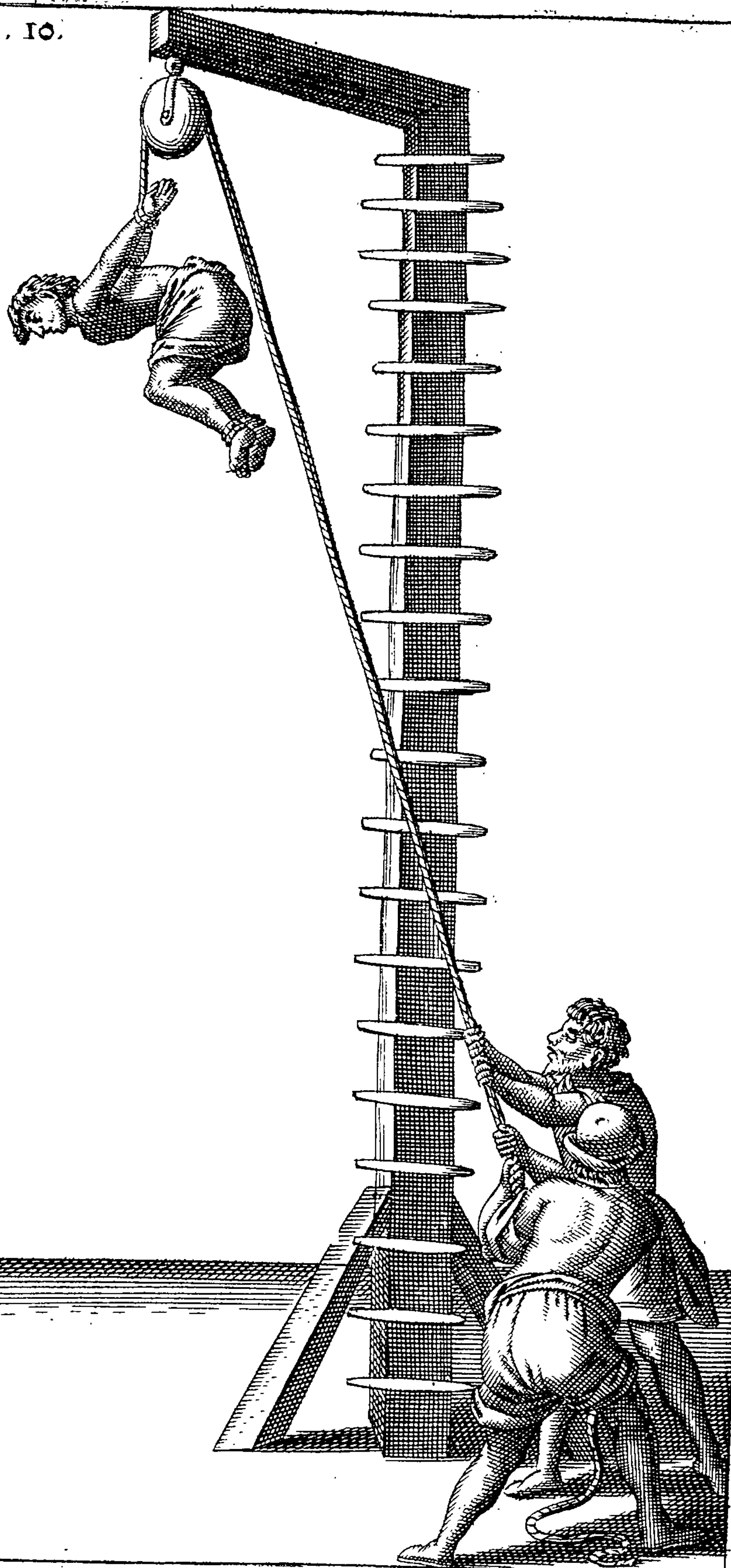
humum quoque mordere (si Alciato credimus) dictus sit, ea de causa acerrimæ reprehensionis notam subeat. Hic igitur libro primo Elegantiarum in eo capite, in quo de fide & fidibus loquitur, ait fidiculas fuisse instrumentum tortorium, quod olim fieret duobus lignis transversis: hæc enim ipsius sunt verba. Fidiculæ autem, ut infrà sumus ostensuri, idem sunt cum equuleo. Sed quæ similitudo duobus lignis transversis cum fidibus, aut cum equulei organo? Mirari satis nequeo unde hic auctor transversorum lignorum commentum desumpserit. Equuleum autem cum fidibus similitudinem quandam ha-

habuisse, inferiùs quisque videre poterit. Sed & cur sua ętate equulei usum non agnoscit Valla? siquidem apud Gallos atque Hispanos, ut multarum antiquitatum, ita & equulei, quod infra apertum reddemus, inventum atque usus semper mansit, atque hodie viget, quamquam non *equuleum* vocant, sed Galli *Gennam*, Hispani, voce instrumento admodum congruente, *Pulliedro*: quo nomine & pullum equinum vulgò appellant.

Cap. III.

Quid Raphaël Volaterranus de Equuleo ſcriptum reliquerit.

RAPHAELIS Regii Volaterrani, viri de re litteraria bene meriti, Commentaria Urbana omnium manibus, quòd bona fruge referta ſint, hodie teruntur. In his ille è re nata de equuleo loquitur, atque ait, fuiſſe illud tormenti genus, quod noſtra ætate maximè uſurpant latrunculatores & magiſtratus, quibus inquirendi facultas conceditur, quod *funis* nomen habet. In hoc enim homines brachiis poſt terga revinctis, funique per

pag. 10.

per trochleam tranſducto alligatis ſuſtolluntur, & mox pendentes ſtatim demittuntur, ut his brachia ponderis vi, quâ humeris junguntur, facilè luxentur, cruciatu mehercle magno. Sed ſcopum non attigit vir alioqui ingenii perſpicacis: ſiquidem Seneca in epiſtolis ipſi non parum adverſatur; nam de neſcio quo homine ait, *In equuleo longior factus.* & auctores qui de equuleo faciunt mentionem, non ſemel ajunt, *Conjectus in eculeum.* Qui verò hodie vulgato cruciatus genere fune torquentur, quomodo longiores fiunt? quo pacto conjiciuntur in aliquod vas aut inſtrumentum capax? Sic enim loqui con-

consuevere auctores Latini, *conjectus in dolium ferreis clavis præfixum; conjectus in arcam; conjectus in lebetem.* Et de his qui detruduntur in locum aliquem similiter capacem: *Conjectus in carcerem: conjectus in fornacem: conjectus in latrinam:* quæ loca conjectum excipere & continere possint. In vulgato autem funis tormento qua ratione id fieri aut exprimi possit, non equidem video. Funis siquidem pendet è trochlea, cui alligantur manus torquendi, & nihil est quod torquendum excipiat; quod omnibus notum est.

CAP.

CAP. IV.

Juris Cæsarei & Pontificij interpretes Equuleum minimè novisse.

IN Justiniani Imperatoris Augusti Codice sub titulo De Ariolis & Mathematicis, fit equulei mentio his, si rectè memini verbis: *Equuleo deditus, ungulis latera sulcantibus, perferat pœnas*, &c. Cujus vocis significatum ad eum locum Accursius interpres omnino ignorans, sicco pede prætergressus silentio involvit, in ejusmodi antiquitatibus hallucinari, & Andabatarum more, ut proverbio fertur, pugnare solitus. In jure quoque Pontificio non semel Equulei men-

mentionem esse factam animadverti, & Glossularium somnia mera in vocis explicatione afferre, quæ si memoriâ tenerem, hîc referre non gravarer, ut quantùm ille à vero aberraverit, unusquisque posset intelligere.

CAP. V.

Andream Alciatum, & Hieronymum Cardanum Equuleum ignorasse.

DIVINI & humani juris interpretes Equulei instrumentum ignorasse, nemini mirum videri debet; siquidem humaniorum literarum expertes & alia hodie cuivis obvia & cognita

cognita ignorarunt, ut eorum sæculum non ipsos accuses. Sed quid de Alciato eruditissimo viro loquar, qui Jano Parrhasio præceptore antiquitatum omnium peritissimo usus, & in mitioribus studiis plus quàm par esset versatus, usque adeò ut à juris notitia nonnihil ea de caussa sæpius exciderit, hujus organi tortorii significatum non est assequutus. Nam in libris suis de verborum significatione, Equuleum pro funis tormento non sine errore magno accepit. Hieronymum Cardanum Philosophum & Medicum, multis editis libris maximè illustrem nostræ ætatis scriptorem, & qui auctores

ctores omnes ſcrutatus eſſe videtur, in ejuſdem inſtrumenti ignoratione verſari ſatis mirari nequeo: quandoquidem in libris de Varietate rerum facta Equulei mentione, vulgatum funem tortorium non ſine errore eſſe dicit.

CAP. VI.

In Calepini Lexico quæ explicatio Equulei legatur

AMBROSIUM divi Auguſtini fratrem cucullatum, ab oppido in quo natus eſt *Calepinum* nuncupatum, Græcarum litterarum omnino expertum, & humanioribus litteris vix tinctum, omnium ſcriptorum fortunatiſſimum dicere

dicere ſoleo, quòd cùm Latinum lexicon Græcorum exemplo edidiſſet, non id quidem quod à doctis legeretur, ſed ab his qui in Grammaticorum ſcholis adhuc verſarentur, inornatum, aridum, & exemplis è ſacræ ſcripturæ interpretibus ſæpius quàm à Cicerone depromptis refertum, doctiſſimorum poſtea virorum curâ atque operâ factum eſt, ut hoc opus ad immenſam magnitudinem excreverit, ut iure Calepon, id eſt *grave*, dici poſſit; & copiâ verborum vocumque non ſine elegantia ſatis expletum jam non à pueris modò ſed ab omnibus legatur, ut nullus ſit, qui non Calepino aut palàm aut tectè ho-

die utatur. Tandem enim Gesneri & Manutii additamentis & castigationibus ita auctum atque exornatum prodiit in lucem, ut nihil in eo desiderari posse videatur. In hoc tamen, in voce *Equuleus*, legitur hoc instrumentum nihil aliud fuisse, quàm laminam ferri ignitam, quâ homines torqueri consuevissent. Sed per Deum immortalem quid potuit dici insulsius? Quid laminæ ignitæ, cum parvo equo sive pullo equino commune? Hanc explicationem nullus à risu defendet. Eum autem, qui talia scripsit, eò deceptum fuisse arbitror, quòd Valerius Maximus, & Fabius Quintilianus, ubi de Equuleo mentionem faciunt,
&

& laminæ ignitæ candentisſque meminerint. Sed quo pacto laminæ ad Equuleum ſpectarent, inferiùs à nobis demonſtrabitur.

Cap. VII.

Qualem Pictor Brixiæ equuleum picturâ expreſſerit.

BRIXIÆ urbe Italiæ florentiſſima, ut Bernardinus Felicianus vir eruditiſſimus & mihi longè chariſſimus retulit, viſitur hodie pictura ſuperiorum ſæculorum, quæ antiqua dici poteſt, expreſſum, quo pacto ſanctus neſcio quis Martyr tortus olim fuit equuleo. In ea pictor Martyrem equo ligneo eo more inſidere

facit, quo ſolent qui equis vehunt. Pedibus tamen Martyris funes alligantur, qui per trochleas ducti, ac tympanis verſatilibus tenſi tibias pedeſque deorſum trahunt ac producunt, ut præter coxendices, tibias, & pedes reliquum corpus nihil patiatur. Quam picturam in charta lineis repræſentatam cùm Venetiis annis ſuperioribus conſpexiſſet Franciſcus Spinola poëta non omnino ſpernendus, per bibliopolarum tabernas oberrans plauſu ſanè magno affirmabat, ſe tandem veram equulei picturam ſpectaſſe, pulchramque antiquitatem cognitam habere mihi tamen qualis ea eſſet, aperire noluit, quaſi

quaſi eſſet aliquid ea de re mox in lucem editurus, qui tamen poſtea præter libellum de ratione intercalandi, & Carminum, Odarum ac Epigrammatum volumina aliquot, nihil cùm edidiſſet, Venetiis hæreſeos damnatus mari demerſus eſt.

CAP. VIII.

Qua voce Græci hujusmodi inſtrumentum ſignificent. Scholiaſtes Ariſtophanis & alii reprehenſi.

QUEM Equuleum Latini noſtri vocant, Græci τύμπανον dixerunt. Quod eo inſtrumento infligitur tormentum cùm ſignificare volunt, τυμπανίζω.

ζω. dicunt, ut cùm apud alios Græcos ſcriptores, tum apud Julium Pollucem in Onomaſtico quiſque videre poteſt. Ariſtophanis antiquus interpres, vir alioqui non indoctus, in Plutum non ſine errore maximo ſcriptum reliquit, Tympanum, id eſt Equuleum, lignum fuiſſe quo verberabantur ſontes à carnifice. Quem ſequutus eſt Rodulphus Gualtherus in quibuſdam in Julium Pollucem, quem ipſe Latinum reddidit, annotationibus. Eodem luto hæſit Scholiaſtis vetuſtate & auctoritate ductus Carolus Sigonius vir doctiſſimus, & amicus meus, in libris de Republica Athenienſium. Sed quid ligno aut fuſti cum equo parvo

&

& versatili tympano? Nisi fortè antiquus ille interpres tympanum dictum, quòd in tympani morem tunderentur hoc ligno sontes, existimaverit; aut ejus contextus sit lacunosus & depravatus, ut ille in hanc sententiam loquutus sit; Tympanum est instrumentum ligneũ, in quo distenti cædebantur & vapulabant sontes. Non enim fit mihi verisimile, illum instrumenti quod sua ætate maximè esset in usu, ignarum fuisse. Sed suo quisq; utatur arbitrio: volumus namque, ut par est, judicia esse libera. Si autem à tympano sumpta similitudine fustem illum sic dictum censuit, respondeo non fusti id nominis congruere, sed sontibus.

CAP. IX.

Divus Ioannes Chrysostomus & Theophylactus verbum Τυμπανίζω *quomodo exposuerint.*

DIVUS Paulus sanctorum virorum mortes ac tormenta, quæ propter Christi fidem pertulerunt, enumerans, ait, ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν. id est, *Alii autem tympanizati* vel *extensi sunt*. Ad quem locum Theophylactus Græcus interpres, & ante Theophylactum Joannes Chrysostomus sanctitate vitæ & eruditione planè admirandus, inquit, significari crucis tormentum, in quo ille distenderetur. Sed aliquis fortasse

tasse dixerit, se non videre quo pacto & hic cruciatus cum equulei sive tympani tormento conveniat: nam qui cruci olim affigebantur, etsi porrectis extensisque pedibus, & passis brachiis consistebant, ut in sanctissimi Servatoris nostri imagine animadvertimus, nullibi tamen legimus eorum tibias vel brachia tympanis tendi consuevisse, aut ea de causa cruci addictos fuisse ut distendendo trahendoque torquerentur. Ea tamen explicatio multis plausibilis fuit.

Cap. X.

D. Thomam à Theophylacto & D. Ioann. Chrysostomo dissentire. Thomæ sententia combrobata, quòd sit Græco verbo congruens.

D Thomas Aquinas, qui propter reconditam doctrinam & quasi è cælo & Angelis desumptam, *Angelici* cognomentum adeptus est, à prænotata Theophylacti & Chrysostomi sententia non parum discrepat. Inquit enim in commentariis suis ad eum Pauli locum, per verbum illud ἐτυμπανίσθησαν, id est, *tympanizati* vel *distenti sunt*, significari eo loci Equulei cruciatum.

Cujus

Cujus ſententiam nemo non plauſu excepturus eſt, qui noſtram de Equuleo explicationem legerit. Quamobrem facilè crediderim ſpiritu Dei Thomam potiùs afflatum, quàm Græcorum Ethnicorumque auctorum, quos contempſit, ſcriptis admonitum talia protuliſſe. τυμπανίζεσθαι autem dicunt Græci de his qui in Tympano torquentur, quòd in tympani tenſilis & pulſatilis morem eorum corpora quæ torquebantur in equuleo diſtenderentur, & tympanis verſatilibus in equuleo locus eſſet, unde & τύμπανον hujuſmodi organum dictũ à Græcis. *Tympana* verò appellant Mechanici, ut patet apud Vitruviũ. Oriba-

ſium & alios, axes quorum capita foramina habent, quibus induntur vectes, quò faciliùs verſari poſſint, iiſque funes advolvantur, quibus pondera vel protrahuntur vel ſuſtolluntur, ut ergatas non ad perpendiculum, ut ſit, conſiſtentes eſſe dicas, ſed jacentes potiùs. A verbo Τυμπανίζω vel à Tympano pulſatili & tenſili, vel à tractorio verſatilique quod tendat, apud Paulum Æginetam, & alios Græcos Medicos dicitur *tympanitis* hydropis ſpecies illa flatuoſa quæ in tympani morem tumentem uterum diſtendit, ut inſtar tympani pulſatilis ſit.

CAP. XI.

A quibus Equuleus fuerit excogitatus.

QUIS autem tormenti genus, de quo agimus, excogitaverit, non facilè dixerim, auctoribus quos mihi legere contigit hac de re nihil prodentibus. Animadverti tamen apud Ciceronem in Tusculanis Quæstionibus, ut arbitror, & apud alios literis proditum, Græcos Equulei fuisse ut rerum multarum auctores. Profectò machinarum pæne omnium Græcos extitisse auctores nemo non affirmabit, qui Vitruvium, Oribasium, Heronem, Pappum, Bitonem &

& Athenæum legerit, ut miram hujus nationis ſolertiam, quæ tamen hodie interiit, maximè ſuſpicias, admireris, & laudibus proſequaris. Adde quòd apud Græcos ſæviſſimi Tyranni rerum ſunt potiti, ut horum imperio Mechanicorum auctam fuiſſe induſtriam credere poſſis, eoque provectam, ut equuleos & alia tortoria organa in eorum gratiam adinvenerit. Sed jam ad Equuleum noſtrum accedamus.

CAP.

Cap. XII.

Auctoris de Equuleo sententia.

EQuuleum ego crediderim fuisse ligneum scamnum sive ligneam arcam pedibus quatuor.

* *Reliqua deerant: quæ tamen restitui posse in parte videntur ex schedis adjectis auctoris manu descriptis. Continebant illæ totius quasi operis materiem paucis. Nos ea modò censuimus adjicienda quæ deerant. ex fragmenti mole videntur tot capita secutura fuisse quot præcessere. Lector hæc boni consulat, sciatque quòd raptim scripta hæc erant, multum nobis difficultatis obortum in legendo, adeò ut in nonnullis expedire nos nequiverimus. Iis tale signum additum est *. Ceteras lacunas auctor ipse libris destitutus reliquit.*

Sed

Sed jam ad Equuleum propiùs accedamus. Equuleum existimamus fuisse ligneum scamnum sive ligneam arcam pedibus quatuor ligneis consistentem fundoque carentem, quæ utrimque capiebat tympana & funes quibus manus pedésque sontium & torquendorum obligarentur & protraherentur, non sine magno, ut conjecturæ locus est, dolore totius corporis. Quamobrem Seneca inquit loco prænotato, *In Equuleo longior factus est.* re manifestum hoc pacto ossibus è compage motis solutisque, corpus productum fuisse. In hoc pendere solebant, quia suspensi aëre in vacuo, corpore eo pacto extenso, non è simplici

plici fune ad perpendiculum, ut alii cenſent. Equulei autem nomen huic inſtrumento congruere quis non videt, cùm & hodie ſcamnis quibuſdam ..*.. jam antè conſiſtebant & volvebantur, *cavaletti* appellantur , & eodem nomine ſignificantur ſcamna parva quibus lecti ſuſtinentur.

Adde quòd Aurel. Prudentius poëta Chriſtianus, in martyrio Romani & Vincentii ſanctitate non vulgari hominum, optimè hujuſmodi inſtrumentum appingere videtur, & in quo *divaricatis cruribus* (ut ejus verbis utar) conſi-

* Quæ abſunt hîc legi non poterant in autographo.

consistere tortos demonstrat, & etiam *fidiculas* appellat, non solùm *equuleum*.

Valerius Maximus de..... *laxavit equuleos*, *laminas extinxit*, &c. Quo pacto autem laxari poterat funis, si funis tormentum esse velimus, & laminæ extingui.

Quintilianus in declamationibus ubi de filio à patre torto per injuriam maximam agit, nonnihil appinxit equuleum. inquit enim, senem artificem equuleos movisse, & corio filii corpus totum compage solutum. inprimísque meminit laminarum & flagellorum. Funis autem tormentum qua ratione moveatur, scimus, non arte ulla, sed trahentis

hentis manu, & totius corporis compagem ſolvere non animadvertimus. Brachia ſolùm laxare ſcimus quà humeris ſpatuliſque junguntur.

* *Fidiculas* equuleum appellaſſe Prudentium poëtam diximus. Sed erit fortaſſe aliquis qui hoc neget, exiſtimans diverſum tormenti genus fuiſſe. Ego idem fuiſſe dico & affirmare vel quovis pignore auſim, quod Suetonii auctoritate demonſtro. inquit enim in Caligula Imp. illud quoque tormenti genus excogitaſſe, *ut larga meri potione oneratos & veretris deligatis ſimul & urinæ*

* *In margine hæc erant*: Non ſine ſimilitudine fidium ſicut illæ claviculis ſive pectinibus tenduntur, *&c.*

urinæ & fidicularum tormento distenderet, & affirmasse etiam *se de* uxore *fidiculis exquisiturum cur tantopere eam diligeret.* Sed apud illum poëtam non obscurè me à veritate non aberrare potes cognoscere locis prænotatis. Sic apud Jureconsultum ff. . . . . & C.

Hodie servatur antiquum instrumentum apud Hispanos & Gallos. Hi *Gennam* vocant, Hispani *Pulliedro* voce meliori. equuleos enim *Pulledros* & Itali vocant. Visiturque hujusmodi tormentum Neapoli in arce ab Hispanis invectum, quo in inquisitione criminis læsæ majestatis solùm utuntur. Joan. Vinc. Pinellus nobilissimus atque eruditissimus vir

vir pollicitus eſt aliquando ſe curaturum ut ego delineatum illud conſpicerem.

Magnam ſimilitudinem habebat cum ſcamno Hippocratis, ut videre eſt apud Hippocratem in lib...... & apud ...*... quatuor enim habet pedes, & tympana continet quibus humani corporis membra trahi & tendi poſſint, ſi quando fuerint locis ſuis dimota ...*... que.

Equulei autem pœnam ſervilem appellat Prudentius, eò quòd nobiliores & ingenui non poterant eâ torqueri, ut patet apud Iuſtinian. C..... & in ff. ubi de Decurionibus & in tit. de pœnis.

Qui autem in equuleo torquebantur, non solùm distendebantur, sed etiam alios cruciatus patiebantur. nam flagris cædebantur. Unde Quintil. ait loco prædicto, *per flagella, per verbera*, loquens de equulei tormento.

Item laminis ignitis torquebantur. Quamobrem Valerius Maximus ait, *Extinxit, laminas, laxavit equuleos.* Quintilianus quoque ait, *Accendis laminas*, &c.

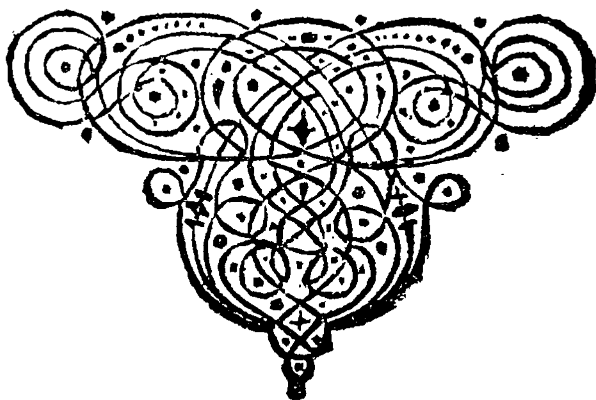
Adde quòd & ungulis ferreis eorum cutis solebat laniari qui in equuleo torquebantur. Unde Justinian. de Mathem. in C. ubi ait, *sit equuleo deditus & ungulis latera sulcantibus scelere dignas perferat pœnas.*

Sed

Sed jam equuleum picturâ exprimamus.

* *Pictura in manuscripto non extabat.*

In martyrum vitis, *suspensi in equuleo.* Cic. *Virtus in equuleum non conjicitur.*

* Quod

* Quod non ingratum Lectori fore credidimus aliquid etiam de auctoris infortunio nosse, visum est & hanc epistolam cum ceteris repertam addere. Usi autem in omnibus eâ fide, quâ alios in nostris uti vellemus.

*Al. R*mo. *D. Commissario in S. Iac*o.

Rme. Domine & Pater in Christo.

NEminem adhuc allocutum esse Dominum meum, miror vehementer. Quamobrem suspicari cœpi nuntium non satis diligentiæ in perquirendo adhibuisse. Dixi aliâs, Domini mei domum esse non longè sitam ab Ecclesiâ Turcicâ, sub qua fons est aquæ salientis, non puteus. Ecclesiam esse parvam, parvamque habere turriculam. Domum habere in strata scalam ligneam graduum quatuor. Nunc illud addo, domum non esse in planicie, sed in latere montis, vulgo nella Costa *& Dominum meum esse Comitem Mahonæ, qui omnibus in vicinia notus sit. est enim proceræ staturæ. Singulis diebus ante solis ortum proficiscitur in navale, eò quòd præfectus sit conficiendæ Mahonæ*

vel

vel resarciendæ. Redit domum duntaxat sole occidente, aut paulò citius interdum. si nuntius domum inveniat, alloquetur ejus uxorem, ut vir illius scilicet Dominus meus vel hora statuenda eum expectet, vel nuntium conveniat, nam libenter ille Galatam *solet proficisci, quòd ibi sororem habet. Si more nationis magnam petat pecuniam, quid sit respondendum nosti. Ad hæc scias me illi jam in Mahona dedisse ducatos 60 Venetos Argenteos, ut si inter constituendum pretium illum alloquaris, nuntio minimè intelligente, possis ei dicere; & illud addere, me non esse pugnando ab eo captum, ideo non debere ad vivum secare, cùm sim pauper, omniaque Cypri amiserim. Si dicat se intellexisse à quodam * sclavo, cujus patria meæ patriæ vicina sit, & qui apud me Cypri manserit, intellexisse. inquam, me habere ipervoglia & domos; dicas hoc esse falsum. Siquidem qui hæc habent, non eunt parvi lucri caussa in longinquas partes, cum qui*

 dixit

* Servo.

dixit talia mihi esse hostem quia nolui illi donare ducatum quem petiit in Mahona. Demum, si aliquid addendum sit, adde, nam mutuum non donum, quamquam hoc mutuum mihi est tanquam donum & tanquam eleëmosyna. Principium hoc operis ostende Oratori & Eripe me his invicte malis, *ut sic cum Palinuro Virg. canam.*

THO-

THOMAS SEGHETUS LECTORI.

DE Equuleo quid ipſe dicerim, paucis addam. Ante aliquot annos iter ſuſceperunt viſendæ Galliæ Ciſalpinæ Ampliſſimi & de me optimè meriti viri ANDREAS MAUROCENUS Senator & Hiſtoriographus Reipublicæ Venetæ & μακαρίτης BENEDICTUS GEORGIUS ALOYSII Procuratoris F. Bibliothecarius, ſummâ uterque doctrinâ, humanitate, prudentiâ. aderam itineris comes & ego. Mirandulæ cùm in arcem deducti fuiſſemus ſpectavimus tormenti genus ex aſſeribus compacti in morem adamantis accuminati effigitatum.

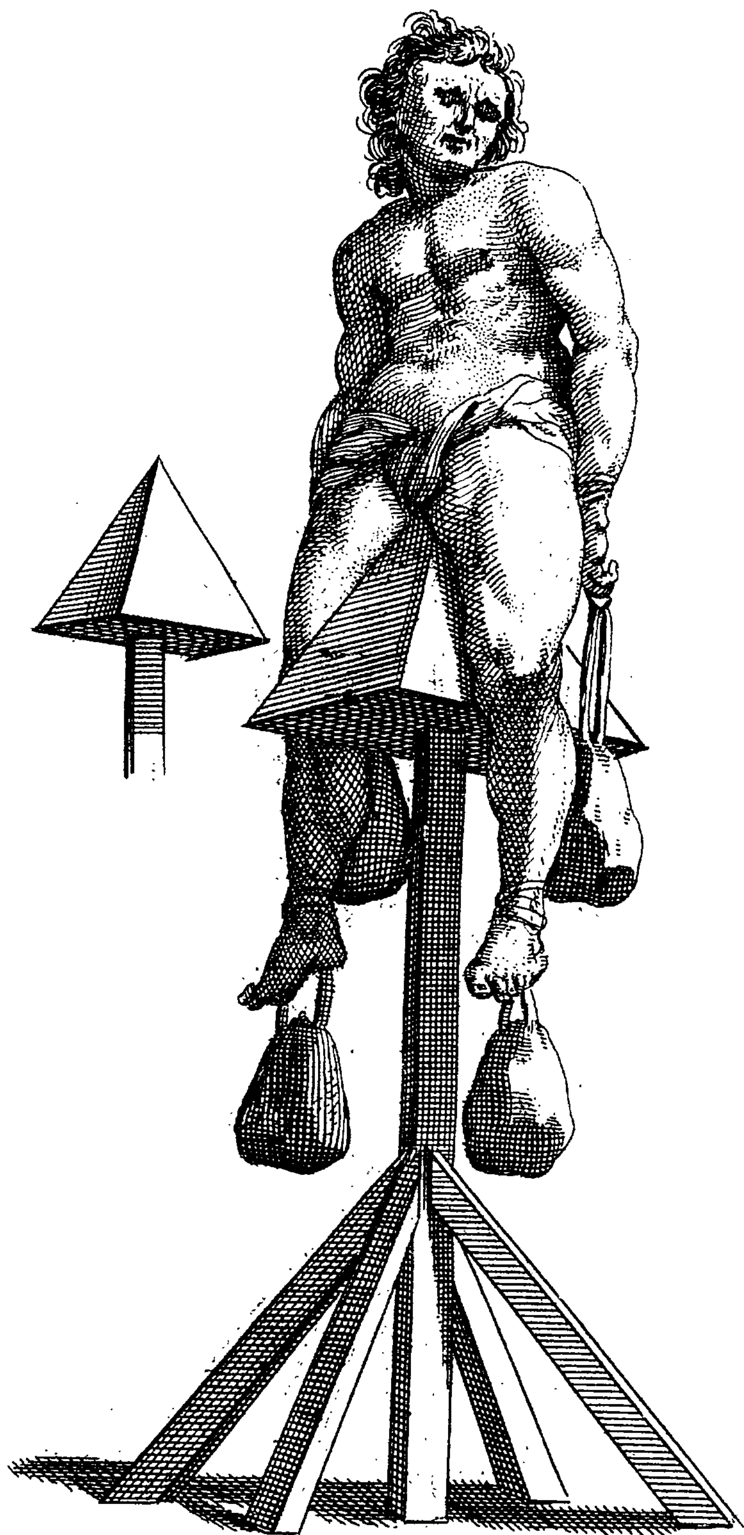
 Huc

Huc tamquam in equum conjiciebantur rei nudi ita ut acumen premeret partem illam quæ honestè nominari nequit, distentis per pondera manibus pedibusque, quo graviores insiderent. Præclari illi viri *Equuleum vocavere*, & *Cavallettum*, (quod idem est) Italis dici affirmarunt. Eorum ego sententiæ accedo. Alii æstiment an jure. Forma talis est.

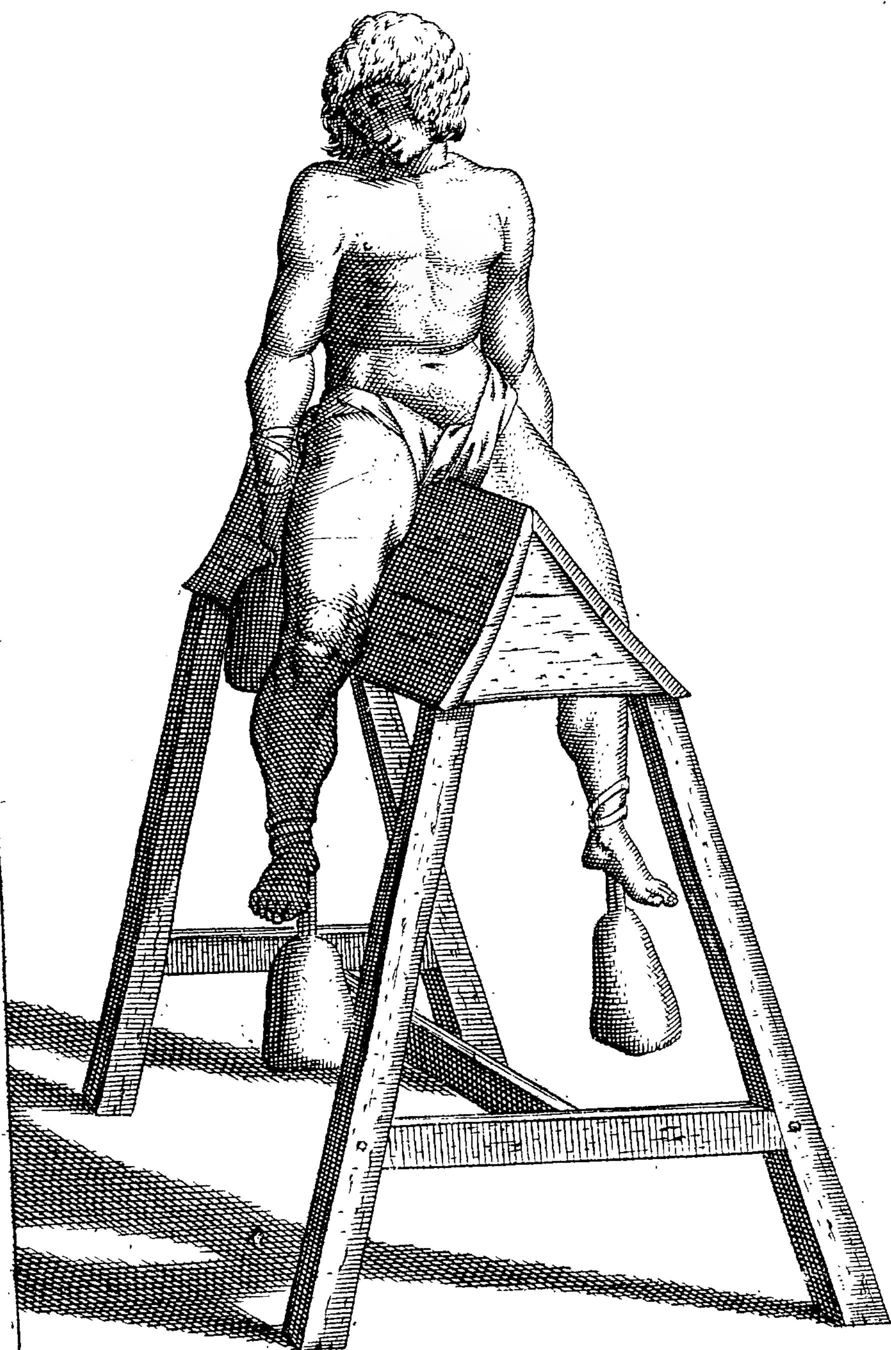
Adamantinum Segheti Equuleum Mirandulanum *hic habes Figura* A. *expressum*, *quæ in prima editione satis obscurè apparebat, adeò ut fuerint non vulgaris doctrinæ Viri qui expingendum putabant, eo, quo in figura* B. *expressimus modo, nobis prior placet, tu lector elige.*

Go-

A

B

GOTHOF. JUNGERMANI

NOTÆ

Ad libellum

HIERONYMI MAGII

DE

EQUULEO.

GOTHOF. JUNGERMANI

NOTÆ

Ad libellum

HIERONYMI MAGII

DE

EQUULEO.

Ad Inscriptionem.

QUÆRAS in ipso limine & aspectu statim libelli non frustrà, MI LECTOR, de nomine illius, cui MAGIUS inscripserit commentariolum suum. Quod igitur ad locum vacuum attinet post illa verba, *ad illustriss. & magnanimum Dominum*, nostro Segheto videtur hîc spatium relictum nomini Oratoris. & reperire se ait in Ephemeridibus Arnoldi Manlij, (qui eodem tempore, quo

Magius Byzantij servitutem serviebat, medicinam faciebat in familia Oratoris) *Franciscum de Noailles Episcopum Aquensem fuisse eo tempore Oratorem.* Nec dubito quin verè ipsi ita visum, veráque reppererit: præsertim quum à viro quodam amplissimo, super ea re ampliùs inquirens, per litteras fuerim edoctus, Iac. Aug. Thuanum, historicum ævo hoc nostro principem, scribere, anno M. DLXXIII. & sequenti illuc missum fuisse Franciscum Noallium, Aquensem apud Tarbellos Episcopum, regium in porta Othomanica Oratorem: cui postea successor missus Constantinopolim frater Ægidius Noallius fuerit: idque evenisse illo ipso anno MDLXXIII. invenire se apud Ioannem Choenium (qui legationem Monlucij ad Polonos scriptis mandavit) qui Oratorem illum nominet, *Monsieur Dacqs*, id est Aquensem: eius verò fratrem successorem, Abbatem Insulanum, *l'Abbé*

l'Abbé de l'Isle. se itaque cum Segheto nostro existimare, Aquensi Episcopo Fr. Noallio inscriptionem illam omnino deberi. Eodem autem modo in ea, quæ præfationi superposita est inscriptio, nomen omissum, & locus relictus vacuus. Cur non addiderit Magius, verisimile est ideò accidisse, quòd illi de legati nomine non liquido constaret. Et, ut omnia bona fide repræsentemus, sicuti ad nos Seghetus noster misit, ipse libri titulus ita erat descriptus.

* Hunc librum mihi reliquit D. Hier. Magius paucis pòst diebus ab impio Mahomete Bassa strangulatus Constantinop. 1573.

HIERONYMI MAGII
DE EQUULEO

Hactenus incognito Liber,

Ad illustrissimum & magnanimum dominum Christianissimi Gallorem Regis Oratorem Byzantii.

* Sum Arnoldi Manlii Constantinop. 1573.

SIc pagina prima, frons ipsa libelli, habebat, ubi asterisco notata, tam summâ quàm infimâ paginâ (quæ litterâ minutiore hîc excusa vides) manu Arnoldi Manlii descripta fuisse, cetera, quæ in medio, ipsam nempe opusculi inscriptionem, ipsius Magii esse, Seghetus noster indicavit. Septuagesimo tertio post millesimum quingentesimum à Christo nato annum, Magium strangulatum credere inclinat animus, quòd idem annus etiam diferte

ſertè ad frontem libelli, quam hîc exhibui, à Manlio adnotatus fuit. Sed mehercle vereor, ne nos curioſos dicas nimis: ad præfationem igitur rectà & libellum ipſum.

AD PRÆFAT.

Clade Cyprica ſuperſtiti] Vide Hier. Magii vitam, quam eruditiſſ. Franciſc. Sweertius, quem honoris causâ nomino, noſtri auctoris libello de Tintinnabulis, anno priore ex ipſius recenſione edito, præfixit.

Ibidem. *Vt à matre Iudæum*] Martialis verſiculus libro 12. epigrammat. 57. ad Sparſum:

Nec turba ceſſat entheata Bellonæ,
Nec faſciato naufragus loquax trunco,
A matre doctus nec rogare Iudæus, &c.

Epiſcopus Claromontanus] Eum didici *Gulielmum Pratenſem* vocari à Thuano, hiſtoriarum libro 13. anno 1554.

AD CAPUT I.

Pag. 1. *Quod homini non solùm brevem vitæ cursum*] Ut *Theophrastus moriens accusasse naturam dicitur, quòd cervis, & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset: hominibus, quorum maxime interfuisset, tam exiguam vitam dedisset*, &c. quæ ait Cicero 3. Tuscul. quæst.

P. 2. *Quod ultimum omnium terribilium dixit Philosophus*] Aristoteles nimirum Ethic. Nicom. l. 3. cap. 6. φοβερώτατον δ' ὁ θάνατος· πέρας γάρ.

Pag. 3. *Et cum Plinio adfirment*] Lib. 1. cap. 1. *Natura verò*, ait, *nihil hominibus brevitate vitæ præstitit meliùs.*

P. 4. *Martyres sanctos*] Locorum planè silvam habes in Gallonii libro de SS. Martyrum cruciatibus.

Ib. *Ego ea de caussa hoc nomine*] Machinæ istius appellationem à parvis equis translatam, nomen sanè ipsum pro-

prodat, si id rei debet convenire suæ. nec de eo viros doctos jam olim puto dubitasse, quamvis de ipsa structura & vera forma eculei dissenserint, nec perinde notam habuerint. Fr. Hotomanus lib. 5. antiq. sub littera E: *Equuleus vel Eculeus, stipes censetur fuisse, in equi formam incisus, cui imponebantur rei, ut nervis utraque ex parte distentis cruciarentur.* &c. A. Turnebus lib. 4. Adverſ. cap. 3. *Eculeus stipes erat cui velut equo, imponebantur, ac varie torquebantur, cruciabantur, & distendebantur.* &c. & lib. 15. cap. 16. *Equuleus tormenti genus est à similitudine nomen habens, quasi parvus equus sit. erat autem machina lignea equo similis, cui imponebantur, qui torquebantur.* &c. Inde G. Fabricius in suis Comm. in poëtas Christianos, ubi *Eculeum* exposuit stipitem quendam, in quo rei suspendebantur, *Quærendum*, ait, *num ejusmodi machina fuerit, de qua præcipitarentur* *son-*

ſontes, *quam Saxones* das Röſſle *nominant*, *quaſi parvum equum.* Sic alii partim putarunt διὰ τὸ ἱπποειδὲς & à forma equina dictum eculeum; partim à modo inſidendi, quòd eo tormento non ſecus rei inſiderent, ac ſi equo veherentur.

Cujus etiam formam inferiùs] Delineationem ſe non repperiſſe teſtatus eſt ad oram Seghetus noſter. Remittit autem Magius nos ad caput ult. ſui libelli. Sed nec Hippocrates Latina voce *Scamnum* appellavit umquam: nec ab eo excogitatum volunt ξύλον illud, ejuſque inventorem quendam Paſicratem faciunt.

Quanquam non me latet antiquos Eculeum] Quanta inter Q & C cognatio, ex Grammaticis notum ſatis eſt: libetque ex ipſorum Alpha, Priſciano inquam, paucula ſaltem adſcribere hæc, lib. 1. *Apud antiquos frequentiſſimè loco* cu *ſyllabæ*, quu *ponebatur*, *& è contrario*: *ut* arquus,

co-

coquus, oquulus, *pro* arcus, cocus, oculus, quum *pro* cum, quur *pro* cur. Hæc Priſcianus. Sed exemplorum, quæ noſtro addere potes, elegantem copiam exhibet eruditiſſ. I C. Rad. Fornerius lib. 1. rerum quotid. cap. ult. quem adeas de his utiliter, ut & nuperum libellum Auſ. Popmæ de uſu antiquæ locutionis lib. 1. cap. 3. quo de conſonantium inter ſe commutatione diſſerit. Et ſubindè Criticis noſtris hæc talia notantur paſſim. Ceterùm quod ad *Equulei* vocem attinet vulgata ſcriptura ea & recepta, Priſciano etiam proba viſa, cujus verba ubi de Diminutivis agit. extremo lib. 3. ſunt: *In* leus, equus, equuleus. *Cic. in Ver. de ſignis: Equuleus argenteos nobiles quique maximi fuerant, aufert.* Ita apud Priſcianum eſt corruptiſſimè. Locum obiter ex Ciceronis ea de ſignis fidenter emendo, & ſcribo: *Equuleos arg. n. qui Q. Maximi f. a.* Mendorum cauſſa pateat cuivis. Ciceronis

ceronis autem verba plena in dicta oratione ſunt : *Tum iſte* (Verres) *ab equite R. ſplendido & gratioſo, Cn. Calidio cujus filium ſciebat Senatorem populi Ro. & judicem eſſe, equuleos argenteos nobileis, qui Q. Maximi fuerant, aufert. Imprudens huc incidi, judices; emit enim, non abſtulit. nollem dixiſſe. jactabit ſe, & in his equitabit equuleis. Emi: pecuniam ſolvi.* &c. ubi ſcribunt ad oram, Lambinum adnotaſſe *eculeos argenteos* in 5. cod. legi: quæ ſanè antiqua ſcriptura hujus vocis, retinéntque & recentiores multi. Id verò adeò permiror viros cetera eruditos & magnos Lambinianæ iſti notæ addidiſſe, fortè legendum *culleos argenteos* in eo Ciceronis loco, ut nimirum de vaſis vinariis loquatur. Quo mihi profectò, quòd tamen ipſorum pace dixerim, nihil alienius à Ciceronis mente ſcriptum videtur. Nolim hîc, ubi non locus, plura verba profundere, vel inequitare cuidam longè
me

me doctiori. Saltem mihi conſiderent iſta : *& in his equitabit equuleis*, ubi *equitandi* verbum Orator non alia de cauſſa certè affectavit, quàm ob illos equuleos argenteos, vaſa ex argento nimirum à forma vel cælatura ita dicta. Ne quid dicam, quod Priſcianus etiam non aliter olim jam legerit, quàm *equuleos*. Rem claram puto.

Pag. *6. Apud Lucretium*] ut lib. *6*. de rer. nat.

Tum color in nigris exſiſtit nubibus arqui.

habuiſti τὸ *arquus*, pro *arcus*, etiam in Priſciani verbis paullo antè prolatis. Unde mihi fiat leviculæ ſaltem conjecturæ indicandæ venia. Sergius Grammaticus in primam Donati editionem Commentario, non longè ab initio : *Q verò, quam antiqui quoties* u *ſequebatur, præponebant, præſtantius eſt, ut tunc cum poſt* u *aliqua ex vocalibus fuerit ſecuta, præponi debeat, ut* quando, quendam, quia,

q u

quomodo, *& juxta antiquos* æquus, *aliàs enim per* c *quàm per* q *scripserunt, ut* cur, *&* cum. Hactenus Sergius. Pro illo *æquus*, an *arquus* fortè scribendum?

Iodoco Badio] Barbarè loquutus revera Badius, quum barbarè adfirmaret scribi *Eculeus*: ideóque rectè à Magio notatur. Sed modestè tamen præquam ab aliis Criticis laceratur: quale carbone exaratum de eo elogium habes apud Fr. Floridum lib. 2. lect. subcisiv. cap. 22. Possit tamen istos bonos viros, & in illis Badium (de quo ita & Glareano visum est, eum non prorsus contemnendum) excusare sæculum quo vixerunt, ne ad ipsorum lapsus sanè crebros in obscura adhuc litterarum luce nobis statim adeò turgescat vitrea bilis, ut eam hamaxatim (liceat ita ludere ne & me commotum putes) evomamus, ad quod proclivis perquam fuisse videtur ille Sabinus. Sed nolim mihi rem esse cum biliosis:

ſis : & vereor ne alicujus κινήσω τύμ-
βῳ σφῆκας ἐφεζομένους. Ociùs ergo παραμείψομεν· & ad noſtrum *Eculeum* quod attinet, non barbarè ita ſcribi, ſed vetuſto more, & librorum antiquorum fide, habuiſti ſuprà à nobis allatum è Cicerone exemplum: paſſimque tibi vel aliud agenti occurrent in MSS. alia. Quibus addo tamen ex illis numquam ſine laude loquendis Gloſſariis, quæ primùm in lucem protulit eruditiſſima illa typographorum optimorum corona, H. Stephanus, ubi ſua ſerie in primo gloſſario ita legimus : *Eculeus*, ςρεβλωτὴς, βασανιςής. Quæ ideo potiſſimùm attuli, quum alias hæc conquirere, quæ ſe ſponte offerant, ſupervacaneum videatur, ſi fortè leviter emendarem. Puto enim ſcribendum ςρεβλωτὴρ, βασανιςήρ. Nec improbabunt ii qui verſati fuere in vett. *MSS*. Græcis, in quorum nonnullis ρ & ς in fine verborum prorſus eodem ſcribuntur modo. Inde

nimirum

nimirum error. Et βασανιστὴς esset potiùs ipse tortor. Alterum glossarium, cujus verba non magis omittenda, βασανιστήελον. *Eculeus, genus tormenti.* βασανιστὴς, *Tortor.* Imò, ut & eruditiss. viri à nostro ævo adnotationem adjiciamus, H. Gifanius *Eculeus* per *c* dumtaxat probasse videtur, quum in suis Observationibus linguæ Latinæ ita scribat, quod opus utinam emergat in dias luminis oras, ut furtorum tandem paussa sit, corniculáque illa notha se alienis pennis venditare desinat. sed ille ita scribit: Eculeus, ἱππάελον, *parvulus equus sive tener. Veteres ab* equo, *non* equuleus, *sed* eculeus *deducunt. Est enim* c *littera commutabilis cum* q. *Ab eo & tormenti genus*, Eculeus. *Cic.* 2. *de natura Deorum:* Omnia in perfectis & maturis docet esse meliora, ut in equo quàm in eculeo; in cane quàm in catulo; in viro quàm in puero *Sic* V. C. *habent, ubi vulg.* equulo. Hæc ille: quamvis

in

in Conlectaneis suis in Lucretium, voce *Robur*, *equuleus* potiùs scribere maluisse videatur, certè utrumque adprobet. Refert autem Cicero Chrysippi sententiam, &c, ni fallor, Lambinus eamdem vetusti cod. lectionem quoque jam antea testatus erat. ὀνειρώττειν οὐν ὡς ἀληθῶς ἐοίκασιν illi, qui significatus diversitatem ex scripturæ varietate sibi fingunt: quasi alio nempe per *c*, alio per *q* scribatur.

Cap. II.

Pag. 8. *Si Alciato credimus*] Verba Alciati, ab amico mihi ultro indicata, ista lib. 4. dispunctionum cap. 7. fine ipso: *Sunt tamen qui de Iustiniano aliter sentiant; nec temerè Grammaticis de Iureconsulto credendum arbitrentur: quandoquidem etiamnum videamus, & sæpissimè experiamur, quanto supercilio id hominum genus, quo jure, qua injuria & mortuos & viventes insectetur, quamque suis in*

in studiis sibi placeant Moriæ beneficio felices, alios omnes contemnant: & epistolis ante ipsis Legum codices præfixis, Accursium, Bartolum, ceterosque acerbissimis conviciis dilacerent: Imperatoris sui Laur. Vallæ exemplo provocati, cui mortuo honos hoc epitaphio habitus fuit:

Tandem Valla silet, solitus qui parcere nulli est:
Si quæris quid agat? nunc quoque mordet humum.

quod sanè carmen longè magis ipsis, quàm Vallæ convenisset, cujus doctrinæ pleraque hujusmodi condonanda sunt. at hi ea maximè reprobant, quæ non intelligunt. Id verò distichon eptaphium Vallæ à quodam imputatum profert & Raph. Volaterranus lib. 21. Comm. Urban. ubi de recentioribus eruditione & arte claris viris agit.

Hæc enim ipsius sunt verba] Non *transversis lignis*, ut noster Magius se legisse putabat, sed *obliquatis*, ait Valla.

Valla. Hæc enim ejus verba lib. 1. Elegant. c. 5. quod de diminutivis nominibus eſt. ubi pluribus de ὑποκοριστικῷ *Fidicula* poſtquam egit, ita finit: *Denique* fidis *in nominativo inauditum eſt, ergo* fides *dicendum eſt, cujus diminutivum* fidicula, *id eſt, parva cythara, vel chordula. In plurali tortorium (ut dixi) inſtrumentum ex duobus (ut reor) & obliquatis lignis compactum, vel ab extorquenda fide, ac veritate, vel à nerveis funibus, vinculiſque, quibus ad illum modum homines torquendi alligabantur.* Dixerat autem antea paullo: Fidicula *pro inſtrumento torquendi, quod an rite formetur, nunc videamus.*

Sed & cur ſua ætate] Nominis enim *Equulei* nulla in Vallæ verbis mentio, ut ex adſcriptis jam modò patet. Adeò ut quis dubitare non fruſtra poſſet, an Valla per *Fidiculas*, ſicut Magius quidem vult, Equuleum intellexerit, idque βασανιστήριον eo

E loco

loco explicare cogitaverit. Aliàs nec *Fidiculas* rectè Vallam novisse, adseverat Gallonius etiam in lib. de martyrum cruciatibus c. 3.

Gennam] Et H. Iunius Nomenclatore suo ubi Carceris & supplicii propria vocabula recenset, *Fidiculas* Gallicè reddit *Gehenne.* qui tamen Fidiculas & equuleum non unum esse putavit instrumentum, quum de unoquoque separatim tractet. Noster unum fuisse contendit omnino, in cap. ultimo. Ego, si tanti quid mihi probetur, improbeturve; distinguendum verò cum aliis potius arbitror inter ista, nec Magius ea argumenta dicere infrà videtur, quæ nobis extorqueant ipsi adhibere fidem.

Cap. III.

Pag. 10. *Raphaëlis Regii Volaterrani*] Atqui putabam diversos fuisse Raphaëles, Regium alium, alium Vola-

Volaterranum in qua opinione me confirmavit amicus, qui suggessit illum oratorem fuisse & litteratorem: hunc politicum & historicum: illum Patavii docuisse, hunc Romæ: illum an. 1496. obiisse, hunc anno 1500. etiam in vivis fuisse. Utut igitur Regius hîc se immiscuerit, Magium nostrum cum Volaterrano litigare constat.

In equuleo longior factus] Id tamen pro se adduxit Volaterranus, & nescio an adeò ipsius sententiæ (quamvis in eam aliàs non discedo) adversetur. Verba illius sunt obiter saltem, vel, ut noster Magius ait, è re nata sermonem de hoc tormento facientis lib. 31. Comm. Urban. extremo capite quò de doloris necessitate & remedio agit: *Sed præter omnes nostri potissime martyres testimonio sunt, quàm sit animus probe institutus, imperator vitæ mortalium. Ex quo vita beata & cum virtute non solùm in viola & rosa, sed in tormentis*

& Equuleo erit. Est enim Equuleus *id pœnæ genus quam hodie nostri* funem *appellant. Quod sane ex authoritate Senecæ in epistolis deprehendimus: Doloribus, inquit, distortus & in Equuleo longior factus.* Hactenus ille. Funem istum verò, quem Volaterranus *Equuleum* esse ait, alii potiùs *Fidiculas* interpretantur. Ita enim H. Junius in Nomenclatore suo: Fidiculæ *Suet. Machina multis intenta funibus, quibus ceu fidibus distendebantur facinorosi, ad exquirendam facti fidem* κολαστήριον, πιεστήριον, ἀρθρέμβολα, τροχὸς *Aristoph.* ξύλον βασανιστήριον *Sozomeno. Aleman.* **Folterseil / Zwick / Treibschnur / mit dem man foltert.** *Belg.* **Pijnbanck /** *Gall.* Gehenne. *Nebrissensis interpretatur illud tormenti genus, quod Italiæ familiare,* tratto di corda: *Hispanis* tratto de cuerda *vocatur: quo reus rejectis in tergum manibus fune suspensus in præceps demittitur.* Hactenus & ille. Locus verò Senecæ nobis

præ-

prætereundus minimè eſt, noſtro & infrà laudatus, qui tamen memoriâ in eo deceptus eſt, quòd putarit de aliquo certo homine ab illo auctore prolatum. Eſt autem hic non longè ab initio epiſtulæ 67. ubi inducit quaſi objicientem ſibi Lucilium: *Si bonum eſt, inquis, fortiter torqueri, & magno animo uri, & patienter ægrotare, ſequitur ut iſta optabilia ſint. Nihil autem video ex iſtis voto dignum. Neminem certè adhuc ſcio eo nomine votum ſolviſſe, quod flagellis cæſus eſſet, aut podagrâ diſtortus, aut Equuleo longior factus* ubi vides & *podagrâ diſtortus* eſſe apud Senecam, non *doloribus diſtortus*, ut Volaterranus laudat.

AD CAP. IV.

Pag. 13. *Equuleo deditus*] Rectè meminit verborum legis Magius. Ita enim in l. 7. *etſi excepta.* C. de malef & mathemat. Imp. Conſtan-

tius A. & Iulianus Cæſ. ad Taurum præfect. præt. reſcripſere: *Si quis magus, vel magicis carminibus adſuetus, qui maleficus vulgi conſuetudine nuncupatur, aut aruſpex, aut ariolus, aut certe augur, vel mathematicus, aut enarrandis ſomniis occultans artem aliquam divinandi, aut certe aliquid horum ſimile exercens, in comitatu meo vel Cæſaris fuerit deprehenſus, præſidio dignitatis exutus, cruciatus & tormenta non fugiat. Si verò convictus fuerit, & ad proprium facinus detegentibus repugnaverit pernegando, ſit Equuleo deditus, unguliſque ſulcantibus latera perferat pœnas proprio dignas facinore.* quamvis in libris multis *aculeo* legatur, ſicut me frater cariſſ. Caſparus admonuit.

Pag. 13. *In jure quoque Pontificio*] Ut in can. 1. 23. q. 5. ex Auguſtino ad Marcellianum comitem de Donatiſtis captis: *Noli perdere paternam diligentiam, quam in ipſa inquiſitione ſervaſti, quando tantorum ſcelerum*

lerum confeſſionem non extento equuleo, non ſulcantibus ungulis, non urentibus flammis, ſed virgarum verberibus eruiſti: qui modus coërcitionis & à magiſtris artium liberalium & ab ipſis parentibus adhibetur, & ſæpe etiam in judiciis ſolet ab Epiſcopis adhiberi. quem locum mihi etiam frater meus, quem iterum amoris & honoris cauſſa nomino, indicavit, ut & hic in nonnullis codicibus *aculeo* legi: in editione verò Lugdun. *non extendente eculeo*: ad gloſſam ordinariam quod attinet, iſtam verò de verbo *Eculeo* non habere ſyllabam, ad hunc locum. Somnia itaque iſta mera, quæ ſibi finxiſſe gloſſularium Magius ait, alibi inquirat qui volet, cuique vacat: mihi ſanè non videtur res tanti, ut ideò hic morer vigilans, vel otio meo, quo aliàs mehercle non abundo, abutar, propter aliena ſomnia.

Ad Cap. V.

Alciati & Cardani loca mihi non in promptu. Istius etiam in libris 4. de V. S. unde Magius istum errorem vellicandum se sumpsisse ait, non apparere videntur: si mihi raptim percurrenti fides haberi potest. Sed potius autumabo, oculum meum cursim pertranseuntem fugisse ista Alciati verba, quàm ut Magii nostri memoriam accusem.

Ad Cap. VI.

Pag. 17. *Calepon*] *Chalepon*, χαλεπόν.

In voce Equuleus] Rectè taxat confundentes Equuleum cum laminis, locáque Valerii & Quintiliani, è quibus errorem hunc emanasse, malè intellectis, putat, cap. ult. proferre conatur, quod adeas. Sed emendarunt hunc errorem ex parte no-

novissimi Calepini editores. *Sic enim in illo, quem ultimò Basilea exhibuit, legitur: Est & tormenti genus, quo ad exprimendum è noxiis, consciisve veritatem Romani utebantur: ita dictum (ut quibusdam placet) ab equi forma: tametsi alii ardentem laminam malunt interpretari.*

Ad Cap. VII.

Pag. 21. *Hæreseos damnatus*] Aliter narrat Martyrologium Gallicanum, quod videsis.

Ad Cap. VIII.

P. 22. *Iulium Pollucem in Onomastico*] Pollux noster cum aliis verbis inter λυμήματα recenset, & quidem compositum, non simplex: nec explicat. verba ejus sunt l. 8. c. 7. ἀπὸ δὲ θανάτου, ἐθανατώθη ἐθανάτωσαν, ἀπέκτειναν, ἀνεῖλον, ἀπέσφαξαν, ἀπῆγξαν, ἀπετυμπάνισαν, κατεκρήμνισαν κατὰ κρημνοῦ ὦσαν.

Et ſtatim in inſtrumento δημίου ſeu carnificis recenſet ipſum tympanum: καὶ τὰ ἐργαλεῖα αὐτοῦ, ξίφος, βρόχος, τύμπανον, φάρμακον, κώνειον. In MS. Palat. vetuſtiſſ. eſt τύπανον, ſicut etiam dicebant, ut vel in Etymologico magno, verbo ῥύμβω, τύμπανον, φιλοκτεανώτατος videre potes, idque magis κατ᾽ ἀναλογίαν, quum τύμπανον πλεονασμῷ τοῦ μ inde factum fuerit, quod tamen uſitatius eſſe videtur, & τύπανον poëtis propter metrum potiùs uſurpatum eſſe. Sed priore Pollucis loco interpres vulgatus Rod. Gualtherus *fidiculis extenderunt* reddit τὸ ἀπετυμπάνισαν. in quo ſi non alium, tamen Magium noſtrum facilè habebit ſubſcriptorem, qui fidiculas nil aliud quàm Equuleum eſſe contendit. Sed cur Julianus ille interpres, ſi hoc ſentiebat, non & altero loco τύμπανον *fidiculas* in ſua tranſlatione dixit, ſed retinuit Græcum nomen *tympanum*? verùm quid ille dicat, quid ne dicat,

non

non valde attendendum arbitror, in Polluce quidem: ita multoties à vero ſenſu aberravit, & lapſus eſt infinitis locis, quemadmodum & eruditiſſimus amicus noſter Wolfg. Seberus in nova illius Onomaſtici editione obſervavit. Nolim inſultare cuidam juvenilius: τὸ αὐτὸ δὲ ὅμως βοᾷ. Alibi quoque auctorem noſtrum in errorem pertraxit, quando Latinam ſaltem interpretationem illius inſpicere ſatis habuit, ut mihi conſtat ex Miſcellaneis Magii. Quamvis hic tamen ab eodem, ob tympani explicationem, non jure vapulet Gualtherus, cujus verba priuſquam ulteriùs progrediar, adſcribo. Sic enim ad Pollucis locum priorem adnotat: ἀποτυμπανίζειν *eſt tympanis ac fidiculis extendere. Tympanum enim lignum erat, quo nocentes cædebantur extenſi. Proprie autem* σκυτάλην *vocitant. Hoc autem ſupplicio olim hoſtes ſuſtulerunt, donec gladii uſus receptus eſt.* Sed ἀποτυμπανίζειν,

propriè videtur esse, fustibus necare τύμπαναον verò rotundus ille fustis vel bacillus est, quo administrabatur hæc pœna. Ei rei argumenta, ni fallor, sat firma dicunt Lexicographi Græci veteres. Magius verò erravit planè (ὡς τὴν σκάφην σκάφην λέγω) dum veteres cum novis, Scholiastem priscum cum Gualthero & Sigonio reprehendit, qui τύμπανον tamen rectè explicant, è quo ille omnino Latinorum *Equuleum* facere vult. De Aristophanis itaque Scholiaste, quem viri doctissimi non sine caussâ magni ob eruditionem faciunt: is in Plutum Comici ad Blepsidimi σχετλιασμὸν illum.

ὦ τύμπανα, καὶ κύφωνες, οὐκ ἀρήξετε;

ita commentatur: τύμπανα, ξύλα, ἐφ' οἷς ἐτυμπάνιζον. ἐχρῶντο γὰρ ταύτῃ τῇ τιμωρίᾳ, ἡ βάκλα, παρὰ τὸ τύπτειν. ἤγουν ξύλα οἷς τύπτονται ἐν τοῖς δικαστηρίοις οἱ τιμωρούμενοι. ubi vide, an fortè rectiùs legamus, ἐν οἷς ἐτυμπάνιζον. Certè sic exscripsit Suidas, loquiturque

que pari modo Hesychius, quorum verba inferiùs paullo afferam. ἐν οἷς pleonasmo præpositionis qualem & alibi notant, ut apud Lucian. ἐν βέλει πληγείς. Sic idem dialog. Protes. & Plut. καθιζόμενον ἐν τῇ ῥάβδῳ. Sic Apocal. VI. ἀποκτεῖναι τὸ τέταρτον τῆς γῆς, ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ ἐν λιμῷ, καὶ ἐν θανάτῳ. Sed in re manifesta utimur testibus non necessariis. Ille igitur Scholiorũ veterum in Aristophanem auctor. Tympanum, non Equuleum, ut Magius perversè hîc interpretatur, ait fuisse lignum, quo verberabantur sontes. Eumq; si sequutus Gualtherus, non benè culpatur; non magis quàm Sigonius de Rep. Athiens. lib. 3. c. 1. extremo ita scribens: τύμπανον, *unde* ἀποτυμπανίσαι *fluxit, ligna erant, quibus nocentes homines cædebantur, ut Pluti interpres prodit.* Benè, inquam, hic amicus Magii ex Aristophaneo commentatore vetere τύμπανα explicavit. Gualtherum tamen sua ex eodẽ Scholiaste sumpsisse non

non arbitror: ſed ex Etymologico magno, ubi αὐτολεξεὶ iſta Græcè habes, quæ mox adducam. Sed quibus nunc redarguere Scholiaſtem priſcum nititur Magius, breviter conſiderari debent, ſintne alicujus momenti. Et mihi ſanè videtur Latinus judex Græcum hominem malè damnaſſe, re ſcilicet non probè examinata. Quærit enim primò, quid ligno aut fuſti cum equo parvo & verſatili tympano ſit? Nihil prorſus. Nec Ariſtophanis interpres de Equuleo hîc vel cogitavit, nec verſatile tympanum enarrare voluit, opuſve habuit, ſed tortorum tympana vel carnificum, quibus ſontibus certatim inſonabant plagas atque verbera. Niſi fortè, ait, ideo dictum tympanum putavit interpres, quòd in tympani morem tunderentur hoc ligno ſontes. At nihil opus his ambagibus hîc quidem. Ideo dictum tympanum credidit interpres, quòd eo ferirentur damnati.

damnati. *περὶ τὸ τύπτειν*, ait ipſe ſcilicet. Non reſpexit, inquam, ad tympanum quod pulſatur. Supervacua ergo eſt & conjectura illa de textu lacunoſo & depravato, quaſi ita loquutus fuiſſet Scholiorum ſcriptor: *τύμπανα, ξύλα, ἐν οἷς ἐτυμπανίζοντο.* Non ille ignoravit nec tympanum verſatile ſive pulſatile, nec tympana quibus cædebant nocentes; ſed de his, quæ ad fuſtitudinas, cum comico ludens inquam, inſulas ſpectant, non de illis ſermonem facere voluit, & *σημειῶσαι τι*, quod Ariſtophanis locus deſiderabat. Liberiùs fortè hæc in Magium ne cui videantur, vereor. Sed vir optimus ſuo quemque uti arbitrio præclarè hic jubet ipſe, ingenuéque vult, ut par eſt, judicia libera eſſe. Et de eo certè aliàs ita cenſeo, virum fuiſſe doctrina erudita & lectione varia eximiè inſtructum, memoriâ præterea valuiſſe expromptâ, qualíſque paucis obtigit. Ultima verò ratio, qua

qua ait, ſi à tympano ſumpta ſimilitudine fuſtem illum ſic dictum cenſuerit Scholiaſtes, non fuſti id nominis congruere, ſed ſontibus, quid ſibi vult? Quid enim non congruat? tametſi namque ſontes dicantur τυμπανίζεσθαι, id cum reſpectu ad fuſtem illum certè dicitur, quo pœna eis infligitur. Sed ille ad ſontes reſpiciendum putavit, quaſi hi in morem tympani tunderentur, itaque nomen fuſti non convenire. Atque ita eſt. Magius noſter omnino exiſtimavit τύμπανον eſſe Equuleum, & hunc à Scholiaſte deſcribi, & deſcriptionem tamen illam haud congruere Equuleo facilè vidit: inde ergo affirmavit erraſſe & Scholiaſtem, & quotquot (in quibus video & Rhodiginum lib. 10. antiq. lect. cap. 5. eſſe) eum ſequantur. Jam itaque loca quædam ex veteribus lexicographis ſunt proferenda de iſto τυμπάνῳ, unde id fuſtem vel bacillum rotundum fuiſſe, quemadmodum

dum dixi, ampliùs pateat: ἀποτυμπανίζεσθαι verò, ſicut & ſimplex τυμπανίζεσθαι, illo ſupplicio affici. Heſychius gloſſatorum eximius: τυμπανίζεται, πλήσσεται, ἐκδέρεται, ἰσχυρῶς τύπτεται. &: τύμπανον ᾧ αἱ Βάκχαι κρούουσιν. ἦν εἶδος τιμωρίας. apud quem & in paullo præcedentibus, τύμπανα, τὰ δερμάτινα πρακτήρια κόσκινα, &c. obiter ſcribendum admoneo κρακτήρια, id eſſet *ſonantia*, vel *ſonora*. Iterum Heſychius: τύμπανον, (niſi τύπανον hic legendum, quum præcedant τυπάζειν, τύπαις) ξύλον ἐν ᾧ τυμπανίζουσιν. Suidas: τύμπανα, βάκλα. παρὰ τὸ τύπτειν, ξύλα ἐν οἷς ἐτυμπάνιζον. ἐχρῶντο γὰρ ταύτῃ τῇ τιμωρίᾳ. quæ verbatim ex Ariſtophanis Scholiaſte, ut & alia, quod viros doctos dudum obſervaſſe credo, multa exſcripſiſſe videtur. Idem Suidas: τυμπανίζεται, ξύλῳ πλήσσεται, ἐκδέρεται, καὶ κρέμαται. Etymologic. magnum: τύμπανόν ἐστι τὸ τοῦ δημίου ξύλον, ᾧ τοὺς παραδιδομένους διαχειρίζεται. καὶ τυμπανίζεται, ξύλῳ πλήσσεται, ἐκ-

ἐκδέρεται, καὶ κρέμαται. Et alibi idem: ἀποτυμπανίσαι, οὐχ ἁπλῶς τὸ ἀποκτεῖναι, ἀλλὰ τυμπάνῳ, ὅ ἐστι ξύλον ὅπερ σκυτάλην καλοῦσι. τὸ γὰρ παλαιὸν, ξύλοις ἀνῄρουν τοὺς πολεμίους, ὕστερον δὲ τῷ ξίφει. Non tamen nego, & de machina qua distendebantur vel suspendebantur sontes, τύμπανον & verba ab eo derivata usurpata inveniri: ubi potest respectum esse ad illa distenta tympana: & innuunt ἐκδέρεται, κρέμαται, in Lexicographorum modò allatis observationibus: supérque ea re quædam in thesauro H. Stephani habes: quo pacto & ferè locum in ea ad Hebræos exponunt, quem cap. seq. Magius adfert. Sic fortè & apud Lucianum Tyranno: τοὺς ἐκ δικαστηρίων δήπου παράγαγε, λέγω δὴ τοὺς ἐκ τυμπάνου, καὶ τοὺς ἀνεσκολοπισμένους. Adeò ut in hoc quidem Magium nostrum Equuleum posse Græca voce τυμπάνου exprimi, temerè non reprehenderim. H. Junius ἀρθρέμβολον reddere voluit, cujus verba

verba è Nomenclatore eruditiss. quum ad hanc materiam spectent, & ipsa inserere lubet: Equuleus, *aut, ut alii*, eculeus *Cicer. stipes acutus, cui reus impositus excruciatur, distenditur, & eviseratur quodammodo, & artuum compages dissolvitur.* ἀρθρέμϐολον, *de quo Iosephus ita:* ἀρθρεμϐόλοις ὀργάνοις ἐξήρθρουν, καὶ ἐξ ἀρμῶν ἀναμοχλεύσαντες ἐξεμέλιζον. *vocatur & στρεϐλωτήριον ab eodem: alii interpretantur tormenti genus, quo religatis superne manibus, appensum de pedibus pondus hominem distendit, quale τύμπανον fere Græcis.* Turnebus lib. 15. advers. cap. 16. ξύλον βασανιστήριον putat adpellari à Sozomeno lib. 5. cap. 12. illis verbis: ὃ δημοσίᾳ προσαγαγὼν πρὸς τὸ βασανιστήριον ξύλον, αἰωρεῖσθαι προσέταττεν. quæ & opinio Sigonii l. 3. de Iud. c. 17. Sed, ut ad priora revertar, alter usus tamen, ubi ξύλον illud seu fustis significatur, veteribus scriptoribus Atticis notior fuisse videtur, & nescio an aliter usurpare.

usurpare, quàm de nece, quæ per ejusmodi fustium inflictus inferebatur, sive clavis ligneis voluerint. Sic certè Demosthenes capiendus videtur in ea de Chersoneso: *ὡς οὖν ὑπὲρ τῶν ἐσχάτων ὄντος τοῦ ἀγῶνος, οὕτω προσήκει γινώσκειν, καὶ τοὺς πεπρεσβευκότας αὐτοὺς ἐκείνῳ, μισεῖν τε καὶ ἀποτυμπανίσαι.* quod Wolfius vertit, *in cruciatum abripiendi sunt.* Ubi Ulpianus scholiastes (sicut in auctario ex Lutetiano codice producunt) *τυμπανίζεται, ξύλῳ πλήττεται, ἐκδέρεται, κρεμᾶται. ἀποτυμπανίσαι δὲ, ἀντὶ τοῦ ἀνιλεῶς φονεῦσαι ῥοπάλοις.* quæ priora apud Suidam iisdem verbis exstant. posteriora quoque ita ferè Suidas, quamvis ea videtur mendum insidere: *ἀποτυμπάνισον, ἀκλεῶς ἢ φόνευσον.* putoq; emendandum, ut in Demosthenicis Scholiis legitur, *ἀνιλεῶς.* sive *ἀνηλεῶς* malis, ut in quodam Scholiolo istius verbi Theodoreti Therapeutice adscriptum habuit. Ea vero quæ ex Chersonesitana protuli, totidem ver-

verbis & in 4. Philippica oratoris ejuſdem leguntur: Sic & in tertia Philippica: ὁρῶν δ᾽ ταῦθ᾽ ὁ δῆμος ὁ τῶν Ὠρειτῶν· ἀντὶ τοῦ τῷ μὲν βοηθεῖν, τοὺς δὲ ἀποτυμπανίσαι, τοῖς μὲν οὐκ ὠργίζετο, τὸν δ᾽ ἐπιτήδειον εἶναι ταῦτα παθεῖν ἔφη, καὶ ἐπέχαιρε. quamvis ibi pariter Wolfius, *in cruciatum egit.* Sic & in ea περὶ παραπρεσβείας. εἰ μὲν οὖν ἤκουσεν, οἶμαι, τοὺς τότε ταῦτα πρὸς αὐτὸν εἰπόντας, παραχρῆμα, ὡς δεῦρ᾽ ἐπανῆλθον ἀποτετυμπανισμένους, &c. ubi tamen idem interpres, *in crucem actos.* De cujus, viri certè doctiſſimi, interpretatione hic non inquiro. Deeſt & ocium ad eam rem, & ingenium, credo, multo magis. Eruditioribus iſta diſputanda relinquo. Me tamen ejuſmodi loci facilè permoverunt, ut potiùs cum Ariſtophaneo Scholiaſte & Sigonio ſentire & explicare apud antiquos τύμπανα malim, de fuſtium pœna, quàm cum Magio de equuleo, vel cum Wolfio de cruce: etſi *cruciatum* qũum plerumque reddat, ut generaliùs loquutus, ita fortè commodiùs

excuſari

excuſari queat. Sic enim & apud Plutarchum in Dionis vita, ubi Dionis cum armatis acceſſum ad Syracuſas narrat: οἱ δὲ πολλοὶ τοῖς τυράννου φίλοις ἐπετίθεντο, καὶ συνήρπαζον τοὺς καλουμένους προσαγωγίδας, ἀνθρώπους ἀνοσίους, καὶ θεοῖς ἐχθρούς· οἳ περιενόστουν ἐν τῇ πόλει καταμεμιγμένοι τοῖς Συρακουσίοις, πολυπραγμονοῦντες καὶ διαγγέλλοντες τῷ τυράννῳ τάς τε διανοίας καὶ τὰς φωνὰς ἑκάστων. οὗτοι μὲν οὖν πρῶτοι δίκην ἐδίδοσαν, ὑπὸ τῶν προστυγχανόντων τυμπανιζόμενοι· vertunt, *ab obviis malè mulctati*. Sed Doctiſſimus Xylander, *verberibus cæſi*: ſequutus, ut in Notis indicat, quoque interpretem Ariſtophanis in Pluto: indicátque Guarinum vertiſſe, *Virgis enim cæſos excoriarunt*: ſequutum (ut opinatur) Suidam, cui τυμπανίζεσθαι ſcilicet non modò ξύλῳ πλήσσεσθαι, ſed ἐκδέρεσθαι etiam, & κρεμᾶσθαι ſit. quod ſi libeat ſequi, ait Xylander, *in crucem actos* vertendum eſſe. Idem Plutarchus Galba:

ba: τῷ δ' δήμῳ χαριζόμενος, οὐκ ἐκώλυε τοὺς παραπίπτοντας τὸν Νέρωνος ἀποτυμπανίζειν. ubi *obtruncandi* verbo reddunt. Ariſtoteles (cujus loci, ut & præcedentis Plutarchi index nobis Xylander Notis ad Dionem ejus) lib. II. Rhetoric. c. 6. Ἀντιφῶν ὁ ποιητὴς μέλλων ἀποτυμπανίζεσθαι ὑπὸ Διονυσίου, εἶπεν, ἰδὼν τοὺς συναποθνήσκειν μέλλοντας ἐγκαλυπτομένους ὡς ᾔεσαν διὰ τῶν πυλῶν, τί ἐγκαλύπτεσθε ἔφη. ἦ μὴ αὔριόν τις ὑμᾶς ἴδῃ τούτων; P. Victorius interpretatur, *quum ad ſupplicium duceretur*, in Comm. ſuis ad illum locum. Plura jam non conquiro. Ceterùm in tanta interpretum varietate, quæ in his verbis Latinè reddendis adparet, certi quid præſcribere cuiquam ſi me poſſe exiſtimem, valde ſim temerarius & audax. Raptim hæc tamen in Notas conjeci, καὶ μάλα μαλακῶς ἔχων. Lector candidus boni conſulet, & ſicubi aberraverim, quod ut humanum, minimè à me alienum puto, utinam non

non familiare esset mihi nimis, ignoscet, melioraque & rectiora si qua novit, nobiscum impertiet, id quod & rogatum eum volo amicè.

Ad Cap. IX.

Pag. 24. ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν] Sic securè operas edere jussi, ut & cap. seq. erat enim in descripto exemplo ἐτυμπανίζεσθε, utrobique. Locus est in ea ad Hebræos cap. XI. vers. 35. ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν, οὐ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν, ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως τύχωσιν. quod Magius noster *extenti*, vel *distenti*, ut cap. seq. interpretatur. Et *distenti* sanè cum veteri hic viri docti maluerunt, idque & H. Stephanus in sua novi testamenti editione Græca minori, qua obscuriorum vocum & quorundam loquendi generum accuratas interpretationes margini adscripsit, ad oram posuit. Alii tamen & *fustuario multati sunt*, *fustibus*

bus cæsi sunt ut H. Stephanus in suo thesauro adnotavit. Castalio, *cruciati*, si rectè legi. Lubet hîc adscribere saltem duorum eximiorum commentatorum verba. Erasmus Roterodamus annotationibus in illum locum epist. ad Hebr. ita scribit: *Distenti sunt* (ἐτυμπανίσθησαν, *quod à corio sumptum est, in tympano distento. Quamquam Graecanica scholia interpretantur de his qui fustibus contusi perierunt. Cæditur enim crebris ictibus tympanum*. Ioachimus Camerarius verò avus meus maternus, cujus memoriam sanctè colo, ad illum locum hæc adnotat: ἐτυμπανίσθησαν) *Supplicio affecti sunt, ultimo per cruciatus. ut de uno omnia intelligantur. nam* τυμπανίζεσθαι *pulsationis & jactationis erat supplicium. neque oblatam liberationem admiserunt, id est, in confessionis constantia neglexerunt salutem, & pertulerunt acerbissimos cruciatus. hic mihi sensus simplicissimus videtur.* Et mirum ni illud

ſcholion, quod in Heſychio reperio, *ἐτυμπανίσθησαν*, *ἐκρεμάσθησαν*, *ἐσφαιρίσθησαν*, ad locum illum epiſtolæ ſacræ pertineat.

Ioann. Chryſoſt.] Chryſoſtomi verba in eum locum ab amicis accepi hæc: *ἐν ταῦθά μοι δοκεῖ καὶ τὸν Ἰωάννην αἰνίττεσθαι, καὶ τὸν Ἰακώβ. ἀποτυμπανισμὸς γὰρ λέγεται ἀποκεφαλισμός.* Theophylacti verba mihi non in promptu, quum is auctor ad manus non ſit. Sed quid iſta Chryſoſtomi cum iis quæ Magius ex illo hîc dicere voluit, ſimile habent? quid enim cruci cum *ἀποκεφαλισμῷ*; Ille ergo longè aliam expoſitionem apud ſanctum virum legiſſe videtur. Nil enim certè de decollatione ait: ſed de crucis tormento, in quo illi diſtenderentur, locum epiſtolæ à ſancto patre expoſitum refert, nec probat. An itaque hic memoriâ lapſus? Quod ipſi certè vitio vertendum non eſſet, adeò omnibus memoriæ ſubſidiis deſtituto. Nihil tamen

men adfirmo : permitto id decidere aliis. Hoc fortè *ἐν παρόδῳ* considerandum fuerit, quod de ἀποτυμπανισμῷ ait vir sanctus, esse capitis abcisionem : id quod alibi raró legas. Nec scio etiam interpretem, qui D. Chrysostomi explicationem in eo loco sequutus fuerit. Geminum tamen hujus legitur in Favorini lexico : ἀποτυμπανισθῆναι, ταὐτόν ἐστι τῷ τὴν κεφαλὴν ἀποκοπῆναι. Sed χρῆσιν nullam dat, cur ei credere statim debeamus : virique doctissimi in thesauro suo adfirmant, se nescire ex quo auctore ista Varinus protulerit. Verùm Chrysostomi eruditio atque dicendi vis dubitare nos non sinit ampliùs, quin & talis ejus verbi usus fuerit, quem etiam alibi occurrere observo. Ita enim in Athenæo suo eruditorum phœnix, Is. Casaubonus, *ὁ πάνυ*, exponit, locumque commodè oblatum in amici mihi viri (quod glorior certè, addideroque ideo præfiscini) istis *doctis*

Iuppiter & laboriosis Animadversionibus adscribo, si ullum alium, hic lubens, si modò centonibus nostris purpuram intexere fas est. Verba Athenæi lib. 4. Dipnosoph. sunt: Εὐφορίων δ' ὁ Χαλκιδεὺς ἐν ἱστορικοῖς ὑπομνήμασιν οὕτω γράφει, παρὰ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις προτίθεσθαι πέντε μνᾶς τοῖς ὑπομένειν βουλομένοις τὴν κεφαλὴν ἀποκοπῆναι πελέκει, ὥστε τοὺς κληρονόμους κομίσασθαι τὸ ἆθλον. καὶ πολλάκις ἀπογραφομένους πλείους δικαιολογεῖσθαι καθ' ὃ δικαιότατός ἐστιν ἕκαστος αὐτὸς ἀποτυμπανισθῆναι. ubi Dalechampius, *unoquoque disceptante æquissimum esse, sic se cruciari & ad supplicium trahi.* Sed audiamus Casaubonum nostrum potius, lib. 4. animadversionum cap 14. ita scribentem: *καθ' ὃ δικαιότατός ἐστιν ἕκαστος αὐτὸς ἀποτυμπανισθῆναι. quibus contendunt unusquisque quod justissimum sit, sibi potissimum caput amputari.* & addit: *Torquent se hoc loco interpretes in exprimenda voce ἀποτυμπανισθῆναι· quæ hîc quidem perspicuè*

ſpicuè ponitur pro eo quod paullo ante dixit, τὴν κεφαλὴν ἀποκοπῆναι. *Euſtathius doctè, poſtquam iſta ex Athenæo verba Euphorionis deſcripſit*, καὶ ὅρα, *inquit*, τὸ ἀποτυμπανισθῆναι, ταυτὸν ὂν τῷ τὴν κεφαλὴν ἀποκοπῆναι. Hactenus eximius ille. Vide verò ſis, an & apud Theodoretum in Ἑλληνικῶν παθημάτων θεραπευτικῇ, ubi hoc verbum aliquoties occurrit, ita exponi debeat; quamvis interpres Zenobius Acciajolus voluit *tympanis diſtendere*, vel *extendere* ſivè *fidiculis* ſemper vertere. Loci ſunt. Sermon. 3. καὶ μέντοι καὶ τοὺς ἀνδροφόνους ἀνασκολοπίζοντες καὶ ἀποτυμπανίζοντες. de Græcis loquitur. Serm. 8. qui eſt de Martyribus, ubi de alacritate eorum in perferenda morte: παρατεῖναι δὲ τὰ νῶτα τοῖς ἐθέλουσι μαστιγοῦν, καὶ λαμπάσι καὶ ὄνυξι τὰς πλευρὰς, καὶ τοὺς αὐχένας ὑποθεῖναι τοῖς ξίφεσι, καὶ ἀποτυμπανισθῆναι προθύμως καὶ ἀνασκινδαλευθῆναι. Et hîc verbo ἀποτυμπανισθῆναι additum ad oram Scho-
 lion

lion (cujus suprà memini) in cod. vet. Augustano adnotavit Sylburgius hoc, ἀνηλεῶς φονευθῆναι. Idem Serm. 9. καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀπετυμπάνισαν, τοὺς δὲ ἀνεσκολόπισαν, τοὺς δὲ θηρίοις παρέδοσαν. Sed ad finem tandem pergendum est, ne operis sim in morâ.

In quo ille distenderetur] Scribendum puto, *in quo illi distenderentur*.

AD CAP. XI.

Pag. 29. *Apud Ciceronem*] Non invenio apud Ciceronem de equulei inventione peculiare quidquam, nec puto alius. Certè videntur viri docti, qui hanc materiam tractandam susceperunt; non fuisse omissuri si quid tale apud Ciceronem legissent. Fortè ut Græci tympana sua excogitarunt, quibus nocentes puniebant, ita Romanos equulei tormenti autores apud se extitisse vero non sit absimile, ut cuique populo sui quidam pu-

punieNdi modi ſunt. Conjectator ſum, ut vides: nec à me certi quid exſpectes, ubi tacent alii, ubique ipſe tecum ad doctiores ire paratus ſum.

AD CAP. XII.

Pag. 32. *Loco prænotato*] cap. 3. ubi Senecæ verba ex epiſt. 76. adſcripſi.

Re manifeſtum] Locus mutilus. Credo fortè ſcripſiſſe: *Quare manifeſtum, &c.*

Divaricatis cruribus] Verba prudentii in hymno 5. periſteph. quem dicavit D. Vincentio Martyri Cæſarauguſtano, ſunt:

In hoc barathrum (carcerem ſubterraneum) *conjicit.*
Truculentus hoſtis Martyrem,
Lignoque plantas inſerit
Divaricatis cruribus,

& paulo pòſt:

Nam carceralis cæcitas

Splendore lucis fulgurat,
Dupléxque morſus ſtipitis
Ruptis cavernis diſſilit.

Fidiculas appellat] Periſteph. hymn. 10. qui D. Romano Martyri Antiocheno inſcriptus. Hunc enim locum puto Magium dicere, ubi Romanus:

Nec diſtat, ignis an fidiculæ ſæviant,
An corpus ægrum languor aſper torqueat:
Cùm ſæpe morbos major armet ſævitia
Non ungularum tanta vis latus fodit,
Mucrone quanto dira pulſat pleureſis.

inferiuſque jubet ſceleratus Aſclepiades carnificem, ut

Sulcoſque acutos & fidiculas tranſferat.

ubi tamen pro ungulis uſurpaſſe poëtam *fidiculas* conatur oſtendere Gallonius.

Val. Max. de .....] Locus Valerii de Zenone l. 3. c. 3. ita habet: *Rupit verbera, fidiculas laxavit, ſolvit equuleum, laminas extinxit*, &c. quæ non

non exſcribo: quum in Gallonii diſputatione ſuperiùs ea exſtent: ubi & Quintiliani, vel quiſquis potiùs ille declamator eſt, locus, quem tamen non ſolùm in mente habuit Magius. Libet itaque adſcribere & illum & alios quoſdam. Ille eſt in declam. ult. *An tu quæſtionem illam fuiſſe credis, qualis vernilibus corporibus adhibetur? ideo enim equuleos movebam artifex ſenex, tenebam fidiculas ratione ſævitiæ, ut leviter ſedibus ſuis remota compago per ſingulos artus membra laxaret. Conſumptus eſt ſpiritus ſilentio ſui, & verbera ignesque animum pariter vocémque cluſerunt*, &c. adèo ut neſciam quid illa *in corio filii* apud Magium ſibi velint. Hoc igitur quod ſcimus, Magium dicere ibi & crebram mentionem eſſe laminarum & flagellorum. Ita enim eadem declam. non longè à fine: *Conſiſte agedum mulier loco meo, & in habitum paterni furoris accincta admove equuleos, flagella, laminas,*

nas, prædico, testor, aliter non possum loqui, aliter mihi non potest credi. Et præcedenti declamatione de eodem, pro muliere contra maritum: *At tu, proh. nefas, verberibus, ignibus, & tota crudelitatis arte scrutaris rem, de qua non deberes interrogare servos, de qua vernilium quoque corporum patientiam petulanter excuteres. Laminas accendis, equuleos moves,* &c. Iterum: *Pater in tormentis filii non aversos tenuit oculos, ipse vestes scidit, velamenta laceravit, manibus flagella concussit, renovavit ignes,* &c. Et: *Filium consumpsisti per flagella, per laminas.* Sic & declam. 7. ubi pauper quidam se offert torquendum: *Vultis cùm hoc viderim tantum testimonium dicam? Mirum hercle, si scindo vestes, nudo corpus, ignes, flagella deposco.* quæ ubi mox iterum junxit: *Non refert,* ait, *cujus ad equuleum nominis persuasionem, quas silentii afferas caussas.* & plura in ea declamatione, unde saltem extre-

mis

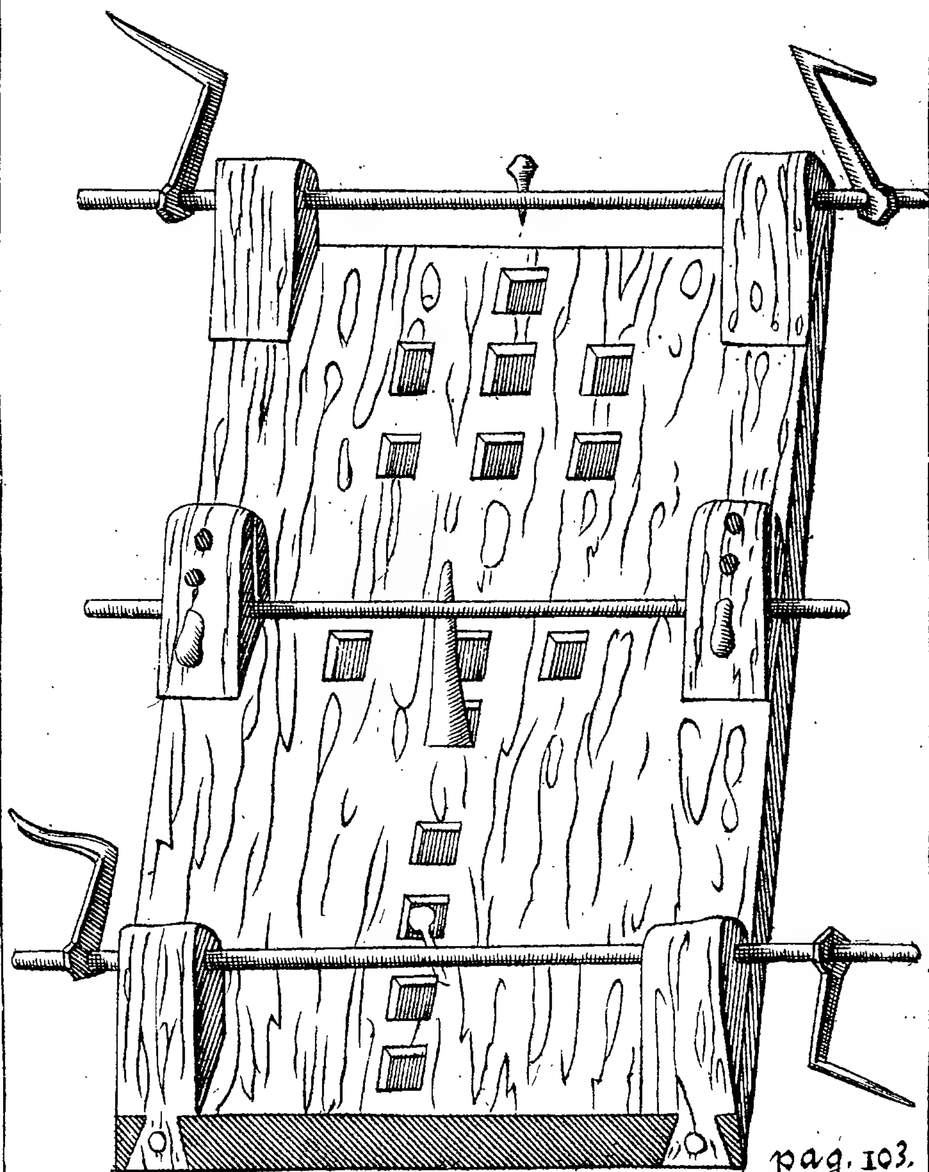
SCAMNVM HIPPOCRATIS

EX

Officina Ioannis Andreæ à Cruce

Veneti

Vide chirurgiam ipsius universalem.

pag. 103.

mis excerptis, ociùs hinc abeo: *Cum flammis urentur nuda vitalia, nox illa occurrat, cùm membra fidiculæ flagella laxaverint, &c. Si me fortè fidiculæ flagella mutaverint, ego tamen vidi. Si vocem in equuleis, ignibusque perdidero, ego tamen vidi.* quæ non minùs pro Magii nostri sententia faciunt, præsertim quum & velit fidiculas cum equuleo easdem esse: quæ tamen docti viri, ut dixi, malunt distinguere. Legere potes & Senecæ lib. 2. controv. 5. ubi torta à tyranno mulier pro marito introducitur, paritérque cum equuleo ignes, verbera, flagella. & lib. 9. controv. ult. *Instabam super caput, non accusator, sed tortor: ipse ignes subjiciebam; ipse ad intendendum equuleum manus admovebam* lib. 10. controv. 5. *Statuitur ex altera parte Parrhasius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus, flagellis, equuleis.* Et passim.

In Caligula Imp.] Fallitur memoria

riâ optimus Magius in priore loco, qui non in Caligula, ſed Tiberio Suetonii legitur cap. 62. *Excogitaverat autem inter genera cruciatus, etiam ut larga meri potione per fallaciam oneratos, repentè veretris deligatis, fidicularum ſimul urinæque tormento diſtenderet.* In Gallonianis ad hunc locum reſpondere conantur, ſcilicet aliud tormenti genus eſſe apud Suetonium, remotiſſimum ab eo quod in martyrum geſtis & aliorum auctorum locis legatur. An verè, lector eruditus judicabit. Certè ungulas non deſignari, hoc clarum. Et cur Suetonius in alia χρήσει illud nomen ſumat, quàm Valerius Maximus, quàm Quintilianus, cujus tamen minimè illas declamationes eſſe viri docti autumant? Iſidori verò auctoritas ſola an nos debeat adigere ut fidiculas fuiſſe ungulas ferreas credamus, neſcio. Quódque me in opinione confirmat magis, eruditiſſ. Jureto idem videri inveni in iis

quæ

quæ Adpendicis loco adjecta sunt. Nec ad cetera fortè difficilis sit responsio: quæ hic excutere tamen non vacat. Ceterùm non ideo & equuleum tamen confundi prorsus cum fidiculis, ut Magius vult, necesse est. Suetonii loca hercle non cogunt, potiùs contrariæ sententiæ faveant. Eorum verò, ne morer, alter est in Caligula cap. 23. *Quin & subinde jactabat, exquisiturum se vel fidiculis de Cæsonia sua, cur eam tantopere diligeret.* Addam & illud Martialis ad Rufum v. Epigram. 53.

Exprimere, Rufe, fidiculæ licet cogant,
Ave Latinum, χαῖρε non potes Græcum.

Pag. 37. ff... *&* C....] Loci quos memoria Magio nostro in illa fortuna non suppeditavit, nec mihi in promptu, in Jurisconsultorum libris parum versato. Nec dubito tamen unum esse, quem & Gallonius laudat, in C. de Quæst. lib. 16. *de-*

curiones

curiones. ubi Imppp. Valent. Valens, & Grat. ita ad Antonium præf. præt. Galbanorum: *Decuriones sive ob alienum sive ob suum debitum, exortes omnino earum volumus esse pœnarum, quas fidiculæ & tormenta constituunt. Quod quidem capitale judici erit, si in contumeliam ordinis, exitiumque tentetur. Majestatis tantummodo reos, & (quæ nefanda dicto sunt) conscios, aut molientes ex ordine municipali, maneat tam cruenta conditio.* Cui ex Codice & alterum addo l. 4. *nullus*. T. ad L. Juliam majestatis, ubi Imppp. Valent. Valens & Gratian. Olybrio P. V. *Nullus omnino, cui inconsultis ac nescientibus nobis fidicularum tormenta inferuntur, militiæ vel generis aut dignitatis defensione uti prohibeatur, &c.*

Apud Hippocratem in lib. ... *& apud*] Hic verò ad medicos eundum. Et ostendit mihi vir clariss. & doctiss. H. Schilerus, Illustr. Comitis Hanoviæ medicus eximius hujus

scamni

ſcamni effigiem in Chirurgia Univerſali Io. Andr. à Cruce Veneti, librumque perhumaniter conceſſit. ut inde ſculpendam dare & mox ad calcem adpendicis ſi quis deſiderabit exhibere potuerimus.

Neſcio tamen an ad Magii noſtri mentem: qui videtur alio modo, ni fallor, delineaſſe, vel delineaturus fuiſſe, ſi vixiſſet, & ultimam manum libello ſuo imponere potuiſſet. Interim quod potuimus amici quidem viri beneficio, dedimus. Talium rerum periti cum Hippocratis verbis comparabunt, ſi ita videbitur. Adducit verò Hippocratis locos ille ab Italia auctor Chirurgiæ ad oram ſui libri, nempe *libro* 4. *de articulis & libro* 2. *de fracturis.* quorum unum vel ambos & Magius hic fortè indicare volebat, ſi memoria ſuggeſſiſſet. Sed quis ille alter, quem laudavit Magius, proque cujus nomine διὰ τοῦ αὐτογράφου τὸ δυσανάγνωστον ſcilicet aſteriſcus notatus

tus est? Et suspicer Oribasium fuisse, quem quoque ex Ruso de hac machina auctorem dant in lib. de machinamentis. Ceterùm *scamni* vocem, ut & suprà ad caput 1. attigi, si quis cum Magio ab Hippocrate esse putabit, valde sua opinione falletur, quid graviùs dicam. ξύλον apud Hippocratem de hac machina est sæpius. *Scamni* verò vox de eadem apud Latinum (ut ajunt) Hippocratem, Corn. Celsum, habetur lib. 8. cap. 20. cujus auctoritate credo se & recentiores medici, qui non aliter appellarunt, facilè tueri possunt. Sed age loca ipsa Hippocratis inquiramus. Περὶ ἀγμῶν. itaque ille omnis medicinæ parens, ut à Celso vocatur, ubi de ossibus tibiæ agit, si exciderint, quo modo ἐκ κατατάσιος fiat ἐμβολὴ describit. Locus est prolixior, nec vacat omnia adscribere: indicasse sufficiet. Adhibet ibi & ὀνίσκους, ἐφ' ὧν κατάτασιν quoque fieri posse docet. Sic & περὶ ἄρθρων, ubi περὶ ῥαχίδος

χίδ@ differit ejusque luxatione, & quo pacto reponi debeat: περὶ δὲ τὴν, ait, κατασκευὴν τοῦ διαναγκασμοῦ τοιήνδε κατασκευάσαι. ἔξεστι μὲν ξύλον ἰσχυρὸν καὶ πλατὺ, ἐντομὴν παραμήκεα ἔχον κατορύξαι, &c. Unde doctiss. commentator Foesius διαναγκασμὸν ad eum locum observat vocare Hippocratem organon illud, quo vi adhibita restitutio cogatur: mihi tamen, si non valde fallor, de ipso modo istius violentæ restitutionis, & quæ per vim fit repositionis, potiùs illud vocabulum accipiendum videtur. Sed ego fortè ultra crepidam audacem sutorem imitor. Ait idem Foesius ibidem βάθρον ἢ ξύλον à Paulo Ægineta vocari illud instrumentum: ejusque etiam meminisse Oribasium lib. de Machinamentis cap. 35. Idem Hippocrates eodem περὶ ἄρθρων libro, ubi de femore prolapso restituendo agit, quem locum inserere placet, & post eum Celsi verba, ut tandem finis sit; εἴρηται δὲ καὶ πρόσθεν (in

(in iis) περὶ ἀγμῶν) ὅτι ἐπάξιον ὅστις ἐν πόλει πολυανθρώπῳ ἰητρεύει, ξύλον κεκτῆσθαι τετράγωνον ὡς ἑξάπηχυ, ἢ ὀλίγῳ μεῖζον· εὖρος δὲ, ὡς δίπηχυ. πάχος δὲ, ἀρκεῖ σπιθαμιαῖον. ἔπειτα κατὰ μῆκος μὲν, ἔνθεν καὶ ἔνθεν τομὴν ἔχειν χρὴ, ὡς μὴ ὑψηλοτέρη τοῦ καιροῦ ἡ μηχάνησις εἴη. ἔπειτα φλιὰς βραχέας, ἰσχυρὰς, ἐνηρμοσμένας, ὀνίσκους ἔχειν ἑκατέρωθεν, ἔπειτα ἀρκεῖ μὲν ἐν τῷ ἡμίσει τοῦ ξύλου, οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ διὰ παντὸς ἐντετμῆσθαι ὡς καπέτους μικρὰς πέντε ἢ ἕξ, διαλειπούσας ἀπ' ἀλλήλων τέσσαρας δακτύλους. αὐτὰς δὲ ἀρκεῖ εὖρος τριδακτύλους εἶναι, καὶ βάθος οὕτως. ἔχειν δὲ κατὰ μέσον τὸ ξύλον καὶ καταγλυφὴν χρὴ βαθυτέρην ἐπὶ τετράγωνον ὡς τριῶν δακτύλων. καὶ ἐς μὲν τὴν καταγλυφὴν ταύτην, ὅταν δοκέῃ προσδεῖν ξύλον ἐμπηγνύναι ἐναρμόζον τῇ καταγλυφῇ. τὸ δὲ ἄνω στρογγύλον. ἐμπηγνύναι δὲ ἐπήν ποτε δοκέῃ ξυμφέρειν, μεσηγὺ τοῦ περινέου καὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ μηροῦ. τοῦτο τὸ ξύλον ἑστεὸς κωλύει τὴν ἐπίδοσιν ἐπιδιδόναι τὸ σῶμα, τοῖσι πρὸς ποδῶν ἕλκουσιν. ἐνίοτε γὰρ ἀρκέει αὐτὸ τὸ ξύλον

τοῦτο

τούτου, ἀντὶ τοῦ ἄνωθεν ἀντικατατάσιος. ἐνίοτε δὲ κατατεινομένου τοῦ σκέλεος ἔνθεν καὶ ἔνθεν, αὐτὸ τὸ ξύλον τοῦτο χαλαρὸν ἐγκείμενον ἢ τῇ, ἢ τῇ, ἐκμοχλεύειν ἐπιτήδειον ἂν εἴη τὴν κεφαλὴν τοῦ μηροῦ ἐς τὸ ἔξω μέρος, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αἱ κάπετοι ἐντέτμηνται, ὡς καθ' ὁκοίην ἂν αὐτέων ἁρμόσῃ ἐμβαλλόμενος ξύλινος μοχλὸς μοχλεύοι, ἢ παρὰ τὰς κεφαλὰς τῶν ἄρθρων, ἢ κατὰ τὰς κεφαλὰς τελέως ἐρειδόμενος ἅμα τῇ κατατάσει, ἤν τε ἐς τὸ ἔξω μέρος συμφέρει, ἐκμοχλεύεσθαι, ἤν τε εἰς τὸ εἴσω. καὶ ἤν τε στρογγύλον τὸν μοχλὸν ξυμφέρει εἶναι, ἤν τε πλάτος ἔχοντα. ἄλλος γὰρ ἄλλῳ τῶν ἄρθρων ἁρμόζει, &c. Foesii in Comm. inter alia hæc habentur: *Hoc organum, quod Hippocrates* ξύλον *vocat, describitur optimè Rufo apud Oribasium libro de Machinamentis, cap.* 29. Scamnum *vocat Celsus, ut & recentiores* βάθρον. *Paulus* μέγα ξύλον *(ut & hîc Hippocrates,* qui mox ait: εἰ γὰρ τὸ ξύλον τοῦτο τὸ μέγα, &c.) ἢ βάθρον, *ut & Galenus in Comment. Hujus quoque meminit in Mochlico Hippocrates.*

crates. Celſi verba, in quibus *ſcamnum* vocatur, itaque fortè cupies. Ea ſunt lib. 8. cap. 20. *Etiamnum valentius intenditur membrum ſuper ſcamnum, cui ab utraque parte axes ſunt, ad quos habenæ illæ deligantur, qui ut in torcularibus converſi, rumpere quoque ſi quis perſeveraverit, non ſolùm extendere nervos & muſculos poſſunt. Collocandus autem homo ſuper id ſcamnum eſt, aut pronus, aut ſupinus, aut in latus: ſic ut ſemper ea pars ſuperior ſit, in quam os prolapſum eſt: ea etiam inferior, à qua receſſit*, &c. Agit autem eo capite de femore luxato, & Hippocratis meminit. Sed lubet ociùs hinc ex alieno choro pedem tandem.

Pœnam ſervilem appellat Prudentius] Locum Prudentii videtur reſpexiſſe illum in hymno Romani. Juſſerat Aſclepiades judex ille impius Romani.

Eviſcerandum corpus Equuleo eminus

Pen-

Pendere, & uncis ungulisque crescere.

Apparitores sed furenti suggerunt,

Illum vetustâ nobilem prosapiâ,

Meritisque multis esse primum civium.

Jubet amoveri noxialem stipitem,

Plebeja clarum pœna ne damnet virum.

Tundatur, inquit, pectus crebris ictibus,

Plumboque cervix verberata extuberet,

Persona quæque competenter plectitur,

Magnique refert vilis, an sit nobilis,

Gradu reorum forma tormentis datur.

Apud Iustinian. C....] Ut Tit. C. de Quæstionibus l. 2. *divo* ubi Impp. Diocletianus & Maximus Boetho ita rescribunt: *Divo Marco placuit, eminentissimorum nec non etiam*

etiam perfectissimorum virorum usque ad pronepotes liberos, plebejorum pœnis vel quæstionibus non subjici, &c. In Digestis verò ut l. ult. *de decurione* T. de Decurionibus, ubi Paulus libro 1. Quæstionum: *De decurione damnato non debere quæstionem haberi, Divus Pius rescripsit. unde etiam si desierit decurio esse, deinde damnetur, non esse torquendum, in memoriam prioris dignitatis placet.*

Per flagella, per verbera] *Filium consumpsisti per flagella, per laminas*, est in penult. declam. quæ Quintiliano attribuitur vulgò, ut suprà excerpsi.

Extinxit laminas, laxavit equuleos.] Et hoc jam indicavi, apud Valerium esse, *fidiculas laxavit, solvit equuleum, laminas extinxit.*

Accendis laminas, &c.] Ex eadem penult. declam. illius Pseudo-Quintiliani suprà jam attuli: *Laminas accendis, equuleos moves.*

Vnde Iustinian.] Vide suprà ad caput 6.

Suspensi in equuleo] Adi Gallonium, In apendice: ad quam te libens tandem remitto, mi lector. Habes ibi, quæ Magius noster hoc ultimo capite mutilo strictim attingit, latiùs exposita & disputata prolixiùs. Unde non opus fuit, ut ego, si vel ingenium tempusque adfuissent, actum agerem: qui loca tantùm quædam in isto libello posthumo adnotare volui, nec ex professo interpretandum suscepi. Tu symbolam, quam contuli properans, hoc quidem tempore & statu meo non bono in bonam partem bonus accipies, & erratis meis benignus ignosces, quod te rogo, precorque ut valeas. Dixi.

APPENDIX DE ECULEI TORMENTO

Ex Sigonii, Gallonii & Jureti *Scriptis.*

EX CAR. SIGONII
Lib. III. de Iudiciis

CAPUT XVII.
De tormentis in Eculeo.

QUis verò aut qualis Eculeus fuerit, qui inter antiqua tormentorum genera numeratur, nemo, adhuc litteris prodidit. Quantum autem ex veterum non levissimis elici monumentis potest, Eculeus catasta fuit lignea, cochleata, ad intendendum ac remittendum apta, atque ad torquendos homines, ut facti veritas eliceretur, instituta. Tormenti verò genus erat hujusmodi: Ubi catastæ huic brachia, pedesque

desque ejus, qui torquendus erat, nervis quibusdam, quæ *fidiculæ* dicebantur, alligaverant, tum catasta intenta, atque in altum erecta, ut ex eo quasi ex cruce quadam miser ille penderet, primum compagem ipsam ossium illius divellebant, deinde candentibus ejusdem corpori laminis admotis, atque bisulcis ungulis ferreis lateribus laniatis doloris acerbitatem augebant. Ac catastam quidem ligneam, atque in Altum erigi solitam fuisse, ostendunt apertè P. Sozomenus *Hist. Ecclesiasticæ libro* v. & Prudentius in hymno D. Vincentii Martyris, quorum ille Eculeum *lignum tortorium* hic *stipitem noxia-*

lem appellat. Siquidem inquit Sozomenus: καὶ προσαγαγὼν πρὸς τὸ βασανιστήριον ξύλον αἰωρεῖσθαι προσέταξεν, id est: *Et cum ad tortorium lignum adduxisset, in sublime tolli jussit.* Et Eusebius Hist. Ecclesiasticæ lib. V. τὰς ἐν τῷ ξύλῳ διατάσεις τῶν ποδῶν. id est: *Pedum extensiones in ligno.* Prudentius autem:

Incensus his Asclepiades jusserat,
Eviscerandum corpus Eculeo eminus
Pendere.

Et paulò post:

Jubet amoveri noxialem stipitem,
Plebeja clarum pœna ne damnet virum.

At paulò post, qui in Eculeum esset

esset conjectus, ex eo, quasi ex alto ligno, pependisse, ostendit multò apertius, cùm eundem Martyrem ex Eculeo ita vociferantem inducit:

Audite cuncti, clamo longè, ac prædico,
Emitto vocem, de catasta celsior.

Eandem autem machinam cochleatam fuisse, ex versu veteris poëtæ Pomponii elicitur, qui à Nonio Marcello profertur:

Et ubi insilui in cochleatum Eculeum,
Ibi tolutim tortor. id est torqueor.

Quòd autem brachiis pedibusque Eculeo fidiculis alligatis, Eculeus distentus ossium

commiſſuras cum dolore diſtraxerit, ex multis locis cognoſcitur, primùm ex eodem hymno, ubi ita tyrannus imperat:

Vinctum retortis brachiis
Surſum, ac deorſum extendite,
Compago donec oſſium
Divulſa membratim crepet.

Deinde ex hymno D. Romani Martyris, in quo Martyr ipſe ita ex Eculeo loquitur:

Miſerum putatis, quòd retortis pendeo,
Extentus ulnis, quòd revelluntur pedes
Compago nervis quòd ſonat crepantibus.

Et Aſconio: *De ſervo Alicore quæſtio*

quæstio ita habita, ut is articulatim consecaretur.

Quibus verbis satis, quæ figura fuerit ejus, qui in Eculeo torqueretur ostenditur, cum se pendere brachiis, pedibusque retortis extentum ait, nervis scilicet, quibus devincta membra erant, propter summam intentionem crepantibus. His autem addere possumus etiam Suetonium de Tiberio ita scribentem: *Excogitaverat inter genera cruciatus etiam, ut larga meri potione per fallaciam oneratos repente veretris deligatis, fidicularum simul, urinæque tormento distenderet.* Ex quibus apparet, nullum alium cruciatum à fidiculis, quibus

membra eculeo adhęrebant, nisi distensionis esse profectum. Unde Isidorus non omnino malus auctor antiquitatis jure suo, Eculeum dictum, *quòd extenderet*, scripsit. Eusebius autem summè distentum ait, cùm ad quintum foramen pervenisset. inquit enim libro v. τὰς ἐν τῷ ξύλῳ διατάζεις τῶν ποδῶν ἐπὶ πέμπτον διατεινομένων τρύπημα.

Ut autem incitandi doloris caussa eculeus, aut fidiculæ tendebantur, sic ejusdem remittendi eadem laxabantur. Quocirca Valerius de patientia ita scriptum reliquit: *Zeno cum à Nearcho tyranno torqueretur, esse dixit, quod secreto audire eum maximè expediret, laxatoque Eculeo aurem*

aurem ejus morsu corripuit, atque abscidit. In Theodoro autem Hieronymus tyrannus tortorum manus frustra fatigavit; rupit enim verbera, fidiculas laxavit, solvit Eculeum, laminasque extinxit prius, quàm efficeret, ut tyrannici odii conscios indicaret. & Quinctilianus declamatione ultima ita: *An quæstionem illam fuisse credis, qualis vernilibus corporibus adhibetur? Ideo enim Eculeum movebam artifex senex, tenebam fidiculas ratione sævitiæ, ut leniter sedibus suis remota compago per singulos artus membra laxaret.* Ex quibus verbis, qui in laxando eculeo leniter fidiculas remisisset,

eum aliqua ex parte doloris acerbitati consuluisse apparet.

Postremò verò laminarum candentium, & ungularum effodientium ita multa testimonia extant, ut ea referre putidum magis, quàm necessarium esse videatur. Cyprianus ad Donat. *Hasta illic, & gladius, & carnifex præsto est, ungula effodiens latera, & deradens, Eculeus extendens, ignis exurens, hominis corpus unum, supplicia plura quàm membra.* & de laude Martyrii: *Hoc verò quòd Eculeo corpus extensum candentes stridet ad laminas, non exempti sanguinis, sed tentationis est caussa.* & Prudentius in hymno D. Vincentii:

Ex-

Extorque, si potes, fidem;
Tormento, carcer, ungulæ,
Stridensque flammis lamina,
Atque ipsa pœnarum ulti-
ma
Mors Christianis ludus est.

& post:

Ridebat hæc miles Dei
Manus cruentas increpans,
Quod fixa non profundius
Intraret artus ungula.

& in hymno D. Romani:

Amor coronæ pœne prævenit
trucem
Lictoris artem, sponte nudas
offerens
Costas bisulcis execandas un-
gulis.

& post:

Non ungularum tanta vis la-
tus fodit

Mucrone, quanta dira pulsat pleuresis,
Nec sic inusta laminis ardet cutis,
Ut febris atro felle venas exedit.

Et Cicero in Verrem: *Quid cum ardentes laminæ, ceterique cruciatus admovebantur?* Et Seneca libro III. de Ira: *Torserat per omnia quæ in rerum natura tristissima sunt, fidiculis, tribularibus, & Eculeo, igne, vultu suo.* Et in Antonium: *Ponite ante oculos vincula, verbera, Eculeum, Carnificem, tortoremque Samarium.*

Extorquendæ autem de servis veritatis caussa, Eculeum adhibitum fuisse, & supra

ſupra ſignificavimus, cum de quæſtionibus diximus, & docet Cicero pro Dejotaro, cum ait: *Cum more majorum de ſervo in Dominum ne tormentis quidem quæri liceat, in qua quæſtione dolor veram vocem illicere poſſit etiam ab invito, exortus eſt ſervus, qui quem in Eculeo appellare non poſſet, eum accuſet ſolutus.* Pro Milone: *Sed quæſtiones urgent Milonem. quibuſnam de ſervis?* Item *Facti in Eculeo quæſtio eſt, juris in judicio.* Tranſlatus eſt inde Eculeus ad cruciandos homines, & acerbiore ſupplicio afficiendos, quod in Chriſtianis Martyribus patuit.

EX ANTONII GALLONII Rom. Congregationis Oratorii Presbyteri.

Libro de SS. MARTYRUM *cruciatibus.*

CAPUT III.

De Equuleo Martyrii instrumento, &c.

De Equuleo.

EMINERUNT de equuleo torquendi instrumento cùm Cicero, tum alii multi: Cicero pro Deiotaro, & pro Milone, 7. item in Verrem, & Philip. 11. in Antonium: alii verò, ut Valerius Maximus lib. 3. cap, 3. Quintilianus declamatione ultima, Seneca lib. 3. de ira cap. 3. & 19. & epistol. 66. & 67. Ammianus Marcellinus lib: 14. 16. & 18. & res gestæ Martyrum ferè innumeræ, speciatim Crescentiani à Surio sub inscriptione B. Marcelli Papæ relatæ tom. 1. Dorotheæ virginis ab eodem tom. similiter 1. & à veteribus nostræ

noſtræ bibliothecæ manuſcriptis, Concordii martyris à Mombritio tom. 1. & à prædicto Surio tomo pariter 1. Pontiani à Petro catalogi lib. 2. cap. 102. Agathæ à Surio tom. 2. & à veteribus manuſcriptis cùm noſtræ bibliothecæ, tum aliorum; Acta item Eulaliæ virginis à nobis in hiſtoria noſtra Sanctarum virginum externarum recitata; ſimiliter Neſtorii à Surio tom. 1. & à Petro lib. 3. cap. 152. Felicis & Fortunati ab eodem Petro catalogi lib. 4. cap. 83. Antoninæ à Romano Martyrologio pridie Idûs Iunii, Felicolæ virginis à nobis in noſtra Sanctarum virginum Romanarum hiſtoria, Proceſſi & Martiniani à Mombritio tom. 2. Ianuarij & Paulæ à Petro lib. 5. cap. 85. Gundenæ virginis à Martyrologiis 14. Kal. Auguſti, & à Petro lib. 6. cap. 112. Iuſtæ & Rufinæ virginum à Petro viciſſim libro prædicto cap. 117. Secundiani, Marcelliani, & Veriani à Mombritio tom. 2. & à Petro lib. 7. cap. 41. Reginæ virginis à Mombritio etiam tom. ſuperiùs

citato,

citato. Eusebii & sociorum à veteribus nostris manuscriptis, & à Mombritio tom. 1. & à Petro catalogi lib. 7. cap. 111. Genesii à codicibus tam nostræ bibliothecæ manu exaratis, quàm aliorum, insuper à Surio tom. 5. à Mombritio tom. 1. & à Petro lib. 7. cap. 110. Fausti, ejusque sociorum à Martyrologiis quibusdam, & ab auctore Thesauri concionatorum part. 2. Vincentii nobilissimi martyris à veteribus nostris manuscriptis, atque aliorum, Alexandri Episcopi à Petro catalogi lib. 8. cap. 102. & à Romano Martyrologio 11. Kal. Octobris, Theodori militis à non excusis bibliothecæ nostræ libris, atque à Martyrologiis quinto Non. Novembris; Maximi diaconi à Petro lib. 9. cap. 85. Bassi Episcopi ab eodem lib. 1. cap. 30. & ad extremum Marini à Mombritio tom. 2. & aliorum utriusque sexus innumerabilium.

Ad hæc, præter auctores, Actáque nuper citata, faciunt quoque de equuleo mentionem S. Cyprianus in epistola ad Donatum

2. &

2. & lib. de laude martyrii, & sermone de lapsis; S. Hieronymus epist. ad Innoc. 49. B. Augustinus epist. 59. ad Marcellin. Eusebius lib. 8. cap. 11. Isidorus lib. 6. etymolog. cap. ult. Prudentius in suis hymnis sæpissimè, & quidam recentiores magis diffusè, ut Sigonius lib. 3. de Judiciis cap. 18, Iacobus Pamelius in Cyprianum, in illa verba quæ in sermone de lapsis leguntur; *Nunc equuleus extenderet, nunc ungula*, &c. & alii. Conveniunt isti, fuisse equuleum torquendi instrumentum institutum olim ad exprimendam è noxiis conscii sve veritatem. sic Cicero pro Deiotaro, ubi ait: *Cùm more majorum de servo in dominum ne tormentis quidem quæri liceat; in qua quæstione dolor veram vocem elicere possit etiam ab invito; exortus est servus, qui quem in equuleo appellare non posset, eum accuset solutus.* & pro Milone: *Sed quæstiones, ut urgent Milonem, quibusnam de servis?* item: *Facti in equuleo quæstio est, juris in judicio.* & Tuscul. 5. ac l. 4. de finibus bon. & mal. & Valerius Maximus lib. 3. cap. 3. externorum. 2. de Zenone

none Eleazate, & 3. de Zenone altero, & 5. de Theodoro Syracusano, & lib. 8. cap. 4. de M. Agrii servo, de Alexandro servo Fannii, & demùm de Philippo Fulvii Flacci. Idem affirmare videtur Ammianus Marcellinus lib. 18. dum ait: *Quamquam incurvus sub equuleo staret, pertinaci tamen negabat instantiâ.*

Translatus est inde equuleus ad cruciandos homines, & acerbiore supplicio afficiendos: quod in Christianis martyribus patuit; quamobrem crebra ejus in rebus gestis ipsorum his verbis fit mentio: Equuleo tortus, Equuleo cruciatus, In equuleo suspensus, In equuleum levatus, in equuleum actus, & consimilia. In hoc igitur, quod hucusque diximus, nempe fuisse equuleum tormenti genus, quo ad extorquendam de reis veritatem utebantur antiqui, non differunt inter se scriptores, sed in ejus dumtaxat perfecta definitione ac forma explicanda. Quidam enim, ardentem fuisse laminam, scriptum reliquerunt. Quidam alii, tormenti genus, quo vinctis

Sententiæ de equuleo diversæ.

vinctis supernè manibus, & appensis utrique pedi gravissimis ponderibus, pendens homo immaniter torquebatur. Alii verò, ut Sigonius, & religiosi quidam eum secuti, catastam ligneam cochleatam ad intendendum & remittendum aptam, atque ad torquendos homines, ut facti veritas eliceretur, institutam: *Ceterùm* (inquit) *tormenti genus erat hujusmodi: ubi catastæ huic brachia pedesque ejus qui torquendus erat, nervis quibusdam, qui fidiculæ dicebantur, alligaverant; tum catasta intenta, atque in altum erecta, ut ex ea, quasi ex cruce quadam miser ille penderet, primùm compagem ipsam ossium divellebant, deinde candentes laminas ejusdem corpori admovebant; tum bisulcis ungulis ferreis latera excarnificantes, doloris acerbitatem augebant.* hæc eruditissimus Sigonius. Alii postremò, machinam fuisse ad equi similitudinem (veluti infrà diffusè explicabitur) fabricatam, cum duabus striatis rotulis in extremis excavatísque ejus partibus positis, quæ quidem per axiculos ductoriis funiculis trajectis versaban-

Sigonii sententia de equuleo.

ſabantur; unde fiebat, ut rei illis alligati variè excruciarentur, atque diſtenderentur. Fuit hujus opinionis P. Thomas Bozius noſtræ Congregationis ſacerdos, in hiſtoria quam de ſanctis martyribus Papia & Mauro deſcripſit, nondum excuſa. Hæ itaque ſunt de equuleo ſcriptorum ſententiæ, quarum quæ veræ, quæve falſæ ſint, ſi ſtudiosè diligenterque inſpiciantur, apparebit.

Prima ſententia de equuleo reprobatur.

Iam verò ſi primam ſpectemus, ceteris ſine dubio minùs veram eſſe judicabimus: qui enim fieri poteſt, ut equuleum ardentem laminam credamus, cùm in omnibus ferè martyrum rebus geſtis, & in nonnullis antiquorum auctorum libris ſcriptum reperiatur, cruciandos homines in equuleo levatos, laminis fuiſſe ardentibus combuſtos? Deinde ſi ad alteram & tertiam animum referamus, apertum fortaſſe perſpicuumque nobis nullo labore fiet, & improbabiles eas eſſe, & à veritate alienas. Etenim quonam pacto poterunt ea, quæ de equuleo majores litteris conſignârunt,

Altera, & tertia opinio examinatur.

gnârunt, illis deſcriptionibus accommodari? quod quidem tunc vel maximè non poſſe conſtabit, cùm opinionem extremo loco relatam, quam veram putamus, rationibus comprobabimus. Eſt autem ea (ut ex ſupradictis patet) hujuſmodi: Equuleus apud veteres machina fuit lignea ad veri equi ſimilitudinem fabricata, cum duabus ſtriatis rotulis in extremis excavatiſque ejus partibus inditis, quæ, cùm erat aliquis in ea torquendus, per axiculos ductoriis funiculis trajectis, verſabantur: quocirca fiebat, ut illis alligatus variè excruciaretur, atque diſtenderetur.

Sententia noſtra de equuleo explicatur.

Ut autem clariùs & dilucidiùs, quæ paulò antè & quæ proximè de equuleo diximus, percipiantur; ſciri convenit, conſueviſſe veteres hoc modo equuleum conſtruere. Præparabant initio operis faciundi ſtipitem rectum, longitudinis latitudiniſve convenientis: in cujus extremis partibus, ipſorum induſtriâ aliquantulùm excavatis, duas ſtriatas rotulas, quæ per axiculos

verti

verti poſſent, indebant: tum deinde, ut ex omni parte elevatus remaneret è terra, deſumebant quatuor ligna eo paulò arctiora, atque minora, quæ deinceps clavis ferreis non longè ab ultimis ſtipitis partibus affigentes, fabricabant machinam quatuor quaſi pedibus veri equi inſtar inſiſtentem. Quo peracto, ſi quis ibi equuleo torquendus aderat, in ipſum, vi cruribus devaricatis, conjiciebatur. Poſt hæc tortores funiculos aliquos ſumentes, illorum altero cruciandi pedes, altero manus poſt tergum rejectas atque diſtortas vinciebant. Tunc rotulis, ſive orbiculis funiculos prædictos immittentes, & ad machinulam aliquam equulei pedibus affixam, ſucculæ (ut nobis probatur) ſimilem, eoſdem referentes, efficiebant, brachiorum ductu machinulam verſantes, ut funiculi circa eam ſe involventes, extenderentur; & deinceps, ut illis alligatus, dorſo ſuper equuleum, & facie ad cælum verſa, pariter extenderetur. Verùm cùm iterum ac ſæpius in machinula vertenda

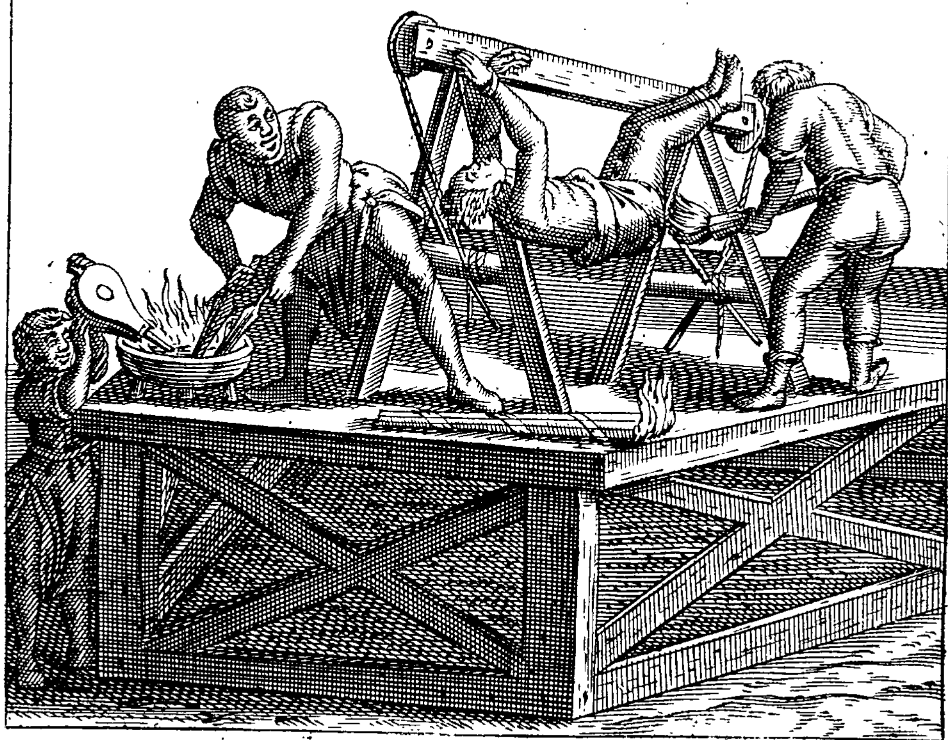
A Martyr in Equuleo.
B Martyr pendens ab equuleo.
C Equuleus.
D Faſces conſulares. (equuleus.
E Tabulatum cui impoſitus erat

vertenda defatigari non desisterent, & ex hoc singula jam vincti membra, cunctis compagibus resolutis, essent distracta, longo temporis spatio vel sic eum permanere sinebant; vel, Iudice annuente, funiculos relaxantes, incurvum ac pendulum sub equuleo cadere, non sine maximo dolore faciebant. Quamobrem arbitratus tunc Iudex amplam condemnandi, aut absolvendi eum se nactum esse occasionem, de actis ejus acerrimè inquirere ac cognoscere prosequebatur. Quòd si rei constantia spem ipsius fefellisset atque superasset, jubebat continuò igneas laminas, lampades, aut tædas ardentes afferri, vel etiam ungulas, uncos & consimilia, & his, vel horum saltem altero ejus latera, ceteráſque corporis partes aduri, atque excarnificari, ut sic novi doloris acerbitas quæreret veritatem. Atque hæc de equulei forma & usu. Reliquum est modò, omnia & singula quæ de ipso explicavimus, rationibus, veterúmque monumentis confirmare.

Ac

Martyr ab equuleo pendens funalium flammâ, et lami-nis igneis sive ardentibus ustulatus.

Equuleus erat veri equi instar fabricatus.

Ac primùm, machinam fuisse ligneam ad veri equi similitudinem fabricatam, apertè ostendit nominis equulei interpretatio: equuleus enim pullum equinum, id est, equum recenter natum, significat. Præterea inveniuntur in hunc usque diem quædam scamnorum genera elevata paulisper è terra, quatuor lignis, quasi quatuor pedibus sustentata, quæ hoc nomine vocantur, ut sunt quæ vulgò *cavalletti* dicuntur. Potest insuper demonstrari hoc idem ex descriptionibus & effectibus eidemmet equuleo ab antiquis scriptoribus attributis: unde Cicero Tuscul an. quæst. lib. 5. volens innuere sic in ipso poni reos consuevisse, ut in vero animatóque equo immitti quis solet, dixit, de equuleo instrumento torquendi loquens: *In equuleum conjiciuntur.* & paucis interpositis: *Veluti iste in equuleum impositus.* & pòst: *Conantem ire in equuleum*, &c. Ex his locis doctissimus Pamelius in Cyprianum collegit, fuisse equuleum, de quo hîc agitur, ab equi similitudine appel-

appellatum: siquidem ait: *Equuleum accipit Cicero lib. 5. Tuscul. quæst. pro tormenti genere in formam equi, in quem conjiciebantur rei.* hæc ille. Præterea hoc idem clariùs significavit Pomponius poëta à Nonio Marcello relatus, his verbis: *Et ubi insilui* (quod proprium est illorum qui in equos ascendunt) *in cochleatum equuleum, ibi tollutim tortor.* perinde ac si diceret, Postquam ascendi in equuleum rotulas striatas habentem, inibi tollutim tortor, id est (ut Nonius Marcellus docet) volubiliter torqueor; quod quidem ratione rotularum in eo inditarum fiebat. Ad hæc, legimus sæpissimè in martyrum passionibus, speciatim in illa sanctorum Abundii & Abundantii, quam in veteribus nostræ bibliothecæ manuscriptis codicibus habemus, fuisse Christianos in equuleo levatos, ut in eo torquerentur. signum est ergo satis evidens, fuisse equuleum (ut declaravimus suprà) machinam ligneam equo similem, & non alio modo constructam. Postremò huic sententiæ proximè accedere viden-

tur S. Hieronymus ad Innoc. epiſt.49. & Seneca: quorum ille, equuleo tortos, ſcribit, oculos in cælum converſos tenuiſſe: hic, in eo toto corpore proſtratos jacuiſſe: namque ait B. Hieronymus: *Cum equuleus corpus extenderet, oculis, quos tantum tortor alligare non poterat, ſuſpexit ad cœlum.* Seneca autem: *Hoc nobis* (inquit) *perſuadere conaris, nihil intereſſe, utrum aliquis in gaudio ſit, an in equuleo jaceat.* Si igitur in equuleo rei & jacebant, & ad cælum ſuſpiciebant; probabilius eſt, inſtar equi eum fabricatum fuiſſe, quàm aliter.

Dicet fortaſſe quiſpiam, prædicta Senecæ verba non ita ſe habere, ut diximus: nam Muretus in ſuis ad prænotatam epiſtolam notis, ubi, *jaceat*, ipſi ſcripſimus, ille, *taceat*, correxit; unde inquit: *In equuleo taceat; non indicet conſcios; nihil eorum prodat, propter quæ torquetur. Melius, haud dubiè, quàm, ut in aliis*, jaceat. Sed cùm id nulla prorſus afferat ratione, legendum eſſe credimus, *jaceat* & non, *taceat*: etenim non ſolùm ejuſmodi lectio antecedentibus aucto-

Confutatur Muretus.

auctoris verbis est congruentior, sed cunctis etiam Senecæ codicibus, quos vidimus, quorum aliqui pervetusti erant, conformior; siquidem in illis, *jaceat*, semper legimus, & numquam, ut Mureto placuit, *taceat*. Et de hac prima definitionis equulei parte satis.

Ceterùm fuisse in eadem equulei machina rotulas aliquas striatas, ex veteris poëtæ Pomponii prænotato versu elicitur, ut ex nuper dictis explicatisque patet. *In equuleo erant rotulæ quædam.*

Quòd autem rei in equuleo levati, brachiis post terga distortis, pedibúsque eidem equuleo funiculis alligatis, & iis machinulis quibusdam relatis, distenderentur, atque discerperentur, hoc, inquam, ex multis locis cognosci potest: & primùm ex Eusebii historiæ libro 8. cap. 11. ubi hæc verba leguntur: *Quidam enim primùm manibus à tergo colligatis ligno appensi, & machinis quibusdam membra eorum universa distenta, distractáque*, &c. Porrò esse hæc de equuleo intelligenda, ea quæ continuò subsequuntur verba, non obscurè *Martyres in equuleo brachiis post terga distortis extendebantur.*

indicare videntur; sunt enim hujusmodi : *Deinde à tortoribus ex mandato magistratuum per totum corpus graviter divexati, & non quemadmodum cum homicidis agi solet, latera solùm, sed venter, tibia, & genæ flagris ferreis cæsæ, seu* (ut alii textus habent) *ungulis*. hæc ille. Deinde confirmare hoc idem quoque possumus ex B. Hieronymi epistola ad Innocentium 49. siquidem hæc in illa conscripta habentur : *At verò mulier sexu fortior suo, cùm equuleus corpus extenderet, & sordidas fœtore carceris manus post tergum vincula cohiberent, oculis*, &c. Præterea idem similiter ex Prudentio in B. Vincentii martyris hymno, in quo ita Tyrannus tortoribus imperat:

Vinctum retortis brachiis
Sursum ac deorsum extendite,
Compago donec ossium
divulsa membratim crepet.

Quomodo martyres in equuleo positi penderent, declarabitur infrà.

Et in hymno S. Romani, ubi invictus martyr ita ex equuleo loquitur :

Miserum putatis, quòd retortis pendeo

Exten-

Extensus ulnis, quòd revelluntur pedes,
Compago nervis quod sonat crepantibus.

Ex his itaque planè (ut nobis videtur) apparet, fuisse reos pedibus, distortísque brachiis Equulei funiculis vinctos, & quibusdam machinulis, ad quas hi funiculi referebantur, à tortoribus volutatis, articulatim conscissos, atque dissectos.

Machinulæ quædam erant Equuleo affixæ.

Has autem machinulas fuisse in Equuleo, præter id quod ex Eusebio asseruimus, posset etiam fortasse confirmari ex his, quæ habet Vitruvius lib. 10. cap. 2. 3. & 4. tractans de trochlearum usu, atque de aliis tractoriis machinis, ut de ergata, & succulis: docet enim, ductarium funem per trochleam, quam nonnulli etiam *Rechamum* dicunt, trajectum, debere postremò, ut onera per ipsum sublevari, vel dimoveri queant, ad aliquam machinam referri.

Rechamus quid sit.

Jacebant, qui in Equu-

Jacuisse autem reos toto corpore in Equuleo prostratos, vultúque ad cœlum verso, dum funi-

culi intendebantur, indicant, & quidem non obscurè, ea quæ paulò superiùs ex epist. S. Hieronymi ad Innoc. 49. & Senecæ 66. retulimus. unum tamen advertes (ut ex B. Hieronymi citata epistola monemur) solitos nonnumquam fuisse carnifices, crines mulierum in equuleo torquendarum, augendi doloris studio, ad ejus stipitem alligare: nec mirum; quia dum à tortoribus laxabantur funiculi, sub equuleum (veluti paulò infrà ex Ammiano demonstrabitur) incurvato corpore cadebant: quocirca earum capillos, quod summi immensique animi & corporis cruciatus erat, evelli quodammodò atque extirpari oportebat.

leo extendebantur, toto corpore in eo prostrati, vultu ad cælum verso.

Crines quandoque SS. mulierum in equuleo excruciandarum, augendi doloris causâ, ad ejus stipitem vinciebantur.

Quòd autem funiculis, qui extensi erant, laxatis, rei incurvatis corporibus sub equulei machinam caderent, testatur (ut alios omittamus) Ammianus Marcellinus lib. 16. *Innocentes* (dicens) *tortoribus exposuit multos, & sub equuleo cepit incurvos.* & lib. 18. *Quamquam incurvus sub equuleo staret, pertinaci negabat instantia.* quibus

Quomodo rei incurvatis corporibus sub equuleum caderent.

bus verbis, illisque præcipuè, quæ lib. 18. leguntur, significavit auctor, augendi doloris gratiâ laxatos fuisse funiculos, & non (ut Sigonio, eumque sequentibus placuit) ejusdem remittendi causâ: arbitratus est quippe vir iste lib. 3. de judiciis cap. 18. consuevisse veteres, remittendi doloris studio, funiculos, quibus in equuleo reorum corpora erant extensa, relaxare. unde inquit: *Ut autem incitandi doloris causà equuleus aut fidiculæ tendebantur, sic ejusdem remittendi eadem laxabantur.* confirmat hanc sententiam majorum auctoritate inquiens: *Quocirca Valerius de patientia, nempe lib. 3. cap. 3. ita scriptum reliquit: Zeno cùm à Nearcho Tyranno torqueretur, esse dixit, quod secretò audire eum maximè expediret: laxatoque equuleo, aurem ejus morsu corripuit, atque abscidit. Et paulò pòst: in Theodoro quóque (ait) viro gravissimo Hieronymus Tyrannus tortorum manus frustrà fatigavit: rupit enim verbera, fidiculas laxavit, solvit equuleum, laminasque extinxit priùs, quàm efficeret, ut Tyrannicidij conscios indicaret.* Et Quintilia-

Funiculi in equuleo non laxabantur remittendi doloris causâ.

tilianus declam. ultima, ita: *An quæstionem illam fuisse credis, qualis vernilibus corporibus adhibetur? ideo enim equuleum movebam artifex senex, tenebam fidiculas ratione sævitiæ, ut leniter sedibus suis remota compago per singulos artus membra laxaret. Ex quibus verbis* (subjungit idem auctor) *qui in laxando equuleo leniter fidiculas remisisset, eum aliqua ex parte doloris acerbitati consuluisse apparet.* hactenus ille; cujus quidem rationes, si diligenter considerentur, eas non solùm (pace ipsius dixerim) falsa quædam continere patebit, sed insuper nihil omnino concludere, manifestum fiet.

Rationes Sigonii diluuntur.

Continent primò quædam, quæ à veritate remota creduntur, nempe fidiculas fuisse funiculos illos, quibus rei equuleo alligabantur: siquidem (ut paulò inferiùs demonstrabimus) erant apud veteres fidiculæ idem quod ungulæ, & hæ idem prorsus quod illæ. Nec etiam concludunt: nam tametsi concederemus fidiculas fuisse funiculos, quibus rei vinciebantur, non idcirco consequeretur ejus argumenta firma validáque esse: namque ipsa nec nobis

nobis aliqua ex parte obesse possunt, nec his qui contrà sentiunt prodesse: non enim illis verbis, quibus ea fundantur, voluit Valerius Maximus indicare, funiculis relaxatis, doloris acerbitati consultum fuisse, sed potiùs virorum quorundam externorum invictum animi robur, atque constantiam; quippe ait: *Cùm Zeno à Nearcho Tyranno, de cujus nece consilium inierat, torqueretur, supplicii pariter, atque indicandorum gratiâ consciorum, doloris victor, sed ultionis cupidus, esse dixit*, prædicto scilicet Nearcho, *quòd secretò audire eum admodum expediret: laxatóque equuleo, posteaquàm insidiis opportunum tempus animadvertit, aurem ejus morsu corripuit, nec antè dimisit, quàm & ipse vitâ, & ille corporis parte privaretur.* Ex his profectò verbis non colligitur laxatum fuisse equuleum remittendi doloris studio, sed ideo, ut Zeno, qui in eo torquebatur, posset Nearcho Tyranno, his, qui aderant, non audientibus, aperire secretum quoddam, sicuti ipse simulabat, illi maximè utile ac

necessarium. Non ergo Sigonius sententiam suam firmiter, ut sibi persuasit, demonstravit.

Advertere hîc velimus lectorem, laxari funiculos (ut verba Valerii Maximi jamjam recitata indicant) indicio fuisse, equuleum, sicuti initio capitis asseruimus, è terra aliquantulum ex omni ejus parte elevatum extitisse Unde nullo pacto nobis admirationem movere Prudentius debet, si in S. Romani martyris hymno eumdem Christi militem ex equuleo, quasi ex alto quodam ligno pependisset, ita vociferantem inducat:

Audite cuncti: clamo longè, ac prædico,
Emitto vocem de catasta celsior.

Nam equuleus (ut ex verbis Valerij modò adductis ostendimus) erat convenienter sublevatus & altus. Jam verò ad rem nostram revertentes, putamus nec alteram Valerij auctoritatem ullo modo Sigonio favere posse; in illa enim hujusmodi verba, & quidem figurata habentur: *In Theodo-*

Thoedoro quoque viro gravissimo Hieronymus Tyrannus tortorum manus frustra fatigavit. Rupit enim verbera, laxavit fidiculas, soluit equuleum, laminas extinxit priùs, quàm efficeret, ut tyrannicidij conscios indicaret. hucusque Valerius Maximus. Sed quid contra nostram sententiam ex his infertur? certè nihil: innuunt ea dumtaxat maximam fuisse in cruciatibus perferendis Theodori constantiam; siquidem *rupit verbera*, id est, flagella, quibus verberabatur; *laxavit fidiculas*, hoc est, ungulas disjunxit, quippe quæ (ut cap. 5. explicabimus) forcipes ferrei erant. *solvit equuleum*, id est, funiculos, quibus ligatus erat, disrupit: *laminas extinxit*, &c. Spectentur quæso paululùm attento animo singula verba, & sic rem se habere constabit, atque insuper nihil contra nos ea pugnare appaparebit. Idem quoque eveniet, si Quintiliani verba, que ad suam sententiam confirmandam Sigonius adduxit, considerentur, quippe hoc modo se habent: *An tu quæstionem illam fuisse credis, qualis ver-*

vernilibus corporibus adhibetur? ideo enim equuleum movebam artifex senex, tenebam fidiculas ratione sævitiæ, ut leniter sedibus suis remotâ compago per singulos artus membra laxaret. Et quid hæc significant? significant profectò quemdam, qui in equuleo torquebatur, leniter in eo remisseque extensum fuisse, ut sic leniter remisseque pariter discerperetur: quare nihil omnino prædictæ tum Valerii, tum Quintiliani auctoritates in nostram sententiam efficiunt. Et hæc quidem hactenus.

Fidiculæ quid essent apud veteres.

SIGONIUS loco nuper citato in ea fuit opinione, ut crediderit fidiculas, de quibus hîc quærimus, fuisse vincula nervea, quibus reorum membra equuleo adhærebant; sicque noxios fidiculis torqueri, idem esse, ac eosdem fidiculis equuleo alligatos intendendo, eorumdem singulas ossium commissuras summo cum dolore distrahere. In hanc quoque sententiam scripsisse videtur Valla

Valla lib. 1. dum ait, *fidiculas esse instrumentum ex duobus obliquatis lignis compactum, ita dictum vel ab extorquenda fide, vel à nerveis funibus, quibus torquendi alligantur.* sic ille. Sed si ea, quæ de hisinet fidiculis in Notis ad Romanum Martyrologium * conscripta, atque firmissimis argumentis sunt comprobata, attento animo intuebimur, errasse prædictos scriptores sine dubitatione ulla intelligemus. Ceterùm ut benigno lectori magis magisque satisfaciamus, ea omnia hic recitare nobis placuit. Sunt autem hujus generis.

* *XI. Kal. Febr.*

Fiduculæ quidnam fuerint, exactè S. Isidorus demonstravit etymolog. lib. 5. cap. ultim. dicens eas esse ungulas ferreas, quibus damnati discruciabantur: quocirca, inquit, *ungulæ dictæ, quòd effodiant; hæ & fidiculæ, quia iis rei in equuleo torquentur, ut fides inveniatur.* hæc Isidorus. Cùm itaque fidiculis, æquè ac ungulis, latera hominis in equuleo extensi finderentur, easdem ungulas ea de causa *fidiculas* appel-

Vngulæ cur fidiculæ dictæ.

appellatas esse, nobis par est credere, quòd nimirum reorum latera & ipsa finderent, sicque à *findendo fidiculas* nuncupatas esse, quasi *findiculas*; vel à *fodicando*, quia nempe reorum latera illis fodicarentur; nominatasque esse *fidiculas*: quasi *fodiculas* nam *fodicare latera fidiculis*, usurpatum apparet ab Ammiano, sicuti paucis interpositis versibus patefaciemus.

His primùm assentitur Prudentius in hymno S. Romani martyris, cùm quas vocavit *fidiculas*, easdem *ungulas* dicat. sunt enim apud eum hæc verba Asclepiadis Judicis:

—— Vertat ictum carnifex
In os loquentis, inque maxillas manuum,
Sulcosque acutos, & fidiculas transferat,
Verbositatis ut rumpatur locus.

Per *fidiculas* Asclepiadem intellexisse ungulas, quæ statim auctor subjungit, aperiunt his versibus:

Implet jubentis dicta lictor improbus,

Cha-

Charaxat ambas ungulis scribentibus
Genas, cruentis & secat faciem notis:
Hirsuta barbis solvitur carptim cutis,
Et mentum adusque vultus omnis scinditur.

Hæc Prudentius. Eodem pariter sensu accipiuntur *fidiculæ*. l. *Decuriones*. C. de quæst. siquidem *fidiculis excruciari*, vocat ibidem Imperator, *cruentam conditionem*. sic apud Ammianum lib. 29. ubi hæc genera cruciatuum recensens, ita testatum reliquit: *Intercluduntur equulei, expediuntur pondera plumbea cum fidiculis & verberibus*. cùmque non multò pòst reorum majestatis latera prædictis suppliciis fodicata affirmet, fidiculis id peractum esse jam constat. In hoc item sensu *fidiculas* desume, tam apud Josephum de Machab. lib. 5. quàm apud Senecam libro 3. de ira cap. 3. Valerium de patientia libro 3. cap. 3. & Quintilianum declamatione ultima, vel alios, si qui sint, nihil planè prohibet: immò ex Josepho, Valerio, & Quintiliano clarissimè locis citatis

tatis colligi poteſt, per *fidiculas*, eos ungulas, & non aliud quicquam ſignificare voluiſſe. Atque hæc quidem pro explicatione confirmationeque hujuſce opinionis dicta ſint. Verùm huic ſententiæ adverſari videtur Suetonius in Tiberio, apud quem aliud genus ſupplicii fidiculas dictas eſſe habetur; namque in prænotato loco ſic legitur: *Excogitaverat inter genera cruciatus, etiam, ut longa meri potione per fallaciam oneratos, repentè veretris deligatis, fidicularum ſimul, urinæque tormento diſtenderet.* hæc Suetonius: cujus nihilominus auctoritati ſatisfieri poteſt, ſi dicatur, fuiſſe ejuſmodi tormenti genus, cujus ipſe meminit, remotiſſimum ab eo quod in ſanctorum martyrum rebus geſtis, aliíſque citatis auctoribus, per fidiculas teſtatum apparet. Oppones adhuc fortaſſe huic noſtræ opinioni Valerium lib. 3. cap. 3. ſic de Theodoro loquentem: *Rupit verbera, fidiculas laxavit, ſolvit Equuleum.* Sed certè quomodo ſint hæc verba interpretanda, atque exponenda, abundè jam

Fidiculæ quid apud Suetonium.

jam demonstravimus. Et de fidiculis satis.

Quod verò spectat ad id quod ultimo loco diximus de aliis quibusdam tormentorum generibus, quibus rei in Equuleo extensi excruciabantur, observari est opus, hanc consuetudinem habuisse majores, ut corpore in Equuleo extenso, fidiculis, vel ungulis ejusdemmet membra finderent, vel laminis candentibus, aut consimilibus torrerent. Hæc cùm habeas in nonnullis sanctorum martyrum Actis, S. Cyprianus demonstrat epist. ad Donatum his verbis: *Hasta illic, & gladius, & carnifex præsto est, ungula effodiens latera & deradens, Equuleus extendens ignis exurens, ad hominis corpus unum supplicia multa.* & lib. de lapsis: *Sed cum, durissimi Judicis recrudescente sævitia, jam fatigatũ, nunc flagella scinderent, nunc contunderent fustes, nunc Equuleus extenderet, nunc ungula effoderet, nunc flamma torreret.* & l. de laude Martyrii: *Hoc verò quod Equuleo corpus extensum candentes stridet ad laminas, non exempti sanguinis, sed tentationis est causa.* Et

Extensi in equuleo variis tormentorum generibus affligebantur.

Et S. Augustinus epistolâ ad Marcellinum 59. *Quando*, ait, *tantorum scelerum confessionem non extendendente equuleo, non sulcantibus ungulis, non urentibus flammis, sed virgarum verberibus eruisti?* & S. Hieronymus epist. ad Innoc. 49. pluribus. Cicero item 7. in Verrem, dum ait: *Quid cùm ignes, ardentesque laminæ, ceterique cruciatus admovebantur?* & in Anton. Philip. 11. *Ponite ante oculos vincula, verbera, equuleum, carnificem tortoremque Samarium.* & Seneca lib. 3. de ira cap. 3. *Apparatusque*, inquit, *illi reddendus est suus, equulei, & fidiculæ, & ergastula, & cruces, & circumdati defixis corporibus ignes, & cadavera quoque trahens uncus.* Ampliùs Ammianus Marcellinus lib. 14. *Intendebantur equulei, uncosque parabat carnifex, & tormenta.* ad hæc Prudentius quoque in Vincentii martyris hymno his versibus:

Extorque, si potes, fidem.
Tormenta, carcer, ungulæ,
Stridensque flammis lamina,
Atque ipsa pœnarum ultima
Mors Christianis ludus est. & post:
Ridebat hæc miles Dei,
Manus cruentas increpans,

Quòd fixa non profundius
Intraret artus ungula.

Et in hymno B. Romani similiter martyris:

Amor coronæ, penè prævenit trucem
Lictoris artem, sponte nudas offerens
Costas bisulcis execandas ungulis.

& infra:

Non ungularum tanta vis latus fodit
Mucrone, quanta dira pulsat pleuresis:
Nec sic inusta laminis ardet cutis,
Ut febris atro felle venas exedit.

His demum omnibus addi possunt, quæ litteris tam Valerius Maximus, quàm Quintilianus locis paulò superiùs citatis prodidêre: idem enim optimè demonstrant atque confirmant.

Ex his ergo omnibus jam dilucidè apparet, verissima certissimaque esse, quæ de equuleo & declaravimus, & asseruimus. Namque descriptionibus aliorum hujusce capitis initio adductis, nulla prorsus ratione, quæ ex antiquis monumentis de eo accepimus, accommodari queunt. Et quidem si vera potissimum est Sigonii sententia, quo pacto

pacto aptari Equuleo poterunt, quæ apud Nonium poëtam Pomponius scripta reliquit, nimirum reos in Equuleo insilire consuevisse? & quæ Cicero Tusculan. quæst. lib. 5. nempè eosdem conjici, immitti, & ire solitos in Equuleum, quod proprium illorum est, qui veros equos ascendunt? Deinde quomodo hæc alia ab Ammiano Marcellino locis suprà notatis desumpta, videlicet, Equuleo tortos, funiculis, quibus alligati erant, laxatis, confestim sub ipsum corpore non recto, sed incurvato cecidisse? quibus pariter adjungi possent, quæ scriptis mandavit Valerius Maximus lib. 3. cap. 3. externorum 3. de Zenone quodam in Equuleo torto. Amplius, quanam ratione etiam, quæ Seneca epist. 66. & 67. scilicet, jacuisse reos, dum torquerentur in Equuleo, & 67. eos funiculis tensis in Equuleo longiores, quàm antea essent, effectos? siquidem juxta Sigonii opinionem (ut infrà magis patebit) Equuleo extensi, non longiores, sed potius

potiùs latiores fiebant. Præterea si verum est, ut ex S. Hieronimi epist. 4 ,. verum esse ostendimus) homines, cùm equuleo distenderentur, facie ad cælum versa remanere consuevisse, liberum quippe illis erat oculos sursum tollere, & cælum aspicere; consequitur sententiam nostram de equuleo longè aliis & certiorem esse, & veriorem, & antiquorum dictis congruentiorem. Ceterùm accedamus nunc ad rationes Sigonii refellendas.

Diluuntur aliorum rationes in sententiam nostram de equuleo.

Erat prima hujus generis: Eusebius Ecclesiast. hist. lib. 5. c. 1. de equuleo verba faciens, innuit ipsum ligneam fuisse catastam, atque in sublime tolli solitam; ait namque: *At cùm tyrannica crudelidque illa suppliciorum genera, per beatorum patientiam Christi virtute firmatam, frustra imposita irrogataque viderentur; diabolus alias quasdam machinas de integro contra illos excogitavit: nempè, ut in carcerem conjecti, interdum in locis horrida caligine obsitis & plenis molestiarum miserè jacerent; nonnumquam illorum pedes in crassas compedes impositi distinerentur, & ad quintum usq; foramen longa interca-*

cape-

capedine interposita distenderentur. Igitur, subjungit Sigonius, *equuleus catasta lignea fuit: eo siquidem damnatorum corpora extendebantur.* Ampliùs Sozomenus hist. lib. 5. c. 10. de Busiri Christiano homine ex urbe Galatiæ Ancyra apud Myrum Phrygiæ oppidum sub Imp. Juliano Apostata pro fide cruciato loquens: *Et cùm*, inquit, *ad tortorium lignum adduxissent, in sublime tolli jussit,* & cap. 20. *Ex Christianis in vincula conditis Theodorum adolescentem primo loco productum, ad palum, in quo supplicia solebant inferri, alligat. hic ungulis diu laceratus,* &c. Ad hæc, confirmare videtur hoc idem Prudentius in hymno S. Romani martyris, cùm eumdem beatum virum ex equuleo hoc modo vociferantem inducat:

Audite cuncti: longè clamo, ac prædico,
Emitto vocem de castata celsior.

Qua de causa eumdem antè pensilem virum dixerat:

Scindunt utrumque milites teterrimi.
Mucrone bisulco pensilis latus viri.

Et hæc sunt prima argumenta cùm

cùm Sigonii, tum ejus opinionem ſequentium, quæ ſigillatim à nobis enodanda ac diſſolvenda erunt. Verùm ut facilior eorumdem ac clarior appareat ſolutio, quædam antè notanda, declarandaque proponemus: Et primò, permiſcuiſſe Sigonium, confudiſléque equuleum cum cataſta, necnon & cum genere illo compedum, quo rei in carcere poſiti, injectis ad quartum vel quintum foramen pedibus, ad jugem cruciatum ſic vincti detinebantur. Quamobrem meritò reprehendendus videtur: ſiquidem cataſta (ut ex his conſtat, quæ habet Jacobus Pamelius in notis ad epiſtolam S. Cypriani martyris 33.) locum vel maximè ac propriè ſignificat eminentiorem, quem vulgò *Palcum* dicimus, in quo vel de reis, vel de Chriſtianis martyribus ſumebatur ſupplicium: ad quam quidem ſignificationem proximè accedit B. Cyprianus loco prædicto de cataſta mentionem faciens, & Prudentius poëta pariter in Romani martyris hymno illis verbis:

Cataſta quid ſignificat.

Audite cuncti: longè clamo, ac prædico,
Emitto vocem de catasta celsior.

Ad hæc, designat hæc eadem vox, catasta, licet non ita propriè, machinam quamdam longæ magnæque compedis formam habentem, quâ servi detenti venum exponebantur. Præterea non propriè etiám significat ipsamet torquendi instrumenta. quocirca Prudentius peristeph. hymno 2. de Laurentio martyre sic cecinit:

Postquam vapor diutiùs
Decoxit exustum latus,
Ultro è catasta (id est, è crate ferrea) *Iudicem*
Compellat affatu brevi:
Converte partem corporis,
Satis crematus jugiter.

Idem peristeph. hymno 1.

Verbera post vim crepantum,
Post catastas igneas.

Catasta diversa est ab equuleo.

Cùm igitur catasta (veluti pluribus in notis ad prædictam B. Cypriani epistolam demonstravit Pamelius) locum præcipuè editiorem significaret, in quem cruciandi homines, ut illorum tormenta

menta ab his qui aderant aſpici poſſent, elevabantur; ſequitur, confudiſſe Sigonium in equulei definitione aſſignanda (ut jam perſpicuum eſt) ipſummet equuleum cum cataſta.

Dicet fortaſſe quiſpiam, per cataſtam prædictum auctorem equuleum intellexiſſe, & non aliud, cùm & ipſa tortorum inſtrumenta hoc nomine in Actis ſanctorum martyrum appellata reperiantur. Sed adhuc convincitur permiſcuiſſe equuleum cum cataſta: ſiquidem quæ in rerum definitionibus ſeu deſcriptionibus collocantur, ſecundùm propriam terminorum ſignificationem, & non aliter collocari convenit. Præterea ſi per cataſtam mente complexus eſt ille equuleum, idem profectò fuiſſet, ac ſi eumdem definiendo, equuleus, dixiſſet, eſt equuleus: à quo rerum vim explicandi modo & definitiones & deſcriptiones, quàm maximè fieri poterit, abhorrere debent. Et hæc de cataſta.

Nunc autem agamus de genere illo compedum, quo rei in

carcere positi, injectis ad quartum vel quintum foramen pedibus, ad perennem cruciatum detinebantur. Sensit de hoc Sigonius loco prædicto, non aliud esse ab equuleo, sed prorsus idem cum illo: quod certè dici nulla ratione potest: tum quia hoc damnati homines latiores fiebant, illo verò (ut suprà ex epistola 67 Senecæ retulimus) longiores: tum etiam quia (ut in Notis ad Martyrologium Romanum * legitur) hoc eodem compedum genere rei in carceribus dumtaxat (sicuti infrà, cùm de vinculis agemus, magis patebit) excruciabantûr; illo autem (uti martyrum acta ferè innumera clamant) extra carceres, sæpissimèque in locis urbium publicis. Præterea equuleo non solùm reorum pedes ad fossionem ungularum distendebantur, sed totum similiter corpus, hisce verò compedibus tantummodo pedes. diversæ igitur penitus erant hæ ab equuleo

Equuleus alius erat ab illo genere compedum, quo rei ad quartum vel quintum foramen extendebantur.

* *In mensem Ianuarii.*

De

A. Reorum corpora trochleis extendebantur.
B. Reus pollicibus manuum suspensus, gravibus saxis ad pedes alligatis
C. Rei stipiti alligati ungulis, uncis, scorpionibus, et pectinibus ferreis dilaniabantur.
B
C
A
pag. 165

De quampluribus modis, quibus reorum corpora extendebantur.

SCIRI ampliùs convenit, hoc in more antiquorum extitiſſe, ut reorum corpora plurimis modis ad eà vi quodammodo diſcerpenda diſtenderentur, equuleo nimirum, trochleis, ſuſpendióque, gravibus appenſorum pedibus additis ponderibus, & inſuper, ut ad eadem corpora diverſis variiſque aliis ſuppliciis afficienda, utpote ungulis, ferreíſque pectinibus, & ceteris generis ejuſmodi dilanianda, vel laminis igneis, aut conſimilibus torrenda, variis pariter viis id conficeretur, nempe vel excruciandis in equuleum levatis, vel aliquo ex prædictis ſuperiùs cap. I. modis appenſis, vel ſtipitibus, arboribus, aut columnis alligatis, aut ſimilibus quæ quidem omnia ac ſingula ipſi jam abunde cap. I. atque 2. demonſtravimus.

De modo, quo equuleo alligati, ex eo quasi ex alto quodam ligno pependerint; & quid sit reum in equuleo suspendi.

LEGUNTUR sæpissimè in sanctorum martyrum passionibus hujusmodi verba, Martyr in equuleo suspendebatur. ex quo loquendi genere desumpsere quamplurimi, equuleum non fuisse veri equi instar (ut diximus) fabricatum, sed aliter. Hi fortasse non considerarunt, quæ ex antiquorum auctorum libris recitavimus, nedum hoc verbum, suspendi, denotare etiam elevari in aliquem locum; namque si ista spectassent, non induxissent quod inducere nulla ratione poterant. Martyrem ergo in equuleo suspendi, idem est, ac martyrem in eum levari. Hinc fit, ut in nonnullis Sanctorum martyrio coronatorum rebus gestis, sub Judicis, aut Imperatoris nomine aliquem in equuleo torqueri jubentis, hæc verba

verba conſcripta reperiantur: *Levetur hic in equuleum, & ibidem torqueatur.* Quocirca in Actis beatiſſimorum Abundii presbyteri, & Abundantii diaconi, quæ S. Mariæ Majoris Canonici, & nos manuſcripta habemus, hæc narrantur. *Tunc Diocletianus juſſit eos levari in equuleo, & diu torqueri. qui cùm diu torquerentur*, &c. Suſpendi igitur in equuleo, idem prorſus ſignificat, ac in eum elevari.

Præterea confirmatur hoc idem Actis SS. virginum Reginæ à Petro relatis lib. 8. cap. 47. & Margaritæ ab eodem lib. 6. cap. 120. in hujus quippe rebus geſtis, cùm jam in eorum initio dictum fuiſſet, *Suſpendatur Margarita in equuleo*, poſtea aliquibus interpoſitis verſibus, iſta ſubduntur: *Poſt dies plurimos convenientibus populis, Judici præſentatur, & ſacrificare contemnens, iterum in equuleo levatur*, &c. idem igitur erat.

His denique addere poſſumus, martyres equuleo alligatos pependiſſe: ſiquidem funiculis, quibus vincti erant, laxatis, corpo- *Martyres pendebant ex equuleo.*

re ſub equuleum incurvato, cadebant: quamobrem non recto, ſicuti qui ſuſpendio affici ſolent, corpore ab equulei machina penſiles quandoque fiebant, ſed (ut aſſeruimus) curvato; cujus rei locupletiſſimum teſtimonium affert Ammianus Marcellinus locis ſuprà citatis, nempe lib. 16. & 18.

De equulei extenſione.

REPERITUR nonnumquam in Ammiano Marcellino & aliis quibuſdam, equuleum intendi, ac remitti conſueviſſe: quod profectò ſic eſt exponendum, ut intelligamus eum non ratione ſui, ſed funiculorum dumtaxat, quibus torquendus alligatus erat: iis ſiquidem extenſis, aut laxatis, equuleus quodammodo extendi, aut laxari videbatur. innuit hoc (ut alios omittamus) Valerius Maximus lib. 3. cap. 3. de Theodoro quodam excruciato verba faciens.

Cur Equuleus dictus fuerit stipes, & quare crux, declaratur.

ERAT in Equulei machina (ut suprà tetigimus) stipes quidam oblongus, qui quatuor lignis, quasi quatuor pedibus, sustentabatur. de hoc meminit S. Hieronymus epist. ad Innoc. 49. his verbis: *Crines ligantur ad stipitem, & toto corpore ad Equuleum fortiùs alligato, vicinus pedibus ignis apponitur, utrumque latus carnifex fodit, &c.* Ex hoc eodem stipite appellavit Prudentius in Romani Martyris hymno totam Equulei machinam stipitem noxialem; sic enim ibidem cecinit:

Incensus his Asclepiades jusserat
Eviscerandum corpus Equuleo eminus
Pendere, & uncis unguli sque crescere.

Et paucis interpositis verbis:

Iubet amoveri noxialem stipitem,
Plebeja clarum pœna ne damnet virum.

Equuleus dictus invenitur mala mansio. Hæc Prudentius. Nec solùm reperitur equuleus ita vocatus, sed alio quoque nomine, nempe (ut doctissimus Brissonius docet lib. de verborum significationibus) *Mala mansio.* Quamobrem dum ff. de pœnis legitur, *Extendebatur aliquis ad malam mansionem*, perinde est ac si diceretur, Extendebatur equuleo. Ad hæc, Crux etiam dictus invenitur. *Equuleus crux dicitur.* Quocirca in Actis B. Dorotheæ virginis & martyris à Surio tomo 1. & à veteribus manuscriptis in festivitatibus Febr. recitatis, hujusmodi verba de quodam Theophilo in equuleo torto narrantur: *Ecce modò Christianus sum; quia in cruce, id est, in equuleo, suspensus sum. Equuleus enim crucis quamdam similitudinem gerit.* hæc ibi. Et certè mirandum non est fuisse eum hoc modo nuncupatum, tum quia alia tortorum instrumenta cruces etiam dici quandoque legimus; tum quia corpora eorum, qui in eo torquebantur, extendi solebant, non secus ac in crucem agendorum: tum demum, quia ligna illa,

illa, quæ erant quaſi equulei pedes, dum ſtipiti affigebantur, quodammodo conjugebantur inter ſe, atque conſtringebantur, licet terram verſùs aliquantulùm disjungerentur, ex quo contingebat, ut duo ex illis lignis eſſent tamquam duo crucis brachia, id eſt, ejus tranſverſa.

Verùm rebus hiſce hoc modo expoſitis ac declaratis, reliquum eſt, ut fidenter jam argumentorum ſolutionem aggrediamur.

Primò itaque dicimus, noluiſſe Euſebium per verba illa, quæ contrarium opinantes adducunt, equuleum denotare, ſed genus illud compedum, quo rei in carcere poſiti, divaricatis cruribus, ad quartum vel quintum foramen diſtendebantur.

Alteri deinde reſpondemus, verba Sozomeni nil contra ſententiam noſtram efficere: ſiquidem (ut diximus) Martyrem in equuleo ſuſpendi, idem prorſus erat, ac in eum elevari; immo ipſemet Sozomenus hoc idem

paulò pòst ostendere videtur, dum de eodem Christiano loquens, ait: *In publicum locum ad Equuleum deducens Busirim, sublimem suspendi jubet. Tunc Busiris, manibus ad caput sublatis, sua nudavit latera: & ad Præsidem dixit, non esse opus, ut lictores in ipso tum in Equuleum tollendo*, id est, elevando, *tum inde rursus deponendo, laborem frustra suscipèrent: se enim*, &c.

Eodem quoque modo satisfieri putamus alteri Sozomeni auctoritati: nec mirum, si Equuleum quidam ex ejus interpretibus *palum* nominârunt; quia (ut suprà largiter copioséque declaravimus) dictus etiam *stipes* invenitur. His quoque addere possumus, Sozomenum fortasse non semper Equuleum denotare voluisse, sed & quandoque erectum palum: his namque (sicuti jam cap. 1. asseruimus) excruciandi homines alligari solebant.

Demum Prudentii verbis respondeamus, & primùm ex hymno sancti Romani depromptis, nimirum:

Scindunt utrumque milites teterrimi

Mu-

Mucrone bisulco pensilis latus viri.

Pensiles fuisse reos ab Equuleo, corpore incurvato, non autem recto, vide quæ suprà sunt explicata.

Deinde aliis ex eodem loco desumptis, nempe:

Audite cuncti: longè clamo, ac prædico,
Emitto vocem de catasta celsior.

His dicimus, per *catastam* (ut Pamelio loco superiùs notato, & aliis placuit) intellexisse Prudentium locum quemdam editiorem, quem vulgò *Palcum* nominamus, non autem Equuleum.

Deinde, si per *catastam* Equuleum adhuc intelligere velles, non idcirco sequeretur opinionem nostram à veritate distare: ex Valerio enim Maximo jam suprà ostensum fuit, fuisse eum nonnihil elevatum è terra. Quamobrem cecinit ille:

Audite cuncti: longè clamo, ac prædico,
Emitto vocem de catasta celsior.

Verùm notari posset, non fuisse catastam (ut cuidam non displicuit) novum aliud Martyrii instru-

ſtrumentum, ſed vel locum editiorem, in quem torquendi elevarentur, vel aliquod ex tortorum inſtrumentis, ut cratem ferream, Equuleum, aut aliud hujuſmodi. Ceterùm fuiſſe Equuleum cataſtæ nomine comprehenſum, innuunt inter alia S. Dorotheæ virginis res geſtæ à Surio tomo I. relatæ: ibidem quippe narratur, dediſſe Judicem nomine Sapritium beatæ Martyri optionem hanc, velitne potiùs venerari deos, an in cataſta torqueri. Et reſpondente Chriſti virgine, numquam ſe deorum ſimulacris ſacrificaturam, juſſit ille in Equuleo torqueri. Cùm igitur antea minatus ei fuiſſet Sapritius, nulla Equulei mentione facta, cataſtæ ſupplicium; conſequi ex hoc poſſe videtur, per cataſtam, Equuleum denotare voluiſſe. Diximus, ejus res geſtas hoc tantummodo innuere, quia affirmare etiam poſſemus, per cataſtam ibidem non Equuleum, ſed locum illum editiorem intellexiſſe, in quem (ut ſuprà dictum

eſt

est cruciandi martyres elevabantur. idem etiam penitus credimus asserendum de his, quæ in Actis S. Cyriaci martyris de catasta referuntur, de qua similiter plura egimus in tractatu quem vulgari sermone de Instrumentis torquendi superioribus annis in lucem edidimus.

Acta S. Cyriaci recitant vetera manuscripta tum nostræ bibliothecæ tam. S. Mariæ Majoris.

* * *

Quoniam in hoc capite tertio Gallonii *non uno in loco mentio facta est* Ungularum, Uncorum, & Laminarum ardentium, *quibus Christianorum veterum corpora in equuleo posita excarnificabantur, operæ pretium facturi videmur, si brevem illorum, similiumque instrumentorum, descriptionem ex eodem Gallonio hic annexerimus.*

De Instrumentis quibus Christianorum veterum in equuleo positorum carnes discerpebantur Ungulis *nempe,* Uncis & pectinibus ferreis.

Tribus distinctis instrumentis dæmonum cultui dediti excarnificabant,

ficabant, *Ungulis* nimirum, *Uncis & pectinibus ferreis.* Primi generis horum mentionem faciunt Cyprianus ad Donatum epistola 2. *Hasta* inquit, *& gladius, & carnifex præsto est, ungula effodiens*, & sermone de lapsis: *Nunc equuleus extenderet, nunc ungula effoderet.* S. Augustinus epistola 158. *Quando habet tantorum scelerum confessionem, non extendente equuleo, non sulcantibus ungulis*, &c.

Ungularum fabrica explicata.

Erant *Ungulæ* genus quoddam forcipis ferreæ fabricatæ eo modo quo jam explicaturi sumus.

Conjungebantur primùm duo simul ferri frusta oblonga aliquantulùm, eo prorsus modo, quo illa forcipis ferreæ fabrorum connecti copularíque solent: quorum extremæ partes rotundæ erant, & prope earumdem finem paululùm excavatæ, quod idcirco fiebat, ut hastulæ aliquæ in ipsis includi atque affigi possent, ad majorem commoditatem carnificum reos aut SS. Martyres in Equuleo positos, vel stipitibus affixos, vel sublime appensos discerpentium. Ostendit id

id fragmentum quoddam haſtulæ ſemicombuſtum pariter rotundum, quod ibidem fixum cernitur. In partibus verò ſuperioribus, à conjunctione nimirum amborum fruſtorum ferri incipiendo, unius palmi erant longitudinis, duorum digitorum latitudinis, exiguæque craſſitudinis, ſubtiles ſiquidem ac exiles conſtruebantur. Porro his ferrei ſex mucrones affigebantur, terni in ſingulis, hoc ordine ſervato, ut in alterius illarum medietate duo mucrones ejus fermè ſuperficiei fixi eſſent, in medietate verò alterius unus tantummodo adverſus duos; qui, ſi contingebat forcipes conſtringi, quia in fruſti medio affixus erat, duobus prioribus aculeis quodammodò obviam fiebat, atque occurſabat, per eos quaſi ſeipſum trajiciendo. Ampliùs in iiſdem etiam partibus alii totidem mucrones in earum (ut ita dicam) capitibus inerant, aculeorum ordine dumtaxat immutato. Unde eveniebat, ut carnes illorum, quibus admoverentur, mucronibus illis & fo-

& fodicarentur, & ſulcarentur. Quocirca mirandum nulla ratione erit, ſi ex ſuprà citatis auctoribus aliqui de ungulis loquentes, illas dixerint biſulcas, illíſque tamquam earum proprium attribuerint ſulcos carnibus damnatorum imprimere.

Variis modis excarnificabantur Chriſtiani Ungulis; quandoque equuleo, vel palis, aut columnis alligati; quandoque verò ſublime appenſi, capite etiam nonnunquam ad terram verſo.

De Uncis Martyrii inſtrumentis.

Meminit de Uncis Cicero Philip. 1. dum ait *Uncus impactus eſt fugitivo illi.* Ammianus Marcellinus lib. 7. his verbis: *Intendebantur equulei, uncoſque parabat carnifex.* Seneca lib. 3. de ira cap. 3. *Cadavera quoque trahens uncus.* Sidonius Apollinaris l. 1. epiſtola 7. in fine. *Uncum*, inquit, *& Gemonias, & laqueum per horas turbulenti carnificis perhorreſcens.* Ad hæc, acta S. Sebaſtiani Martyris à veteribus manuſcriptis, & à Surio tomo 1. recitata,

citata, ubi hæc verba leguntur: *In cloaca, quæ est juxta Circum, quære, & ibi invenies corpus meum pendens in unco.*

Ex quibus constat, solitos fuisse veteres uncis uti, non solùm ad reos excarnificandos, vel pertrahendos ad pœnas, hoc est, ad scalas Gemonias, sed etiam ad eosdem sublime appendendos, & demum ad infames, multísque flagitiis atq; sceleribus astrictos, qui ex hac vita discessissent, trahendos in sentinas, ac sordium receptacula, vel in Tiberim.

Quamobrem mirari desinamus, si de B. Sebastiano scriptum deprehendatur, fuisse ejus corpus post obitum ipsius in cloacam Maximam unco protractum: Christiani quippe à Gentilibus, tamquam viri flagitii dedecorísque pleni, àc si in dedecore nati fuissent, habebantur. Optimè igitur uncus circumscribi definiríque potest hoc modo: Uncus, baculus est oblongus, sive hastula oblonga ab altero latere ferramentum habens incurvum, ac in se retortum; quod

Christianos nihili faciebant Gentiles.

Uncus quid sit, explicatur.

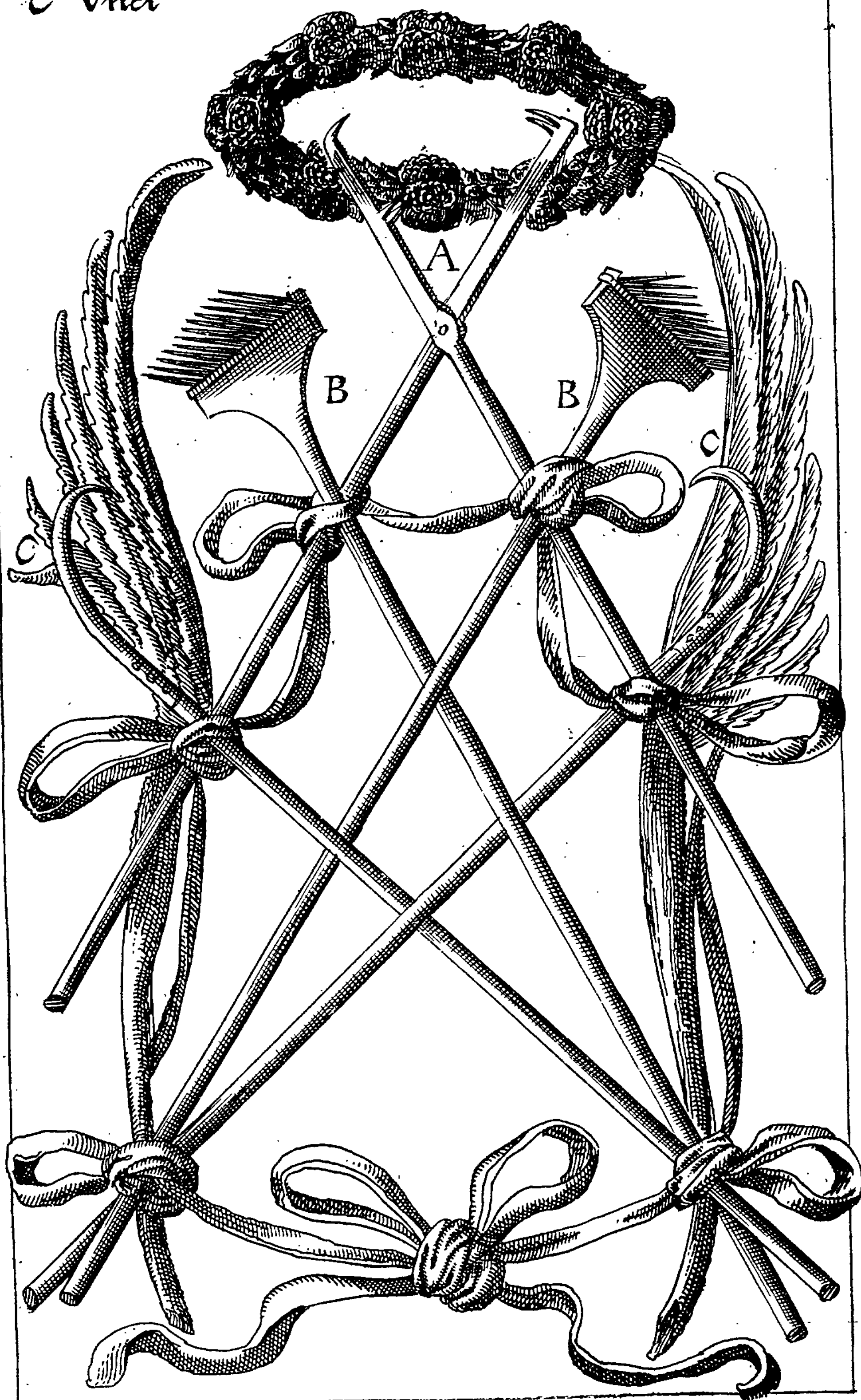
quod instrumenti genus in usu Romanis erat ad pertrahendos damnatos ad scalas Gemonias, atque ad eosdem puniendos, & demum ad cadavera flagitiosorum hominum in publicas cloacas trahenda.

De pectinibus ferreis martyrii instrumentis.

Pectines ferrei quomodo constructi.

Ad discerpendas quoque Christî fidelium carnes ferrei pectines adhibebantur. Confirmant hoc eorundem res gestæ, speciatim Blasii recitatæ à veteribus manuscriptus cum nostræ bibliotheca, tum aliorum. Similes erant hi pectines, sicut nomen usúsque illorum indicant, & denique quidam qui in pervetustis S. Blasii imaginibus picti cernuntur, à veterum exemplaribus (ut docti viri opinantur) desumpti; similes, inquam, hi erant pectinibus illis, quibus lana pecti solet. Affigebatur his ferreis pectinibus hastula quædam convenientis longitudinis, non secus ac ungulis fieret: his enim marty-

res

A Vngulæ
B Pectines ferrei
C Vnci
A
B
B
C
C

res etiam excarnificabantur. Tria igitur erant instrumenta ad discerpendas sanctorum Martyrum carnes fabricata, ungulæ videlicet, uncus, ac pectines ferrei. Quod verò attinet ad modum, quo Martyres pectinibus dilacerabantur, sciri convenit eo prorsus his fuisse Sanctos Martyrio affectos, quo ungulis afficiebantur.

De laminis igneis, & facibus, atque ardentibus lampadibus.

Immanitas Gentilium in sanctos Martyres.

Calx, & plumbum, & testacea fragmenta in sanctorum carnificina.

QUAMVIS Gentes in Christi contemptum, flagellis, ungulísque & consimilibus (ut jam à nobis dictum est) utriusque sexus Christianos in Equuleo tortos, dilaniari, extendique ad quartum vel quintum foramen jussissent; non tamen idcirco eorum rabies explebatur: unde eveniebat, ut sæpissimè super illorum recentiora vulnera vel vivam calcem, vel liquens plumbum, aut oleum fervens, vel aliud simile

ſimile perfundi facerent, vel teſtaceis fragmentis eadem dilatari, aut textis ex pilis confectis valde atteri, confricaríque mandarent; vel denique laminis candentibus, facibus, atque ardentibus lampadibus eoſdem ſic malè affectos miſerandum in modum torreri decernerent. O felices illorum temporum Chriſtianos! his ſiquidem cruciamentis, idololatris neſcientibus, ſeipſos acceptabiles viváſque hoſtias Deo viventi, non ſine ingenti lætitia, offerebant. Tractabimus igitur hoc loco de tribus hiſce adurendi inſtrumentis, & primùm de laminis igneis, deinde de facibus, poſtremò de lampadibus ardentibus.

De laminibus ardentibus.

MENTIO fit de laminis ardentibus à Plauto in Aſinar. his verbis:

Stimulos, laminas, crucéſque.

à Cicerone in Verrem actione 7. *Quid enim*, inquit, *cùm ardentes lami-*

laminæ, ceteríque cruciatus admovebantur? ab Horatio epistolarum lib. 1. epistola ad C. Numomium Vallam 15. ubi sic ait:

Scilicet ut ventres lamna candente nepotum
Diceret urendos correctus.

à Cypriano de laude Martyrii: *Corpus namque* (ait) *extentum candentes stridet ad laminas.* à Prudentio in Vincentii Martyris hymno 5. sic:

Stridénsque flammis lamina, &c.

& in Roman. hymno 10.

Nec inusta laminis ardet cutis.

& à Victore de persecutione Wandalica lib. 1. *Tunc etenim nostræ civitatis venerabilis Papinianus Antistes candentis ferri laminis toto adustus est corpore.* & alibi sæpe. Hoc cruciatus genere Acta sanctorum martyrum conferta & plena sunt, meminitque ejus frequentissimè Eusebius, speciatim histor. lib. 5. cap. 1. & 3. & lib. 8. cap. 3. Porro adustiones laterum inter publicas pœnas lib. 1. C. de emendat. servor. recensentur. Erat autem lamina (uti aliqui ex citatis auctoribus, & quamplurimæ

Laterum adustio inter publicas pœnas recensetur.

mæ ſanctorum Martyrum res geſtæ innuere videntur) metalli cujuſvis fruſtum ductum magis in longitudinem, quàm in latitudinem, bractea craſſius. bractea quippe in hoc à lamina differt, quòd illa tenuior eſt, ſuáque ſponte plicabilis, ac crepitans; lamina verò craſſior, & crepitum non edit: ex ea namque armatura conficitur, & incenſâ homines olim torqueri ſolebant. Admovebatur verò hujuſmodi ferri fruſtum igne calefactum nudis ſanctorum Martyrum, vel noxiorum hominum carnibus, & tamdiu ibidem detinebatur, donec eas immiſericorditer combuſſiſſet.

De facibus quibus ſancti Martyres adurebantur.

DE his facibus ſermo habetur in diverſis Sanctorum rebus geſtis, nominatim Sabæ ductoris militum à Rom. Martyrologio relatis Kal. May, &c.

Duplicis generis hæ faces apud veteres extitere: quædam confectæ ex intimioribus craſſioribúſque *Faces plurium generum.*

que partibus illarum arborum, quæ resinam ferunt, cujusmodi sunt picea, teda, larix, & pinus. meminerunt harum antiqui scriptores, ut Varro in γεροντοδιδασκάλῳ à Nonio Marcello relatus: *Confluit mulierum tota Roma; quæ noctu fieri initia solita etiam nunc pinea fax indicat.* Idem sexagesi:

Adest fax involuta incendio.

Alterius verò generis faces. ex contortis funiculis, cerâ, aut pice circumdatis fiebant. harum fidem faciunt Virgilius Æneidos I. his verbis.

——— *Et noctem flammis funalia vincunt.*

Cicero lib. de senectute. *Delectabatur cereo funali* & alibi sæpè.

De utrisque Plutarchus in Cicerone: *Funalia praterea per urbes, vicos elucere, lampades, faces, tedæque in foribus figi.*

His igitur explicatis, dicimus, utriusque generis facibus, hoc est, funalibus, & tedis, fuisse Christianos à Gentilibus semiustulatos. De tedis testes sunt Acta sanctæ Barbaræ virginis nuper citata: namque ubi alii scripsere Bar-

Barbaram facibus aduſtam, Metaphr. tedis eam excruciatam fuiſſe, memoriæ tradidit; ſic enim ſcriptum reliquit: *Accenſus Præſes ad majorem iracundiam, & non valens ſe continere, jubet iis qui aderant, ferreis pectinibus latera virginis ſcindere, & tedis igneis membra jam lacerata urere.* hucuſque res geſtæ. *Apud Surium tom. 6.*

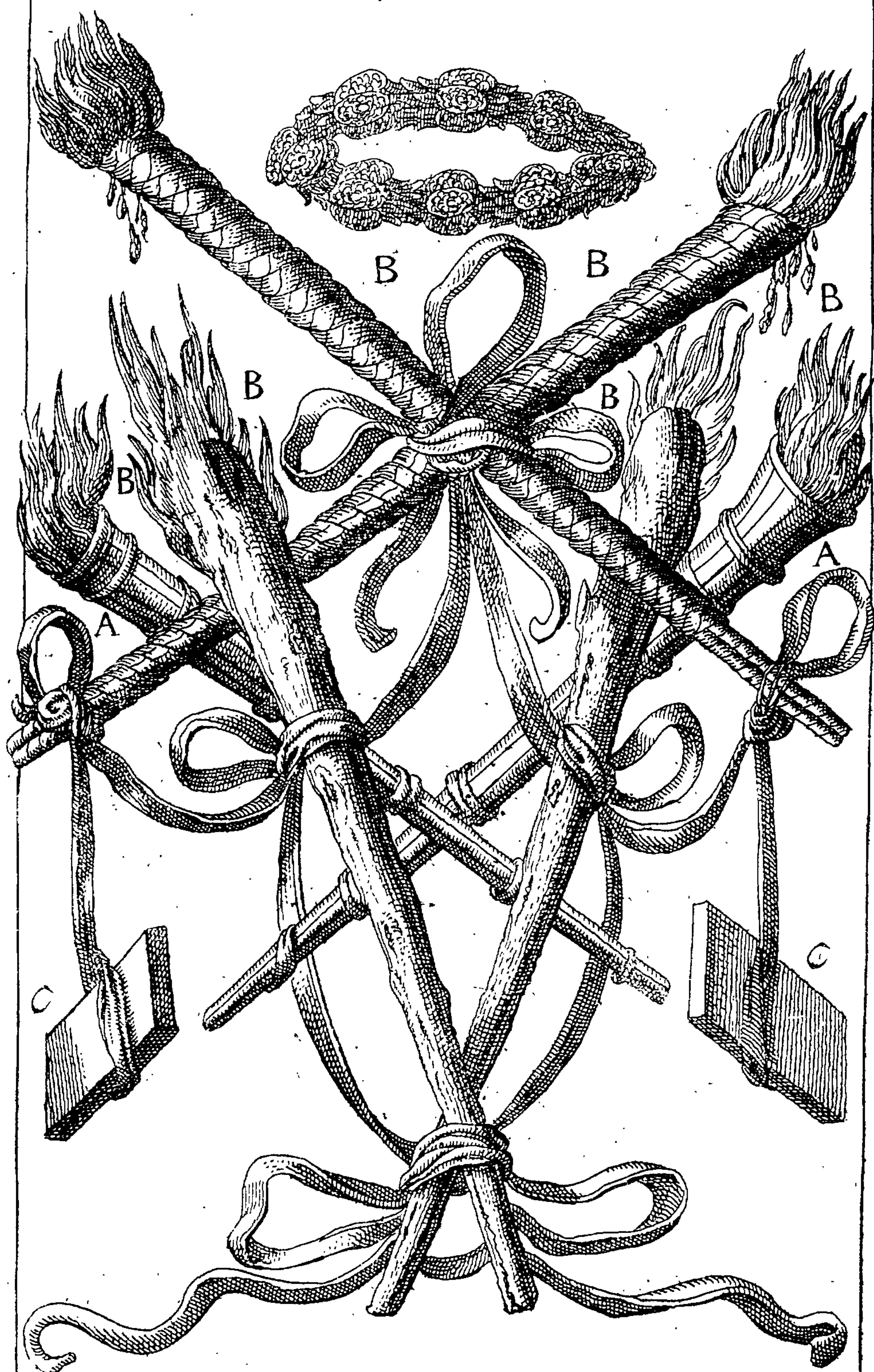
Præterea tedæ, ſicuti & funalia, erant temporibus illis valdè in uſu, ut prænotati auctores indicare videntur, & ratio ipſa confirmat. Siquidem teda redundantior humore eſt aliis arboribus reſinam ferentibus, parcior liquidiórque quàm picea, flammíſque (ut inquit Plinius) & lumini ſacrorum gratior. Faces igitur ex teda confectæ erant antiquis magis uſitatæ, quàm reliquæ ſimilis generis. *Facibus ex tedis magis utebantur antiqui:*

Hoc etiam tormenti genere (ut tradit Theatrum crudelitatum hæriticorum noſtri temporis) affliguntur Catholici in religionis noſtræ odium ab Hæreticis, ut ibidem videre poteris. *Facibus ab hæreticis cruciantur Catholici.*

De Lampadibus ardentibus.

Lampades quid essent.

Revocantur lampades (si fides præstanda est quibusdam, quæ hîc Romæ in antiquis marmoribus sculptæ conspiciuntur) ad genus facis: fiebant autem hoc modo. Desumebantur primùm vasa quædam lata unius palmi longitudinis, vel aliquantulùm majoris, quæ deinde à summo ad arctiorem formam paululùm præposteræ perversæque pyramidis instar contrahebantur, atque adstringebantur. Erant autem vasa vel terrea, sicuti indicant illa quæ ex ruinis hujusce urbis nonnumquam eruuntur; vel ferrea, veluti Columella innuit lib. 12. cap. 18. Postea verò vasa hæc hastulis quibusdam quadratis & simul colligitatis septa, quæ ad vasorum similitudinem & ipsæ à summo paulatim adstringebantur, igne flammam emittente repleri solebant. Porro has hastulas, si ad ea, ad quæ lampades usui erant, animum referamus, intelligemus quinque aut sex palmis plus minúsve extitisse oblongas.

A Lampades ardentes
B Funalia et faces
C Laminæ candentes
B
B
B
B
B
B
A
A
C
C

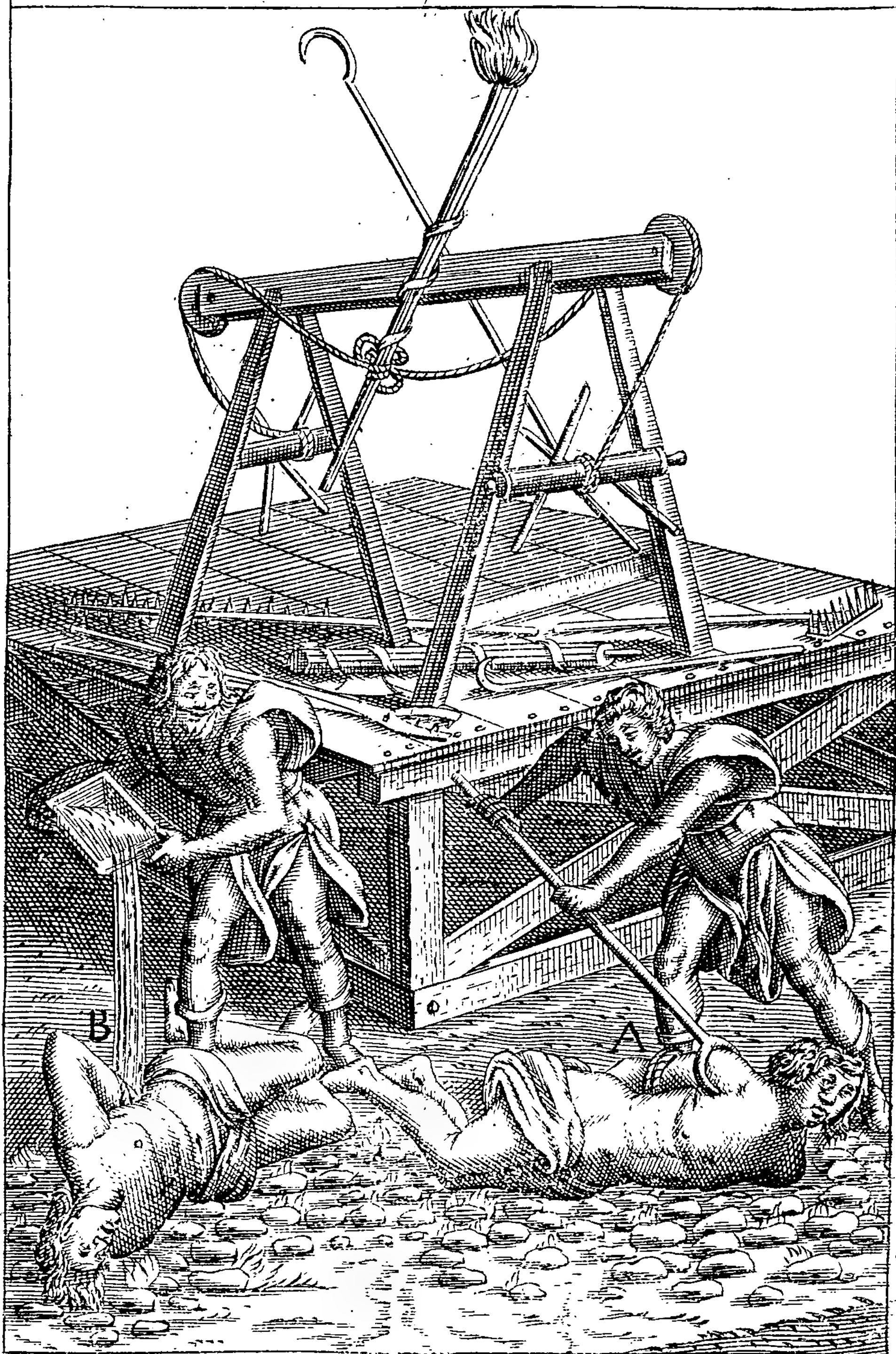
De cruciatibus, quibus Martyres de Equuleo depositi afficiebantur.

Martyres de Equuleo depositi dira patiebantur.

NOVISSIME observari oportet, Christi fideles de Equuleo depositos, prædictis jam instrumentis aut excruciatos fuisse, aut continuò ad quartum vel quintum foramen cruribus divaricatis distentos, ut cap. 3. diximus, aut nudos super testaceis fragmentis diu volutatos, aut etiam quandoque oleo ebullienti, vel consimilibus perfusos; quæ omnia & singula ostendunt sanctorum Martyrum Acta, Vincentii nimirum à Mombritio relata tom. 2. Januarii à Petro descripta catalogi lib. 6. cap. 85. Pelagii ab eodem auctore lib. 7. cap. 120. Felicis ac Fortunati à Petro similiter catalogi lib. 4. cap. 167. Aliis etiam suppliciis legimus eos de Equuleo depositos, affectos fuisse, quorum sæpissimè in Actis sanctorum Martyrum fit mentio. Vide, si libet, Acta S. Mennæ à Surio ex Metaphr. tom. 1. recitata. Et de facibus, laminis, atque lampadibus hactenus.

A Martyr de equuleo depoſitus ſuper teſtaceis fragmentis volutabatur.

B Aut viva calce, oleo ebullienti, et conſimilibus perfundebatur.

EX FR. JURETI NOTIS AD PAULINUM.

Paulinus lib. v. de vita S. Martini.

AST alii sursum porrecti robora ligni,
Triste ministerium furioso corde parabant,
Ut caro distentis properè malè pendula membris
Tortori laceros crucianda exponeret artus,
Tartaream misero perfundens sanguine dextram,
Et spargens tristem per vulnera crebra cruorem.
Utque eadem geminum satiaret pœna furorem,
Incussor laceri quatiebat corporis artus.

Porrecti robora ligni] Locus obscurus. Puto *ligni* nomine intelligi Eculeum, qui lignea quædam machina fuit. Docet id Prudentius qui, in Romano Martyre, ubi dixit,

Eviscerandum corpus Eculeo eminus
Pendêre, & uncis ungulisque crescere.

statim *stipitem* appellat Eculeum,

Jubet amoveri noxialem stipitem.

Sic accipio quod ait vetustus auctor vitæ Blasii Martyris: *Jussit eam in ligno suspendi*

ſuſpendi, & cum ferreis pectinibus carnes ejus carminari. Et in vita Valeriani: *Præſes ſtipiti adpenſum ſanctum martyrem unguibus juſſit ferreis laniari.* Symeo Metaphraſtes in vita Clementis Ancyrani Epiſcopi (ut interpres vertit) *Iubet ſublimem eum tollere in lignum, & ſic eum ferreis carpere ungulis.* Quin & Theodoritus Hiſtor. Eccleſ. 3. cap. 11. Theodorum quendam narrat ſub Iuliano, publicè ligno appenſum fuiſſe, unguibuſque latera illius perfoſſa. Quòd & repetit Sozomenus lib. 5. cap. 20. ubi tamen Muſculus interpres vertit, *ad palum defixum.* Sed hi loci non niſi de eculeo accipi debent, ut clarè colligere eſt ex Rufino, qui lib. 1. Hiſt. Eccleſ. cap. 36. ubi ejuſdem Theodori conſtantiam in pœnis narrat, pro ligno rectè reddidit eculeum. *Cum ille in eculeo* (ait) *ſublimis, & hinc inde lateribus inſtante tortore.* Statimque ſubjicit: *Quando de eculeo deponi juſſus eſt.* Theodoretus & Sozomenus utuntur Græca voce ξύλον, quæ *lignum* eſt. Chriſtophorſonus apud Sozomenum vertit *eculeum*, apud Theodoretum, *patibulum.* qui tamen interpres in eo labitur, quod ſcribit Theodorum illum teſtis acutis perfoſſum fuiſſe. nimirum dictionem, ὄνυξ, quâ illi duo auctores

utuntur, *testam* denotare putat, cum potius *ungues* sive *ungulas* significet, ut ibi rectè vertit Musculus. Nam ungulas cum eculeo jungi mox probabo. Testæ verò, diversæ erant pœnæ ab ungulis, ut ex vitis martyrum constat. Rectè autem in hoc ligno distenta membra fuisse Paulinus hic ait. Nam hinc est quod epitheto proprio, *eculeus extendens* dicitur. D. Cyprianus ad Donatum, *& carnifex præsto est, ungula effodiens, equuleus extendens, ignis exurens.* Idem serm. 5. de lapsis, *cum nunc equuleus extenderet, nunc ungula effoderet, nunc flamma torreret.* Adjicit Paulinus distenti in ligno corporis etiam quati artus laceros, & diffici vincula membrorum. Quibus verbis opinor respexisse ad ungulas, sive ungues quos observavi cum eculeo conjungi, quia illæ pœnæ sibi mutuo cohærebant. Id præter superiora testimonia, sequentes loci confirmant. Antiquus Theologus de peccatis loquens: *Cum reputare tibi cœperis ea, tamquam in eculeo suspende cogitationes tuas, & ungulæ timoris Dei eas tradito.* Alius vetus auctor passionis D. Valerii Archidiaconi Lingonensis: *Alii eum eculeo suspendunt, alii nervis fortissimis ac recentibus attrahunt. Hi ungulis ossium tenus radunt, illi*

loris

loris & taureis cædunt. Sic in vita Saturnini: *in Eculeum suspensum tendit, ungulis perstridentibus laniavit.* Et strabus in Mammete

——— Jubet altius ergo
Sanctum suspendi, tormentisque acribus amens
Pulsat utrumque latus. Dum carpitur Unguibus uncis
Nullam dat Mammes vocem.

Potest etiam Paulini locus accipi de pectinibus ferreis, ut in passione D. Barbaræ: *Præses jubet eam nudam à tortoribus in Equuleo suspendi, pedibus ejus sursum versis, & pectinibus ferreis sacra ejus latera perforari*, &c.

Horum pectinum fit mentio in vita Blasii, cujus locum supra notavi, & apud Simeonem Metaphrastem in vita Clementis Ancyrani, qui supra manuum ferrearum in pœnis meminit, ut etiam reliqui vetusti passionum scriptores. Diversa verò hæc inter se erant. Prudentius in Romano Martyre vocat *Ungulas bisulcas*, quod epithetum formam Ungulæ exprimit,

Offerens costas bisulcis exarandas Ungulis.

Ceterum fallitur Ant. Contius, qui in libro ad leges majestatis: *Græca Metaphrasis* (ait) *in* L. nullus, C. *ad l. Jul. Maj. pro* fidicularum tormentis *vertit* unguium

guium pœnam : debuit autem *Latinus interpres vertere* ungularum pœnam, *quam tamen Græci scholiastæ non satis cognitam habuerunt ; scribentes quosdam dicere Ungulas esse ferramenta , quibus inserantur condemnati , alios verò esse calamos acutos unguibus insertos,* &c. Sic Contius, sed non placet, quod *Unguium* & *Ungularum* nomina differre putat, quodque secutus Isidorum & Papiam, confundit Ungulas cum fidiculis. Istæ enim chordulæ erant quibus rei distendebantur. Suetonius in Tiberio cap. LXII. *Ut veretris deligatis fidicularum simul, urinæque tormento distenderet.* Ut Valerius Maximus lib. 3. cap. 3. *Fidiculas laxavit, solvit Eculeum.* Hæc paulò latius, quia vulgo non benè cognita, etiam doctos decipiunt.

INDEX

Tam rerum memorabilium quàm Auctorum, qui tum in libello *Magii de Equuleo*, tum in Notis, & appendice laudantur vel explicantur.

A.

B.

Equu-

N.

O.

P.

Ra-

S.

Wolf

INDEX.

FINIS.